

Egyházjog – 1.
Egyházi- és egyházjogi alapismeretek

Učebný materiál bol napísaný a vydaný s finančnou podporou EÚ
v rámci projektu s názvom:
**„Zvyšovanie kvality vzdelávania tvorbou a inováciou študijných
programov, rozvojom ľudských zdrojov a podporou
kariérneho poradenstva“**
(ITMS: 26110230108)
spolufinancovaného z Európskeho sociálneho fondu.

Az oktatási segédanyag
**„Az oktatás minőségének növelése a tanulmányi programok
kialakításával és innovációjával, továbbá az emberi erőforrások és a
karrier-tanácsadás fejlesztésével“**
(ITMS: 26110230108)
projekt keretén belül jött létre. A projekt európai uniós források
felhasználásával valósult meg.

**Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť/Projekt je
spolufinancovaný zo zdrojov EÚ**

Projekt je spolufinancovaný z Európskeho sociálneho fondu.

ThDr. Somogyi Alfréd, PhD

EGYHÁZJOG – 1.

EGYHÁZI- ÉS EGYHÁZJOGI ALAPISMERETEK

EGYETEMI JEGYZET

Selye János Egyetem Református Teológiai Kar
Komárom, 2015

Lektorálta
Prof. ThDr. Kocsev Miklós, PhD
ThDr. Erdélyi Géza

© ThDr. Somogyi Alfréd, PhD
© Selye János Egyetem, Komárom

ISBN 978-80-8122-124-8

„Ember, megmondta neked, hogy mi a jó, és hogy mit kíván tőled az ÚR!
Csak azt, hogy élj törvény szerint, törekedj szeretetre,
és légy alázatos Isteneddel szemben.”
(Mik 6,8)

Tartalom

I. Bevezetés.....	11
II. Alapfogalmak.....	14
III. A református egyház struktúrája.....	18
1. A gyülekezet és az egyházközségközi jogi különbségről.....	19
2. Az egyházközség.....	20
2.1. Az anyaegyházközség.....	21
2.2. A leányegyházközség.....	21
2.3. A társegyházközség, ill. társult anyaegyházközség.....	22
2.4. A missziós egyházközség.....	22
2.5. A fiókegyházközség.....	23
2.6. A szórvány.....	23
2.7. Az egyházközség szervei.....	23
2.7.1. Az egyházközségi közgyűlés.....	24
2.7.2. A presbitérium.....	24
2.7.3. A presbitérium elnöksége – az egyházközség elnöksége.....	25
3. Az egyházmegye.....	26
3.1. Az egyházmegye szervei.....	27
3.1.1. Az egyházmegyei közgyűlés.....	28
3.1.2. Az egyházmegyei tanács.....	29
3.1.3. Az egyházmegye elnöksége.....	29
3.1.4. Az egyházmegyei bíróság.....	29
4. Az egyházkerület.....	29
4.1. Az egyházkerület szervei.....	30
4.1.1. Az egyházkerületi közgyűlés.....	30
4.1.2. Az egyházkerületi tanács.....	30
4.1.3. Az egyházkerület elnöksége.....	31
4.1.4. Az egyházkerületi tisztviselők.....	31
4.1.5. Az egyházkerület által fenntartott iskolák és intézmények igazgatótanácsa(i).....	32
4.1.6. Az egyházkerületi közgyűlés által, ill. az egyházkerület elnöksége által alakított bizottságok és küldöttségek.....	32
5. A Szlovákiai Református Keresztény Egyház (SZRKE) sajátossága.....	32
5.1. A Zsinat (SZRKE).....	33
5.2. A Zsinati Tanács.....	34
5.3. A Zsinati Elnökség.....	34
5.4. A Zsinati Iroda.....	34
5.5. A Zsinati Elnökség Irodája.....	35

6. A konvent.....	35
6.1. A konvent elnöksége	35
6.2. A Generális Konvent – Magyar Református Egyház	35
IV. Jogelmélet – általános bevezetés.....	37
1. A jog fogalma	37
2. Jogágazatok.....	39
3. A jog keletkezése.....	40
4. Szokás, jogszokás, szokásjog	40
5. A jogalkotás folyamata.....	41
5.1. Az érvényesség és hatályosság kérdése	42
6. A jogi norma	42
7. A jogviszony és jogképesség kérdése.....	43
V. Az egyházjog.....	45
1. Az egyházjog fogalma	46
2. Az egyházjog „isteni többlete”	48
3. Az egyházi jogalkotás folyamata.....	52
4. Az alulról építkezés elve – a gyülekezeti-központú gondolkodás.....	53
VI. A zsidó jog alapjai.....	55
1. Zsidó jogforrások.....	56
2. Ókori keleti törvénytárak	57
2.1. Urukagina törvénykönyve.....	57
2.2. Gudea reformintézkedései	58
2.3. Ur-Nammu kódex	58
2.4. Lipit Istar kódex.....	60
2.5. Hettita kódex.....	61
2.6. Hammurapi törvénykönyve	61
3.1. A Tóra	63
3.2. A Biblia	64
3.3. A Talmud és a hozzá kapcsolódó jogforrások	64
3.3.1. Mísna.....	64
3.3.2. Gömara.....	65
3.3.3. A Midrás	66
4. A judaizmus törvényei	66
5. A zsidó büntetőeljárás – Jézus pere	70
VII. Jogtörténeti kitekintés.....	76
1. A Római Birodalom időszaka	76
2. A középkori egyházjog.....	79
2.1. A karoling reform.....	79
2.2. A gregoriánus reform.....	79
2.3. A XII–XIII. század egyházjoga.....	80
2.4. A kései középkor, a XIV–XV. század egyházjoga	81

3. A keresztyén egyházszervezet kialakulása.....	82
3.1. Az első egyházi struktúrák.....	82
3.2. A primátus kialakulása	83
4. Az egyházi rend kálvini értelmezése	85
4.1. Egyházkormányzók Kálvinnál.....	86
4.1.1. A doktorok.....	87
4.1.2. A pásztorok.....	87
4.1.3. A presbiterek.....	88
4.1.4. A diakónusok	88
4.2. Kálvin egyházalkotmánya	88
VIII. Melléklet	91
1. Szemelvények a magyar református jogtörténet anyagából a reformáció századából....	91
1.1. Az óvári zsinat végzései 1554-ből.....	92
1.2. A 2. erdődi zsinat végzései 1555-ből.....	92
1.3. A hercegszőlősi zsinat végzései 1576-ból	97
1.4. A csepregi zsinat végzései 1586-ból	103
1.5. A Felső-magyarországi kánon	105
1.6. A Borsod-, Gömör- és Hont vármegyékben levő reformált egyházak cikkelyei.	112
1.7. A tasnádi zsinat végzései 1597-ből.....	118
IX. Zárszó.....	120
X. Felhasznált irodalom.....	121

I. Bevezetés

„Mert a törvény cselekedeteiből nem fog megigazulni egyetlen halandó sem öelőtte. Hiszen a törvényből csak a bűn felismerése adódik” (Róm 30,20).

Sokakban felmerül a gondolat, hogy az újszövetség népeként, Jézus Krisztus váltságában bízva, miért kell nekünk – keresztyéneknek – törvényről, ill. törvényekről beszélni? Utalhatnék az Úr Jézus szavaira, aki önmaga küldetéséről szólva kijelentette, hogy nem a törvény eltörlése miatt, hanem éppen annak betöltése miatt jött közénk: „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy érvénytelenné tegyem a törvényt vagy a próféták tanítását. Nem azért jöttem, hogy érvénytelenné tegyem, hanem hogy betöltssem azokat” (Mt 5,17). Persze, tisztán érezzük ebben a fenti kérdésben és a rá adott igei válaszban azt is, hogy „valami sántít”. A kérdést még érthetjük úgy, hogy valóban törvényekre, jogszabályokra gondolunk, ám az Úr Jézus válaszában biztosan nem a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Alkotmányáról, törvényeiről és szabályrendeleteiről beszélt. Ő a szövetséget jelentő törvényre, a Tórára utalt. Az pedig világos, hogy az Isten törvénye és az egyház törvényei között bizony van némi különbség. Tantárgyunk éppen ezt a különbséget ragadja meg.

Az egyházjog – és egyáltalán a jog – nyelve szeret pontosan fogalmazni. Ezért szeretném itt, a bevezetés elején magam is tisztázni, hogy nem kell összekeverni a fogalmakat! A jog és a törvény, a jogismeret és a törvényismeret nem ellentéte a teológiának, nem megfojtója a hitnek és nem is megköthetője az Isten ígéje Szentlélek általi erejének! Bízom abban, hogy azok, akik az olvasásban eljutnak a jegyzet végére, meg fogják érteni, mit jelent az a megállapítás, hogy az egyházjog nem korlátoz, hanem korlátot jelent.

Adódik a további kérdés: miért kell a teológusnak jogot, egyházjogot tanulnia? Hiszen az ifjú teológus nem jogásznak készül... És miért kell ószövetségi kortörténetet tanulnia? Nem régésznek készül... Miért kell héber és görög nyelvet tanulnia? Nem tolmácsnak készül... Miért kell himnológiát és egyházzenét tanulnia? Nem zeneelméleti szakembernek készül... A jogi alapismeretek elsajátítása elősegíti a rendszerben való gondolkodást és a pontosabb átlátást. Ezzel pedig segíti az emberi közösségekben való eligazodást: a tényleges gyülekezeti szolgálatot. Az egyházban – a kegyesség megélése mellett – rendnek és fegyelemnek is kell lennie. Az egyházban létezik közigazgatás is, aminek a rendszerét, működését, eljárási rendjét, nem árt megismerni annak, aki egyházi szolgálatra készül. Ahogyan az autóversenyző nem tudja „legyártani” a fékbetétet, de kell, hogy ismerje, és felismerje azt a szituációt, amikor a fékbetéttel tenni kell valamit, úgy a teológustól sem várható el, hogy egyházjogász legyen, de ismerje azt a rendet, amit egy egyházban meg kell tartani, be kell tartani és be kell tartatni. A tapasztalat mondatja ki velem, hogy számos egyházi „ügyet” megspóroltunk volna, ha az érintettek ismerték volna, valamint be- és megtartották volna az egyház vonatkozó rendszabályait.

Az egyházjog ugyanakkor segít abban is, hogy a gyülekezeti élet dolgait, egy egyházközség vezetését, igazgatását illetően legyen egy olyan zsinórmérték, amelyhez mindenki igazodik. Az egyházfegyelem elsősorban nem számonkérést, szigort és büntetést jelent, hanem rendet, amihez igazodni kell, szabályt, amit be kell tartani. Méghozzá azért, hogy a Jézus Krisztus egyházában „minden illendően és rendben történjék” (1Kor 14,40).

A jog és az egyházjog alapismereteinek elsajátítása egyes teológiákon a gyakorlati teológiához, máshol az egyháztörténethez tartozik. Ennek megfelelően van a tanszéki besorolása is. Ebből máris érezhető, hogy a megszerzett ismeretnek egyfelől a múlton kell nyugodnia, másfelől pedig gyakorlati haszna lehet. A szabályozások pontos megértése és esetenként a „hogyan tovább” és „mit” pontos megfogalmazása, egy-egy gyülekezet életét jelentősen segítheti. Az egyházjogi alapismeretekre azért (is) van szükség, hogy egyházi életünk mindennapos gyakorlatában a helyes és törvényes eljárásokat gyakoroljuk. Egy-egy határozatot pontosan és egyértelműen tudjunk meghozni. Döntéseink egyértelműek és előremutatóak legyenek, mert csak ez a tökéletességre való törekvés méltó az Úrhoz! Az „ahogy esik, úgy puffan” hozzáállást és az „ilyenre sikerült” mentegetőzést nem lehet összehozni az igei felszólítással, hogy „*Ti azért legyetek tökéletesek, mint ahogy mennyei Atyátok tökéletes*” (Mt 5,48)!

E jegyzet tartalmában és részletességében távol áll a valóban jogi alapismereteket adó szakirodalomtól. Célja az egyházismeret terén egy alapvető egyházismereti tartalom átadása a református egyházzal és konkrétan a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházzal. Célja az egyházjog terén egyfajta alapozás, egy gondolkodásmód felmutatása és elősegítése, hogy az egyházjog, mint diszciplína, visszanyerje tekintélyét, amely az elmúlt rendszerekben, ideológiai okokból fakadó tudatossággal romboltatott le az egyházban.

Az egyházjog a Szentírásból fakad, arra épül és az egyházfegyelem, s a jó rend megtartásában válik megragadhatóvá. Erre a rendre kell visszaállnunk – sok esetben – a magunk személyes érdekei ellenében is! Az egyházjog ezért nem lehet pragmatikus és az „idők szeleit követő”, hanem igei lehet csak, az Isten felmutatott rendjét kifejező.

Hogy mennyire kell elmélyülnünk a jogtudomány, ill. az egyházjog mélységeiben? „Csak annyira”, hogy legalább értői és – informatikai szófordulattal élve – „amatőr szintű felhasználói” legyünk. Bár, az egyik magyar református teológián az egyházjog oktatója egy időben azzal kezdte a tárgy tanítását, hogy „ez az a tárgy, amit egy teológusnak csak akkorra kell megtanulnia, mire esperes lesz...”

Ha egy teológus képes a Szentírás eredeti szövegeivel dolgozni, héberből és görögből fordítani és exegetálni, annak gyümölcseit az igehirdetéseiben, az Isten szavának pontosabb és tisztább hirdetésében lehet megragadni. Hasonló okok miatt tanulunk egyházjogot is. A jog „nyelvét”, az egyházjog tudományát is legalább ilyen mértékben kellene megismernie minden református teológusnak, aki nemcsak a tudományosság szintjén kívánja művelni a teológiát, hanem Isten igéjének hirdetésére, gyülekezeti szolgálatra készül. Hiszen gyülekezeteiben élő egyházként, éppen a gyülekezetekben van szükség az egyházfegyelem és a jó rend fenntartásának biztosítására és szavatolására!

A törvény és a jog két különböző dolog. A teológia szempontjából a törvény elsősorban Isten akaratának, parancsolatának kifejezését jelenti. Vagyis az Isten és az ember között fennálló szövetség szerves része. A törvényen keresztül ismeri meg az ember a vele szemben támasztott isteni elvárást. A „törvény” kifejezés ugyanakkor az ószövetség mózesi könyveit, a Tórárt is jelenti. A továbbiakban azonban nem ebben az utóbb említett értelemben használjuk majd a „törvény” szót.

A jog kifejezés alatt inkább már az egyház írott és íratlan belső szabályozását, rendjének kereteit értjük. Vagyis inkább az emberek között és a közösségek között fennálló viszonyal áll kapcsolatban a jog.

A Szentírásban számos helyen találkozunk a „törvény” kifejezéssel olyan szövegösszefüggésekben is, amikor ember és ember közötti, vagy ember és közösség közötti viszonyról olvasunk rendelkezést¹. Mégsem nevezzük ezt jognak. Azért nem, mert ebben az esetben nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy Isten közvetlenül rendelkezik ezekben az emberi és/vagy közösségi kapcsolatokat érintő kérdésekben. Vagyis az Úr adja meg, hogy milyen magatartást kell tanúsítani ezekben az élethelyzetekben.

A jog mindig egy létező és fejlődő közösséghez (állam, egyház) kötődik, míg az isteni törvény – a mi igei alapokon álló értelmezésünkben – független minden emberi, vagy társadalmi közösségtől. A törvény legitimitását az Isten szuverenitása adja meg. Vállalva a pontatlan megfogalmazást, az érthetőség miatt leegyszerűsítve kijelenthetjük, hogy az isteni törvényből születhet emberi, ill. közösségi jog, de emberi, ill. közösségi jogból soha nem formálható és nem is lesz isteni törvény! A továbbiakra nézve, legyen ez a kiindulási alapunk!

¹ Például: a poklos emberről való rendelkezés a 3Móz 14,2-4 alapján nem az Isten és az ember közötti viszonyt szabályozza csupán, hanem egy társadalmi, egészségügyi kérdést is. Vagy a 2Móz 21,5-6 alapján, a rabszolga örökös rabszolgává való „átminősítése” sem csupán az Isten és az ember közötti viszonyt érinti, hanem a rabszolga és a rabszolgatartó (tulajdonos) közötti viszonyt.

II. Alapfogalmak

Elengedhetetlenül fontos az egyházjogban használt kifejezések tisztázása és magyarázata, ugyanis esetenként a jogi szakkifejezések a teológiatudomány területén nem mindig ugyanazt jelentik, mint a jogtudományban. Ez az egyházjog sajátos jellegéből fakad. Tekintettel arra, hogy a jogi nyelv az egyes jelenségek, ill. magatartásformák és magatartásszabályok pontos kifejezésére szolgál, szükségszerű, hogy a szakkifejezéseket a lehető legpontosabban értsük és használjuk. Esetenként a „világi” jogban használt szakkifejezések pontos, és a jogtudományban elfogadott értelmének, jelentéstartalmának részbeni beszűkítésével, vagy részbeni kibővítésével kell pontosítanunk azt az egyházjogi fogalomrendszert, amely a jogot nemcsak az emberi társadalom és az állam keretein belül jeleníti meg, hanem – elismerve az embervilág isteni szuverenitás alatti létét – az „isteni többletelemet” is belekalkulálja, „beleérti” a jogtudomány szakkifejezés-állományába, ezáltal egyházjogilag is értelmezhető és használható „szaknyelvvé” minősítve azt.

Jog – társadalmi viszonyokat szabályozó, az emberi együttélés során kialakuló, és az emberi együttélést lehetővé tevő magatartásszabály, amelyet az emberi közösség alkot, s melynek érvényesülését ennek az emberi közösségnek a közösségi kényszere is biztosítja.²

Jogforrás – A jogtudomány többféleképp értelmezi. A jog forrása lehet az állam, mint minden jog forrása. Esetünkben az egyház, mint az egyházjog forrása, de maga az Isten, mint a törvény adója. Jogi értelemben a jog forrása lehet minden olyan tény, melyhez szubjektív jog szerzése fűződik, és a jog forrásai lehetnek mindazon okiratok, jogszabályok, melyek a jogrend ismeretét közvetítik. Felosztás szerint vannak anyagi jogforrások – amelyek létesítik a jogot (pl. állam, vagy egyház) és alaki jogforrások – amelyek a már keletkezett, fennálló szabályokat foglalják magukban (pl. törvénytárak, vagy egyházi törvénygyűjtemények, vagy maga a Biblia). Van külső jogforrás, ez az a hatalom, mely a jogot alkotja tehát jogalkotó képességgel rendelkezik, és belső jogforrás, ami a jogszabály megjelenési formája, vagyis ami alapján megismerhető az adott jogszabály. Van íratlan jogforrás, amikor a jogalkotó akarata hallgatólagosan jut kifejezésre, és van írott jogforrás, ami rendszerint az általános érvényű leírt jogot jelenti, amit egy ország egész területén (az egész egyházban) érvényes. És lehetnek általános érvényű jogforrások, melyek egy területen mindenkire kiterjednek, és partikuláris jogforrások, melyek egy országban (egyházban) csak egyes csoportokra (pl. egy egyházmegyére, vagy egyházközségre) nézve bírnak hatállyal.³

² Például: a házassághoz való jog, szó szerint az emberi együttélés során kialakuló és azt lehetővé tevő magatartásszabály, amelyet az emberi közösség (a társadalom) kényszere (erkölcsi ereje) oltalmaz. Egy egészséges és erkölcsös társadalom ezért veti meg a házasságtörést és a házasságtörő személyt. Az, hogy ez manapság nem így működik a gyakorlatban, az nem a jog hiányossága, hanem a társadalom erkölcsi értékrendje (közösségi kényszere) érvényre juttatásának meggyengülése.

³ Gyakorlati példa: születik egy rendelkezés, amellyel kapcsolatban feltehető a kérdés: miért így, mi alapján, honnan van ez az ötlet, ki alkotta meg a szabályt? Amennyiben erre a kérdésre tudunk válaszolni, megtaláltuk a rendelkezés jogforrását. „Azért van így szabályozva, mert a Szentírás ezt mondja”, vagy „azért van így szabályozva, mert már született egy korábbi határozat ebben a témában, s ez a szabályozás annak a részletesebb kifejtése”, vagy „azért van így szabályozva, mert a parlament, vagy a zsinat így döntött”... stb.

Jogtétel – egy „olyan jogi mondat, amely gondolati és nyelvi egység, de nem szükségképpen tartalmi is egyben”⁴. Jogtétel az, ahogy a jogalkotó a normát (rendekezését) kifejezi. A jogtétel – rend szerint – a jogi norma része.⁵

Jogi norma – A jog legkisebb, még önmagában értelmes egysége, amelyik egy teljes, értelmezhető, követhető, alkalmazható magatartásszabály alkot.⁶

Hipotézis – 1. gör. általános értelemben: csak részben igazolt tételeken alapuló a kutatást előrelendítő tudományos feltevés, valamely jelenség megmagyarázására.

2. A jogi norma logikai része, alapvetése: egy olyan körülmény létezése, melyek teljesülése esetén valamilyen magatartást lehet tanúsítani.

Diszpozíció – 1. lat. általános értelemben: rendelkezés, intézkedés.

2. A jogi norma logikai része, amely azt tartalmazza, hogy a hipotézisben megfogalmazott feltételek teljesülése, ill. fennállása esetén milyen magatartást kell tanúsítani.

Szankció – 1. lat. törvény jogerőre emelése, szentesítése; 2. valamely intézkedés jóváhagyása, megerősítése; 3. büntető intézkedés, vagy jogszabály, megtorló intézkedés; 4. a jogi norma logikai része, jogkövetkezmény a diszpozícióban leírt magatartás nemkövetése esetén milyen jogkövetkezmény lép fel, vagy a diszpozícióban leírtak teljesülése esetén mi következik.

Jogszabály – mindazon jogi normák megjelölésére használható kifejezés, amely jogi normákat normatív rendszerrel ruházott fel az azokat kiadó jogalkotó (azaz anyagi jogforrás⁷). A joghierarchiát figyelembe véve az alábbi jogforrások az alábbi jogszabályokat alkotják meg:

- Az állami törvényalkotás esetében, rendszerint:
 - parlament → alkotmány, alkotmánytörvény, törvény
 - kormány → rendelet, határozat
 - miniszter / minisztérium → rendelet
 - önkormányzat → rendelet
- Az egyházi törvényalkotás esetében, rendszerint:
 - zsinat → alkotmány, törvény, szabályrendelet, határozat
 - egyházkerületi-, egyházmegyei-, egyházközségi közgyűlés → szabályrendelet, határozat
 - zsinati tanács / zsinati elnökség → határozat
 - egyházmegyei tanács → határozat
 - presbitérium → határozat

⁴ Szigeti Péter: Jogtani és államtani alapvonalak; Budapest; 2002. 113.

⁵ A jogtétel tehát egy építőköckája a jogi normának. Egy példán levezetve: „Szomjas vagyok”. Ez egy gondolati és nyelvi egység. Erre épül fel a következő tétel, hogy ha szomjas vagyok, akkor vagy „iszom vizet”, vagy „nem iszom vizet”. Ennek a felépítménynek is lesz következménye: ha iszom vizet „már nem leszek szomjas”, ha pedig nem iszom vizet, „akkor szomjan halok”. Ezek az építőkövek tekinthetők jogtételeknek.

⁶ A jogi norma – az fenti „vízivós” példán szemléltetve – az, amikor a három építőelemet egymásra helyezzük. Kapunk egy teljes szabályozást, ami egy kiindulási alapra egyfajta magatartásszabályt helyez, aminek következménye van. Ez a hármas felépítés adja meg a jogi normát.

⁷ Anyagi jogforrásnak nevezzük a jogszabály kiadására jogosult testületet, vagyis a jogalkotót. Ilyen a parlament, ill. a református egyház esetében a zsinat.

Jogrend – egy szuverén hatalom által alkotott, egymással összefüggő, hierarchikusan rendezett szabályok összessége. Használható rá a jogrendszer kifejezés is. Egyházjogi felfogás szerint, mindaz a kiadott jogszabály, amelyet az egyházban arra jogosult anyagi jogforrás (jogalkotó) kiadott, az egyházi jogrend részét képezi. Tehát az egyházi jogrend része a zsinati törvény, az egyházmegyei szabályrendelet, a zsinati tanács határozata és a presbitérium határozata is. Mindez összességében alkotja az egyházi jogrendet.

Közjog – a jogrend azon része, amelybe a közérdekű életviszonyok szabályozását kimondó szabályok tartoznak. Az egyházjog esetében ezt a kifejezést nem használjuk. Ha mégis értelmezni szeretnénk, akkor azok a jogszabályok tartozhatnának ide, amelyek nemcsak egyetlen konkrét jogalanynak a magatartását szabályozzák és/vagy nemcsak egyetlen élethelyzetben, hanem többekre is hatással vannak. Például ilyen lehetne egy zsinat által hozott törvény, amely minden egyes gyülekezetre érvényes. De nem szoktunk az egyházban „egyházi közjogról” beszélni.

Magánjog – a jogrend azon része, amelybe a magánérdekű életviszonyok szabályozását kimondó szabályok tartoznak. Ezt a kifejezést sem használjuk az egyházjogban. Bár kimutatható lenne az egyházi magánjog, például az egyháztag jogai kapcsán, de indokolatlan ennek a kifejezésnek a használata az egyházi jog területén.

Nemzetközi jog – a jogrend azon része, amelybe az államok (egyházak) egymás közötti, vagyis nemzetközi életviszonyait és magatartásszabályait rendező szabályok tartoznak. Ezt a kifejezést sem használjuk egyházjogi összefüggésben, nincs „nemzetközi egyházjog”.

Jogágak – a közjog, a magánjog és a nemzetközi jog saját területein az egymáshoz hasonló életviszonyokat (magatartásszabályokat) rendező szabályok kategóriája. Egymástól a szabályozás tárgy és módszere miatt különülnek el. (Jogág pl. a munkajog, családjog, örökösödési jog, büntetőjog, stb...). Az egyházjog területén nem különböztetjük meg ezeket a jogágakat.

Jogérvényesülés – amikor a jognak, mint magatartásszabálynak a jogtételekben, jogi normákban és jogrendben megadott keretei a valóságban is adott, létező és tényleges élethelyzetekre vonatkoznak. Vagyis, amikor a jog elkezd „élni”, érvényesülni.

Jogviszony – jogilag szabályozott társadalmi viszony, amely személyek között alakul ki. Jogviszony fennállhat magánszemély és magánszemély, magánszemély és jogi személy, valamint jogi személy és jogi személy között. Egyházjogi szempontból az is jogviszonnak számít, amikor az ember Istennel kerül kapcsolatba. Ez a kapcsolat jogi értelemben leírható.

Egyházjog – Valamely egyház által alkotott és kiadott általános magatartásszabály, amelynek érvényesülését egyházi és/vagy állami és/vagy Istentől való kényszer biztosítja.

Egyházi jog – a jogrendnek azon speciális része, amely csakis és kizárólag az embernek Istenhez való kötődése folytán válik életszerű magatartásszabállyá az egyház kötelékében. Az egyházi jog nem azonos a „ius divini” („isteni jog”) elvhez kötődő jogforrásokkal, tehát nem Istentől való jogot, hanem éppen az Istenre való tekintettel alkotott és alkalmazott jogot jelenti, a nem egyházi élethelyzetekkel való összehasonlíthatóságban.

Törvény – olyan jogforrási jelleggel bíró jogi szabály, amelyet egy konkrétan definiálható közösség javára, általában a közösségen belüli közjó érdekében hirdet ki a definiálható közösség gondját

viselő személy azzal a szándékkal, hogy a definiálható közösséghez tartozó egyének magatartása egységes keretek között történjék a kihirdetett jogi szabályban (törvényben) foglaltak szerint.

Parancsolat – olyan jogforrási jelleggel bíró isteni törvény, amely a parancsolatot adó szuverenitás tekintélye folytán általános érvényű a teremtett világ minden emberére és emberi közösségeire nézve, függetlenül attól, hogy az érintett egyén, és a parancsolatot adó Isten között az egyén részéről tudatosult, vagy (el)hanyagolt, (el)ismert, vagy nem (el)ismert viszony áll fenn.

Rendelkezés – olyan jogforrási jelleggel bíró isteni jogszabály, amely nem minden esetben bír általános érvénnyel a magatartásszabály lényegének idejét, módját, alanyát és hatályosságának körét tekintve, ám a kollektív, vagy egyéni végrehajtása mégis elengedhetetlen az isteni üdvtörténetben kapott kollektív és egyéni ígérek beteljesüléséhez.

Döntés – jogtétel, esetleg jogi norma. Egy élethelyzetben – akár az egyén, akár a közösség számára – adott egyértelmű állásfoglalás, útmutatás, az egyén vagy közösség érdekében eljáró személy részéről, amely olyankor történik, amikor vagy precedens nélküli helyzetben a jogrenddel harmonizáló magatartásszabályt kell felmutatni, vagy a jogrendben végbement módosulás okán kell a korábbinál megfelelőbb magatartásszabályt felmutatni. Döntésnek számít a jogi norma jogkövetkezménye is, amennyiben a magatartásszabályt kiadó személy külön nyomatékkal, konkretizálva érvényesíti kilátásba helyezett szankciót.

Intelem – jogforrási jelleggel bíró jogszabály. Istentől való, vagy Isten által ihletett ajánlás, amely megtartása esetén megélt magatartásszabállyá lesz az egyén vagy a közösség javára, nemkövetése azonban egzisztenciális vonzatú szankciót vonhat maga után mind az egyén, mind a közösség szintjén.

Nemkövetés – olyan magatartásforma, ami általában a jogi norma diszpozíciójában foglaltaktól eltér. Nem jelent automatikusan törvénysértést, hanem a szabályok figyelembe nem vételét, szándékos, vagy véletlen ellenszegülést jelent a joggal szabályozott élethelyzetet élő személy magatartásában.

Kényszer – nemcsak a felsőbbség, vagy az erősebb fél akaratérvényesítésének eszköze, hanem – az Istentől való kényszer összefüggésében – olyan szubjektív állapot, amely a döntést, vagy magatartás-gyakorlást az Isten szerint való irányába dönti el.

Törvénytár, törvénykönyv – jogi normák, jogszabályok és jogforrások olyan gyűjteménye, amely – bár nem fedi teljességgel a jogrendben foglaltakat, mégis – az általános magatartásszabályok érvényesülését biztosító kényszer birtokosának és alkalmazójának, az egyén, vagy közösség felé támasztott, és attól elvárt magatartás-eszményével van összhangban.

Szabályrendelet – egyházi jogalkotó testület által kiadott jogszabály, amely nem kell, hogy törvényerővel rendelkezzen. Szabályrendeletet adhat az egyetemes egyház is, az egyházmegyék és minden egyházközség is.

Határozat – egyházi jogalkotó testület által kiadott olyan jogszabály, amely egy adott konkrét kérdésben adja meg az eljárás módját, illetve rögzít egyfajta magatartásszabályt. Határozatot adnak ki az egyház egyes szervei, mint például: zsinati tanács, zsinati elnökség, egyházmegyei tanács, egyházmegyei közgyűlés, presbitérium.

III. A református egyház struktúrája

A református egyház a gyülekezeteiben élő egyház. Ez azt jelenti, hogy a református egyház nem hierarchikus rend szerint működő, fentről lefelé terjeszkedő intézmény, hanem a kis helyi közösségekben – gyülekezetekben – élő és működő közösség. A református egyház legfontosabb eleme, „szintje”, strukturális egysége a gyülekezet, ill. az egyházközség. Ez azért van így, mert a gyülekezet az a hely, ahol az egyház az Úr Jézustól nyert alapvető küldetését be tudja teljesíteni. Ez a küldetés Isten ígéjének hirdetése az Úr Jézus missziói parancsából kiindulva⁸. Az egyház tehát nem egyháztagokat gyűjt, hogy népegyház legyen; vagy egyházadó-fizetőket tömörít önfenntartási szükségletből, hanem Jézus Krisztus tanítványává segíti, tanítvánnyá neveli az Úr Jézus által megnevezett „minden népet” az ige hirdetése és a sákramentumok kiszolgáltatása révén. Ahol nincs ige hirdetés és sákramentum-kiszolgáltatás, ahol nem Jézus Krisztus áll a középpontban, ott nem beszélhetünk keresztyén gyülekezetéről, és keresztyén egyházzal sem. Kálvin János az egyház ismerveiként az ige hirdetését, a sákramentumok kiszolgáltatását, az egyházfegyelem betartását és a szeretetszolgálat gyakorlását nevezte meg. A szentírási alapokon álló megállapítása az ige erejének, a Szentlélek munkájának és az ígével élő ember, ill. közösség „gyümölcsstermésének” a természetes összefüggését tárja elénk⁹.

A Heidelbergi Káté (HK) 54. kérdése és válasza is pontos eligazítást ad az egyház sajátos lényegéről, arról az Istentől való jegyéről, amely kizárólag a sajátja, ami megkülönbözteti minden egyéb intézménytől, szervezettől, közösségtől, társulástól, és bármi egyéb közösségi alakulat-

⁸ „Menjetekek el tehát, tegyetekek tanítvánnyá minden népet, megkeresztelve őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében, tanítva őket, hogy megtartsák mindazt, amit én parancsoltam nektek; és íme, én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig” (Mt 28,19–20).

⁹ „Az egyház ismertető jeleinek az ige hirdetését és a szentségekkel való élést tettük meg, még pedig azért, mert ezek sehol sem lehetnek gyümölcstelenek és Isten áldása folytán mindig kedvező eredményt hoznak létre. Nem mondom ezzel azt, hogy bárhol hirdetik is Isten ígéjét, ott csakhamar megtermi a maga gyümölcsét, hanem, hogy sehol sem lehet azt befogadni, és sehol állandóan tanyát nem üthet anélkül, hogy hatékony voltát ki ne mutassa. Ahol tehát tisztelettel hallgatják az evangélium hirdetését, s ahol nem hanyagolják el a szentségeket sem, ott abban az időben az egyháznak igazi és kétségtelen képe látható ... Mert nem is kisjelentőségű dolog az, hogy az igazság oszlopának, erősségének és Isten házának neveztetik (1Tim 3,15). E szavakkal jelzi Pál azt, miszerint az egyház hűséges öre annak, hogy Isten igazsága a világon el ne pusztuljon, mivel ennek szolgálatával és segítségével akarta Isten az ő ígéjének hirdetését tisztán megőrizni, és önmagát előttünk, mint atyát tüntetni föl akkor, mikor minket lelki eledelével táplál és gondoskodik mindazokról, amik üdvösségünk előmozdítására szolgálnak. Nem kis dicséret az a mondás sem, hogy Krisztus választotta és elkülönítette az egyházat az eljegyzésre, hogy ne legyen makula vagy szeplő abban, ami az ő teste és teljessége (Ef 1,23 és 5,27). ... az egyház említett ismertető jeleit jól a szívünkbe vésvé őrizzük és becsüljük meg az Úr akarata szerint. Semmire sem törekszik ugyanis jobban a Sátán, mint arra, hogy ezek egyikét vagy mind a kettőt eltörölhesse és megsemmisíthesse, részint azért, hogy e jelek eltörlése és megsemmisítése által az egyháznak igazi és valódi megkülönböztetését megszüntesse, részint pedig azért, hogy e jelek megvetését oltván belénk, az egyháztól való nyílt elszakadásra ragadjon bennünket. Az ő mesterkedésének a következménye volt az, hogy az ige hirdetésének tisztasága néhány századon át megszűnt, és most ugyanazzal a szemtelenséggel törekszik megingatni az egyházi szolgálatot, amit pedig Krisztus úgy rendelt el az ő egyházában, hogy ha ez megszűnik, el kell pusztulni az egyház épületének is.” (Kálvin János: A keresztyén vallás rendszere; IV./I./10-11.)

tól. A HK vonatkozó válaszában¹⁰ fontos észrevennünk, az ígére való hivatkozást: „...Szentlelke és Igéje által...”. A magunk tapasztalatára hagyatkozva is meglátjuk ennek az igazságát. Mi is a missziói parancs teljesítése révén kerültünk az egyházba. „Ennek a parancsnak engedelmességgel kerestek meg benneteket is. Jöttök templomba, Káté-óra, s ha a Szentlélek megérinti a szíveteket, erős hitetek lesz. Ti is benne vagytok ebben a sereggyűjtésben. Vasárnaponként mennek templomba az emberek. Isten gyűjti őket a Szentlélek által. Az Igét hallgatni mennek, s ott erősödnek. Ez a kettő Isten nagy ajándéka: az Ige és a Szentlélek. Ezáltal lesz az egyház népe igaz hitben megegyező, örökéletre elválasztott sereg”¹¹. Mindez, a gyülekezet szintjén, pontosabban magában a gyülekezetben megy végbe ténylegesen.

Ma is hallható az a vélemény, hogy a mi – gyülekezetekre épülő – református egyházstruktúránk annyira kálvinista, hogy azt bizony maga Kálvin János alakította ki. Ez nem igaz. „Ugyanakkor szinte teljesen ismeretlen sokak számára, hogy egyházunk éppen az Emdeni Zsinaton (is) megfogalmazott rendszer szerint rendezkedett be”¹². Az 1571 októberében megtartott Emdeni Zsinat aktái arról szólnak, hogy „milyen egyházi struktúra felel meg a Szentírásnak”¹³. Nem itt született meg a mai református egyházstruktúra, de annak a szentírásos nyugvó elvi alapjait – a zsinatpresbiteri rendszert – itt fogalmazták meg a holland protestánsok¹⁴.

1. A gyülekezet és az egyházközség közti jogi különbségről

„A katolikus egyházalkotmány alapja a pápa, a protestánsé a vallásos gyülekezet; minden jognak ez a forrása, minden felsőbb hatóság ettől veszi a felhatalmazást”¹⁵.

A református egyház strukturális rendszerében, jogi értelemben egyházközségről beszélünk, holott eddig gyülekezetet emlegettünk. A kettő nem azonos. A gyülekezet és az egyházközség közötti gyakorlati különbség – nem érintve a teológiai és ekkleziológiai szempontokat – a jogilag megragadható szervezettségben és elsősorban az egyházon belüli és kívüli jogalanyiség meglétében mutatkozik meg. Nagyon leegyszerűsítve: az egyházközség valójában a gyülekezet tényleges életének a közege. Az egyházközség a jogilag definiálható közösség, amelynek nyilvántartott tagjai és szervei vannak. A gyülekezet pedig a mindenkori alkalmi közösség, amely Isten ígéjének hallgatására és a sákramentumokkal való élésre gyülekezik össze.

Példa a jobb érthetőség kedvéért: egy konkrét egyházközséghez – jogrendünk szerint – azok a reformátusok tartoznak, akik bizonyos feltételek¹⁶ teljesítése mellett, állandó lakhely szerint is ahhoz a konkrét egyházközséghez tartoznak. Az egyháztagság feltételeinek teljesítése révén, ők annak az egyházközségnek a tagjai. Istentiszteleti alkalmak során ők alkotják a helyi gyülekeze-

¹⁰ „54. kérdés: Mit hiszel az egyetemes keresztyén anyaszentegyházról?

Felelet: Hiszem, hogy Isten fia a világ kezdetétől fogva a világ végezetéig az egész emberi nemzetségből Szentlelke és Igéje által magának az igaz hitben megegyező, örökéletre elválasztott sereget gyűjt, azt oltalmazza és megtartja; és hiszem, hogy ennek a seregnek én is élő tagja vagyok, és mind-örökké az maradok.”

¹¹ Csiha Kálmán: A Heidelbergi Káté gyakorlati magyarázata; Kolozsvár; 2000.

¹² Görözdí Zsolt: Protestáns egyházértelmezés a reformáció századában a jelentősebb egyházi rendtartásokban; 51. o.

¹³ Görözdí Zsolt: Protestáns egyházértelmezés a reformáció századában a jelentősebb egyházi rendtartásokban; 50. o.

¹⁴ Lásd: Görözdí Zsolt: Protestáns egyházértelmezés a reformáció századában a jelentősebb egyházi rendtartásokban c. munkájában.

¹⁵ Kovács Albert: Egyházjogtan... 343. o.

¹⁶ Lásd a SZRKE Alkotmányának vonatkozó szabályozását.

tet. Minden alkalommal más-más összetételben, de mindig gyülekezetet alkotnak. Ám ha egy idegenből érkező turista is részt vesz ebben a közösségben pl. egy vasárnapi istentiszteleten, akkor ő nem lesz tagja az egyházközségnek, de az istentisztelet során tagja lesz a gyülekezetnek.

Ugyancsak leegyszerűsítve: a református egyházban teljesen egyforma és egyenrangú gyülekezetek vannak. Az egyházközségek – jogállásukat tekintve – viszont eltérőek: van pl. anyaegyházközség és leányegyházközség.

Fontos – eddig is többször említett – megállapítás, hogy a református egyházat a gyülekezetek (egyházközségek) alkotják. Vagyis – ellentétben a római katolikus egyházzal – „reformátuséknál”, nem az egyháznak vannak gyülekezetei és egyházközségei, hanem a gyülekezeteknek és az egyházközségeknek van egyháza. Ez a gyakorlatban az egyházközségeink megnevezésében is megmutatkozik. Pl.: „Szlovákiai Református Keresztyén Egyház – Komáromi Egyházközség” – így helyes. Helytelen használat az, hogy „A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Komáromi Egyházközsége”, mert az egyházközség nem az egyházé. A gyülekezeteink sem az egyházé, hanem Jézus Krisztusé! Nemcsak hitvallásunk, hanem hitünk szerint is Ő a kiválasztott sereg¹⁷ gyűjtője, vagyis az egyház, így a gyülekezetek tulajdonosa is.

Az egyházközség és a gyülekezet közötti fontos – ugyancsak jogi – különbség az is, hogy a gyülekezet jogilag nem jogképes személy. Mindig az egyházközség számít jogi személynek.

A beszélt nyelvben az egyházközség és a gyülekezet szóhasználata – szinonimaként – helyettesíti egymást, de egyházi jogi értelemben, a fentiek ismeretében, különbséget kell tennünk az egyházközség és a gyülekezet között.

2. Az egyházközség

Az egyházközség jogilag szervezett önkormányzati egység. Önkormányzati jellege azt jelenti, hogy önmagát irányító és saját dolgaiban felelősen döntést hozni képes és erre jogosultsággal is rendelkező testület. Önkormányzati jogának területi eleme is van, vagyis földrajzilag is meghatározható illetékessége van egy egyházközségnek. Az egyházközség földrajzi illetékessége általában az adott politikai község területével azonos. Kivételt képeznek ez alól a nagyvárosokban élő egyházközségek, ahol a földrajzilag meghatározható illetékességi terület nem esik egybe, vagy nem mindig esik egybe a polgári település határával. Az egyházközség önkormányzati jellegéből további jogi konkrétumok vonhatók le: pl. az intézményalapítás és -fenntartás joga¹⁸, egyháztag-ság kérdésének meghatározása¹⁹, tulajdon- és birtokviszonyt érintő jogosultságok²⁰, stb. Önkormányzati jellegét a kezdetektől fogva birtokolta és megtartotta mindmáig.

Az elmúlt század legátfogóbb református egyházi törvénytára, az 1904-ben megnyílt II. Budapesti Zsinat által elfogadott törvénytar még csak ennyit mond az egyházközségről: „az egyház-

¹⁷ Lásd: HK 54.

¹⁸ Az egyházközség alapíthat pl. iskolát, fenntarthat nyugdíjas otthont és egyéb intézményeket.

¹⁹ Ez az egyházközség presbitériumának jogköre. Az önkormányzatiság elve és az egyházközségek autonómiája okán előfordulhat, hogy pl. „A” egyházközségben nem lesz választójogú az az egyháztag, akit „B” egyházközségben gond nélkül választójogú egyháztagként tartanáznak számon. Ez a gyakorlat főleg a múltban fordult elő.

²⁰ Az egyházközségnek lehet ingó és ingatlan vagyona: földjei, épületei, könyvtára, kegytárgyai. Ezek az egyházközség tulajdonát képezik.

község önkormányzati joggal bíró hatóság²¹. Ezt is csak utalásképpen, nem pedig definícióként. Ennél részletesebb az 1928. évi IV. Budapesti Zsinat által elfogadott törvénykönyv rendelkezése, mely szerint: „az egyházközség az egyház tagjainak meghatározott területen élő, s az egyházi törvény szerint szervezett gyülekezete”²². Szó szerint ezt a meghatározást tartalmazza a Magyarországi Református Egyház jelenleg érvényes alkotmányáról szóló törvénye is²³. A fentiekhez képest a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Alkotmánya fogalmaz a legrészletesebben az egyházközség kérdésében: „az egyházközség önkormányzati egység, amely meghatározott területen egyéneket és családokat kapcsol egybe a református hitélet közös gyakorlása céljából”²⁴.

Az egyházközség, jellegét tekintve lehet:

1. anyaegyházközség → ma is nyilvántartott az egyházunkban;
2. leányegyházközség → ma is nyilvántartott az egyházunkban;
3. társegyházközség → ma is nyilvántartott az egyházunkban;
4. missziói egyházközség → ma is nyilvántartott az egyházunkban;
5. fiókegyházközség → ma már nincs nyilvántartva az egyházunkban;
6. bár nem egyházközség, de itt említjük meg a „szórvány”-t, amit soha nem nevezünk „szórvány egyházközségnek”, hanem szórvány gyülekezetnek hívjuk.

2.1. Az anyaegyházközség

A történelem folyamán több ízben és többféle kritériumrendszer alapján határozták meg a református egyházban az anyaegyházközség jellegét. Voltak olyan idők, amikor a magyar református-ság körében az iskolafenntartás, vagy legalább a vallásoktatás rendszeres végzése is feltétele volt az anya-egyházközségi státusnak.

Jelenleg a legfontosabb ismerv a templom megléte és a lelkipásztori állás önálló fenntartása. Ez a feltétel minden törvényi szabályozásban alapfeltételnek számít a mai napig. Az anyaegyházközségnek – önmaga kormányzására – saját önálló presbitériuma van.

A SZRKE jogrendje így definiálja az anyaegyházközséget: „Önálló anyaegyházközség az az egyházközség, amely lelkészi állás fenntartására önállóan képes és hajlandó, illetve lelkészi állást önállóan tart fenn”²⁵.

2.2. A leányegyházközség

A leányegyházközség olyan önkormányzati egység, amely önálló istentiszteleti hellyel rendelkezik²⁶, ugyanakkor lelkipásztori állást nem tart fenn²⁷, hanem a lelkipásztori gondozást és kormányzást illetően valamely szomszédos anyaegyházközséghez van csatolva. A történe-

²¹ Egyházi törvények a Magyarországi Református Egyházban (rövidítve a továbbiakban: MRE-1904) I. tc. 14. §

²² A Magyarországi Református Egyház Törvényei (1928.) I. tc. 14. §. (rövidítve a továbbiakban: MRE-1928)

²³ 1994. évi törvény az egyház alkotmányáról és kormányzatáról szóló az 1996. évi II.tv, a 2001. évi II.tv és a 2002. évi III.tv módosításaival egységes szerkezetben (rövidítve a továbbiakban: MRE-1996) 13. §.

²⁴ A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Alkotmánya (rövidítve a továbbiakban: SZRKE Alkotmánya-2002.) 9. § (1.) bek.

²⁵ A SZRKE 4/2011 sz. t. 7. § (1) bek.

²⁶ MRE-1996 16. §

²⁷ MRE-1904 10. § d); MRE-1928 14. §

lem folyamán a leány-egyházközségi státus feltétele volt az iskolafenntartás és a tanítói állás fenntartása²⁸. Ma ez már nincs így.

A leányegyházközség a jelenleg érvényes szabályozás szerint a Magyarországi Református Egyházban nem önálló jogi személy, a mi egyházunkban azonban igen. A leányegyházközség is önálló presbitériummal rendelkezik.

A SZRKE jogrendje így definiálja az anyaegyházközséget: „Leányegyházközség az a saját presbitériummal rendelkező egyházközség, amely a lelkigondozás és igazgatás tekintetében valamely szomszédos vagy közel fekvő anyaegyházközséghez tartozik, önálló lelkészi állást nem tart fenn, viszont az adott anyaegyházközséghez tartozva közösen tartják fenn a lelkészi állást, és lelkészi hivatala az anyaegyházközség területén van”²⁹.

2.3. A társegyházközség, ill. társult anyaegyházközség

Általánosságban a társegyházközség két vagy több, egymás közelében lévő polgári településen lakó református közösség által alkotott egyházközség. Vagy külön templommal és külön presbitériummal, vagy közös templommal és közös presbitériummal³⁰ rendelkezik, de mindenképpen egyetlen lelkészi állást tart fenn. Általában a társegyházközségnek egy presbitériuma van³¹. A társegyházközség egyenrangú az anyaegyházközséggel és önálló jogi személy.

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyházban 2012-től létezik jogilag is definiálva a társult anyaegyházközségek státusza. Két anyaegyházközség – a lelkészi állás fenntartásának biztosítására – társulási szerződést köthet és közösen tarthat fenn 1 lelkészi állást. Ez a lehetőség – természetesen – az elnéptelenedő, meggyengült anyaegyházközségek számára adott. A vonatkozó törvény szerint, a SZRKE-ban csak két anyaegyházközség társulhat. A társult anyaegyházközségek, a lelkészi állás fenntartásán kívül, minden egyéb dologban megtartják önállóságukat. Vagyonuk nem lesz közös, a társulás révén nem válnak új jogi személlyé, megtartják önálló presbitériumaikat.

Példa: „A” anyaegyházközség társul „B” anyaegyházközséggel. A továbbiakban 1 közös lelképásztora lesz „A” és „B” egyházközségeknek. Közösen biztosítják a lelkészi állás fenntartását. Külön van „A” egyházközségnek is és „B” egyházközségnek is presbitériuma. Ha a lelkészi állással kapcsolatban kell dönteni (pl. lelkészt hívnak meg), akkor a két presbitérium közösen dönt. De ha pl. „A” egyházközség szeretné javíttatni a templomát, akkor arról csak az „A” egyházközség presbitériuma fog tárgyalni. Ha pl. „B” egyházközség szeretné bérbe adni a földjeit, vagy az egyik épületét, akkor ebben a kérdésben csak a „B” gyülekezet presbiterei fognak határozni.

A társult anyaegyházközségek minden kérdésben megtartják korábbi önállóságukat, kivéve a lelkészi állás fenntartásával kapcsolatos kérdéseket. Ezek intézését egy közös képviselő látja el, amelyet a társulásról szóló 4/2011 sz. törvény szabályoz Egyházunkban.

2.4. A missziós egyházközség

A missziós egyházközség olyan egyházközség, amelynek a tagjai egy vagy több polgári község területén élnek. Önmagukat nem szervezték egyházközséggé és képtelenek a lelkészi állás fenntartására.

²⁸ MRE-1904 10.§ d); MRE-1928 14. §

²⁹ A SZRKE 4/2011 sz.t. 10. §

³⁰ MRE-1904 10. § b);

³¹ MRE-1996 15. §

tartására. Ezért a lelkészi szolgálat ellátását az egyetemes egyház, vagy az egyházmegye biztosítja. A missziós egyházközség gyakorlatilag „felülről”, a felsőbb egyházi szervek által létrehozott egyházközség. Ez az állapot azonban csak átmeneti, mert amikor a felsőbb egyházi segítséggel létrehozott egyházközség már önálló életet tud élni, akkor a „fentről” jött kezdeti szervezés és segítség megszűnik és az egyházközséget már a saját presbitériuma fogja irányítani leányegyház-községeként, vagy anyaegyház-községeként. Általában nagyvárosokban, főleg más vallású községekben, elszórtan élő egyháztagokból szerveződik a missziós egyházközség. A missziós egyházközséget egy lelkész szolgálja be.

A SZRKE-ban a missziós egyházközséget így definiálja a törvény: „Azok a református keresztyén egyháztagok, akiknek a közösségi szándékú szerveződését az Egyház közvetlenül felügyeli, mert stratégiai szempontból fontosnak tartja, missziói gyülekezetet alkotnak”³².

2.5. A fiókegyházközség³³

Ma már nem tartjuk nyilván az egyházunkban. A múltban a fiókegyházközség olyan egyházközség volt, amely sem lelkészi állást, sem tanítói állást, sem iskolát nem tartott fenn, hanem valamely szomszédos egyházközséghez volt csatolva, s az ottani presbitériumban volt képviselve. Saját presbitériummal tehát nem rendelkezett.

Kicsit tévesen, de az érthetőség elősegítése érdekében azt mondhatnánk, hogy ma a leányegyház-községnek nincs iskolája és tanítója, tehát olyan, mint régen a fiókegyházközség volt. A fiók- és a leányegyház-község között igazából az volt a különbség, hogy a leányegyház-községben volt református iskola és a gyülekezet eltartotta a tanítóját.

2.6. A szórvány

A szórvány nem számít egyházközségnek. A szórványban olyan református hívekről van szó, akik egy vagy több polgári településen, vagy egy nagyobb földrajzi térségben csupán kis létszámban élnek így – a hívek létszáma miatt – nem tudnak még leányegyház-községgé sem alakulni, vagyis nincs külön egyházközségi szervezetségük. A szórványokat régebben missziós egyházközségekhez sorolták. Ma inkább egy-egy anyaegyház-községekhez szokás besorolni az egyházmegyén belül. A szórványokról való gondoskodás régen az egyházmegye hatáskörébe tartozott³⁴, ma közvetlen gondozását az anyaegyház-község látja el. A szórványnak nincs presbitériuma, de az anyaegyház-község presbitériumának lehetnek a szórványból való tagjai. A szórvány, önmagában nem jogi személy. Nem rendelkezik tulajdonnal sem.

2.7. Az egyházközség szervei

Az egyházközséget az egyháztagok alkotják. „Az egyház tagja az a személy, akit megkereszteltek”³⁵. A történelem folyamán számos egyéb kritérium is megfogalmazódott a törvények szintjén, így például a lakhely szerinti illetékeség, az állampolgárság, vagy az is egyháztagnak számít, aki

³² A SZRKE 4/2011 sz.t. 18.§ (1) bek.

³³ A SZRKE Alkotmánya jelenleg nem rendelkezik erről ez egyházközség típusról.

³⁴ A szórványokat az egyházmegyei közgyűlés sorolja be ma is egy-egy missziós- vagy anyaegyház-községhez.

³⁵ SZRKE Alkotmánya 5.§ (1) bek.

felnőttként önmagát református keresztyénnek vallja³⁶. Vannak választójogú – más szóval önálló – egyháztagnak, és vannak választójog nélküli – ún. nem önálló – egyháztagnak. Ilyenek például a kiskorú, megkeresztelt gyermekek. Az egyháztagnakból állnak össze az egyházközség szervei, amelyek az egyházközség önkormányzatiságát szavatolják. Ezek a szervek lehetnek választott szervek, illetve nem választás útján létező szervek.

Az egyházközség szervei:

1. egyházközségi közgyűlés
2. presbitérium
3. presbitérium elnöksége – az egyházközség elnöksége

2.7.1. AZ EGYHÁZKÖZSÉGI KÖZGYŰLÉS

Az egyházközségi közgyűlésnek tagja minden választójogú egyháztagnak, akit az adott egyházközségben az évente elkészített választói névjegyzékben³⁷ nyilvántartanak. Az egyházközségi közgyűlés – egyetlen minősített esetet kivéve a SZRKE joggyakorlatában³⁸ – a jelenlévők számára való tekintet nélkül határozatképes. A közgyűlést általában a vasárnapi istentisztelet után, a templomban szokás megtartani.

A közgyűlés hatáskörébe tartozik döntést hozni az ingatlanszerzés, ingatlan-elidegenítés (eladás), vagy ingatlan-megterhelés (pl. jelzálog) kérdésében, kölcsönfelvétel ügyében, egyházközségi közteherviselés (pl. célirányos gyűjtések templomépítésre, -javításra) meghatározásában, lelkészválasztás ügyében és minden, az egyházközség életét jelentősen érintő kérdésben. Az egyházközségi közgyűlés döntéseit határozatokban hozza meg. Elnöksége a presbitérium elnöksége, jegyzője a presbitérium jegyzője.

Az egyházközségi közgyűlés – mint a „gyülekezet parlamentje” – az egyházközség legfelsőbb döntéshozó szerve. Jogrendünk szerint évente legalább egyszer össze kell hívni az egyházközségi közgyűlést minden anya- és leányegyházközségben.

2.7.2. A PRESBITÉRIUM

A presbitérium az egyházközségi közgyűlés által választott testület, amelynek létszámát az egyházmegyei közgyűlés határozza meg. A SZRKE érvényes jogrendje szerint a presbitériumnak

³⁶ Lásd MRE-1996 22. §

³⁷ A választói névjegyzéket az anyaegyházközség, ill. a leányegyházközség presbitériuma köteles elkészíteni minden évben. Ez egy olyan „névsor”, amelyre az adott egyházközség valamennyi felnőtt, választójoggal rendelkező tagját felírják. Az évenkénti frissítés oka az, hogy az elhunyt egyháztagnak nevét törölni kell a névjegyzékből és azoknak a nevét, akik az utóbbi évben választójogú egyháztagnakká váltak, fel kell írni a névjegyzékre. A választói névjegyzéket jóváhagyja a presbitérium és jóváhagyólag ellenjegyzi az egyházmegye elnöksége is. Ekkortól hatályos a választói névjegyzék. Minden olyan gyülekezeti döntésben, amelyet egyházközségi közgyűlésen kell meghozni, csak azok szavazhatnak, akiknek a neve ott van az adott évre érvényes és hitelesített választói névjegyzékben. Általában a választói névjegyzék tartalmazza a választójogú önálló egyháztagnak vezeték- és keresztnévét, születési évét és címét.

³⁸ A jelenleg érvényes jogrendben ez alól kivételt képez az általános tisztújító választásokkal kapcsolatban összehívott egyházközségi közgyűlés. A SZRKE 3/2007 sz. törvény 12. § (1) bek. ugyanis úgy rendelkezik, hogy ebben a minősített esetben a választójogú egyháztagnak legalább 30 %-nak jelen kell lennie a közgyűlés érvényességéhez, amennyiben a közgyűlés – az alacsony létszám miatt – érvénytelen lenne, úgy a megismételt közgyűlésen már nem kell figyelembe venni a jelenlévők számát, mert a második közgyűlés a jelenlévők számától függetlenül érvényes lesz.

legalább 4, legfeljebb 40 tagja lehet. Általános félreértés egyházunkban, hogy a presbitérium létszáma a 4-es szám szorzója kellene, hogy legyen. Ez nem így van. Lehet 5 tagú, 11 tagú és 25 tagú, vagy 39 tagú is egy presbitérium.

A presbitériumnak kétféle tagja van: hivatalból tagja és választott tagja.

A presbitériumnak hivatalból tagja a lelkipásztor és a gondnok(ok). Választott tagjai pedig az egyházközségi közgyűlés által megválasztott presbiterek. A megválasztott presbiterek mellett az egyházközségi közgyűlés pótpresbitereket is választ. A pótpresbiterek száma, a presbitérium létszámának legalább a fele. Vagyis ha egy egyházközségben van 8 választott presbiter, akkor a választások alkalmával még legalább 4 pótpresbitert is kell választani. A presbitérium megbízási ideje az érvényes jogrend értelmében 6 év, azaz egy választási ciklus³⁹.

A presbitérium hatáskörébe tartozik az egyházközséghez tartozó hívek hitéletének és erkölcsi életének felügyelete; annak biztosítása, hogy minden istentiszteleti⁴⁰ és egyéb alkalom, és összejövetelek tartásakor minden a legnagyobb rendben történjen. Gondoskodik az egyházközségi alkalmakról, az egyházközséghez tartozó gyermekek református keresztyén szellemen való neveléséről, a szeretetszolgálat végzéséről. Hatáskörébe tartozik az egyházközségi szabályrendeletek előkészítése és az egyházközségi közgyűlés elé való terjesztése. Határoz a liturgia nyelvéről. A presbitérium jogköre a lelkészmeghívás. A presbitérium választja meg az egyházközség tisztségviselőit és felfogadja alkalmazottjait. Nyilvántartás vezet az egyházközség tagjairól, évenként elkészíti a választói névjegyzéket, vagyonleltárt vezet az egyházközség ingó és ingatlan tulajdonáról, intézi az egyházközség pénzügyi gazdálkodását. A Szentírás és hitvallásaink alapján felügyel a református tan tisztaságára az egyházi szolgálat minden ágában⁴¹.

Érvényes és törvényes presbiteri gyűlést csak a lelkipásztor jelenlétében lehet tartani. Akkor határozatképes a presbitérium, ha a rendes presbiterek legalább 25%-a jelen van a presbiteri gyűlésen. Évente egy-egy gyülekezetben legalább 4 presbiteri gyűlést kellene tartani. A meghozott döntéseket a presbitérium határozatban mondja ki. A gyűlésről mindig jegyzőkönyvet kell készíteni.

2.7.3. A PRESBITÉRIUM ELNÖKSÉGE – AZ EGYHÁZKÖZSÉG ELNÖKSÉGE

A presbitérium elnökségét, ill. az egyházközség elnökségét a lelkipásztor és a gondnok alkotja. Mindig együtt képviselik az egyházközséget az egyházi és világi hatóságok előtt. Az egyházközséget érintő szerződéseket, megállapodásokat együtt írják alá. Összehívják a presbiteri gyűléseket és az egyházközségi közgyűléseket. Ők az egyházközség ún. statutáris képviselői. Intézik az egyházközség életét érintő operatív ügyeket.

Azokban a gyülekezetekben ahol több gondnokot is választanak, vagy van egy főgondnok, vagy a gondnokok közül – saját rendszer alapján – meghatározzák, hogy melyik gondnok lesz a lelkipásztor elnöktársa. Ahol több gondnok végez szolgálatot, ajánlott rendszerbe iktatni az ún. gondnoki tanácsot, amely testület nem szerve az egyházközségnek, de tanácsadó testületként megkönnyítheti mind az elnökség, mind a presbitérium munkáját.

³⁹ SZRKE Alkotmány 6. § (4) bek.

⁴⁰ Sákramentumi istentiszteletek, kazuáliák, bibliaórák, vallásos összejövetelek, stb...

⁴¹ A presbitériumról szóló pontos leírást lásd: a SZRKE II. Szabályrendelete 8. §-tól a 18. §-ig terjedő részben.

3. Az egyházmegye

Az egyházmegye egy földrajzilag behatárolható területen élő egyházközségeket, az egyházi közigazgatás, kormányzás és rendtartás céljából tömörítő felsőbb egyházi hatóság. Mivel a református egyház nem felülről építkező hierarchikus intézmény, ezért a felsőbb egyházi hatóság fogalmát nem alá- és fölérendeltségi értelemben használjuk. Az egyházmegye létét és „felsőbb egyházi hatóság”-i voltát is az egyházközségek szempontjából kell megvizsgáljunk és értelmeznünk. Ezt a szempontot szem előtt tartva, kimondhatjuk, hogy a Magyarországi Református Egyház jelenleg érvényes jogrendje definiálja legpontosabban az egyházmegye fogalmát, amikor így fogalmaz: „Több egyházközségnek az egyházi kormányzás és igazgatás céljából felsőbb hatósággá egyesülése az egyházmegye”⁴². Ez azt jelenti, hogy az egyházközségek nem „maguk fölé” emelnek egy fölöttes szintet, amelynek ők maguk alárendeltjei maradnak, hanem önmagukat definiálják egy magasabb szinten. Valójában az egyházközségek lemondanak bizonyos jogaikról és ezen jogok gyakorlását átruházzák az egyházközségek által közösen alkotott magasabb egyházkormányzati szintre, az egyházmegyére. Ennek azért van értelme, mert egy adott térség egyházközségei számára könnyebb lehet a közös szabályozás és közös útmutatás, az egyházi élet bizonyos kérdéseiben, mintha azt minden egyes egyházközség önmaga találná ki és alakítaná. Ilyen közösen szabályozott kérdés lehet például – a múltra gondolva – az egyházi iskolák pedagógusainak alkalmassága. Ezt meghatározhatja minden egyes egyházközség. Mégis előnyösebb, és az oktatás minőségére célszerűbb, ha egy egyházmegye mondja ki, hogy kik, milyen feltételt teljesítve taníthatnak a területén lévő egyházi iskolákban. Ezzel a szabályozással például kikerülhetők az olyan visszasságok, hogy az egyik egyházközség iskolájában hitben járó református keresztyén pedagógusok tanítanak, akik aktív tagjai az ottani egyházközségnek, míg a szomszéd egyházközség iskolájában csak a szakmai, vagy állami követelmények szerint alkalmaznak – akár ateista, vagy buddhista – pedagógust.

Az egyházmegyének joga van saját szabályrendeletek megalkotására.

Az egyházmegye, az egyházközségi szintű fegyelmi eljárások fellebbezési szintje.

Az egyházmegye határait, nevét és mindenféle változást – saját kezdeményezésére – a Zsinat vizsgál meg és hagy jóvá, vagy vet el.

Az egyházmegye önálló jogi személy.

A SZRKE – a jelenlegi felosztás szerint – 9 egyházmegyéből áll. Ezek közül hét (1–7) magyar nyelvű egyházmegye és kettő (8–9) szlovák nyelvű egyházmegye.

Ezek:

1. Pozsonyi Református Egyházmegye: 24 anya- és 4 leányegyházközség, 10.103 egyháztag, 4.087 önálló egyháztag, 26 templom, 22 parókia, istentiszteletek száma: 2.750, átlagos templomlátogatás 41 fő;

2. Komáromi Református Egyházmegye: 26 anya- és 6 leányegyházközség, 12.740 egyháztag, 7.582 önálló egyháztag, 30 templom, 26 parókia, istentiszteletek száma: 3.149, átlagos templomlátogatás 41 fő;

3. Barsi Református Egyházmegye: 22 anya- és 23 leányegyházközség, 4.730 egyháztag, 3.430 önálló egyháztag, 43 templom, 28 parókia, istentiszteletek száma: 2.616, átlagos templomlátogatás 22 fő;

⁴² MRE-1996 75. §

4. Gömöri Református Egyházmegye: 21 anya- és 32 leányegyházközség, 5.645 egyházttag, 3.957 önálló egyházttag, 54 templom, 23 parókia, istentiszteletek száma: 2.700, átlagos templomlátogatás 16 fő;

5. Abaúj-tornai Református Egyházmegye: 23 anya- és 21 leányegyházközség, 7.738 egyházttag, 5.140 önálló egyházttag, 42 templom, 25 parókia, istentiszteletek száma: 3.651, átlagos templomlátogatás 36 fő;

6. Zempléni Református Egyházmegye: 19 anya- és 18 leányegyházközség, 8.679 egyházttag, 5.543 önálló egyházttag, 37 templom, 19 parókia, istentiszteletek száma: 3.355, átlagos templomlátogatás 37 fő;

7. Ungi Református Egyházmegye: 13 anya- és 5 leányegyházközség, 4.033 egyházttag, 2.180 önálló egyházttag, 18 templom, 16 parókia, istentiszteletek száma: 2.305, átlagos templomlátogatás 46 fő;

8. Nagymihályi Református Egyházmegye: 15 anya- és 10 leányegyházközség, 3.944 egyházttag, 2.491 önálló egyházttag, 24 templom, 11 parókia, istentiszteletek száma: 1.957, átlagos templomlátogatás 45 fő;

9. Ondava-hernádi Református Egyházmegye: 24 anya- és 11 leányegyházközség, 4.518 egyházttag, 3.496 önálló egyházttag, 30 templom, 17 parókia, istentiszteletek száma: 3.202, átlagos templomlátogatás 43 fő⁴³.

3.1. Az egyházmegye szervei

Az egyházmegye, mint felsőbb egyházkormányzati szint, jogköreit és kormányzati munkáját saját szerveiben és azok révén gyakorolja, ill. valósítja meg. Az egyházmegye szervei megfelelnek az egyházközségeknél felsorolt szerveknek, bár összetételükben már különbség mutatkozik.

Az egyházmegye szervei:

1. Az egyházmegye közgyűlés
2. Az egyházmegyei tanács
3. Az egyházmegye elnöksége
4. Az egyházmegyei bíróság

Összehasonlítva az egyházközség szerveivel, az egyházmegye szervei az alábbiakban különböznek az összetételüket tekintve.

Míg az egyházközségi közgyűlésnek tagja minden olyan választójogú egyházttag, akit a választói névjegyzékben nyilvántartanak, addig az egyházmegyei közgyűlésnek választott, ill. delegált tagjai vannak. Az egyházmegyei közgyűlésnek tehát nem tagja az egyházmegye valamennyi választójoggal rendelkező egyházttagja.

Az egyházközségben működő presbitérium, az egyházmegyei tanácsnak felel meg. Ám míg a presbitérium választott világi tagokból áll, addig az egyházmegyei tanács, a paritás elvének betartásával, azonos számban választott lelkészi és világi tagból áll. Összetétele az általános tisztújítás során áll össze. Tagjai hivatalból az elnökség és a főjegyzők és választás útján további tanácsstagok, akiket – jelen rendelkezés szerint – az egyházmegyei közgyűlések választanak meg.

Az egyházközség elnöksége és az egyházmegye elnöksége teljesen összehasonlítható, hiszen az előbbit a lelkész és a gondnok, utóbbit az esperes és az egyházmegyei gondnok alkotja.

⁴³ A Szlovákiai Református Keresztény Egyház 2014. évi statisztikai adatai alapján.

Az egyházmegyei bíróság – az egyházmegye szintjén – azt teszi, amit az egyházközség szintjén a presbitérium. Ám az egyházmegyei bíróság is választott tisztviselőkből: tanácsbírákból áll, akiket a paritás elve alapján azonos létszámban választanak a lelkészek és a világiak közül. Az egyházmegyei bíróság elnöke az esperes és az egyházmegyei gondnok.

3.1.1. AZ EGYHÁZMEGYE KÖZGYŰLÉS

Az egyházmegyei közgyűlésnek tagja az egyházmegye területén működő minden egyes egyházközség lelképásztora és az anyaegyházközségek presbitériumai által választott, vagy delegált egy-egy világi képviselő. A világi képviselők között csak az anyaegyházközségek küldötteinek van szavazati joguk. A leányegyházközségek presbitériumainak is jelen lehetnek a képviselői, de nekik nincs szavazati joguk az egyházmegyei közgyűlések alkalmával. Az egyházmegyei közgyűlés személyi összetétele a paritás elvére⁴⁴ épül.

Az egyházmegyei közgyűlésnek továbbá tagja minden beosztott-, helyettes-, missziós- és diakóniai lelkész, aki az egyházmegye területén, egyházi alkalmazásban állva végez lelkészi szolgálatot. Nekik szavazati joguk is van: ők is a közgyűlés alkotótagjai. Az egyházmegye területén szolgáló segédlelkészek is tagjai az egyházmegyei közgyűlésnek, de nekik nincs szavazati joguk. A közgyűlésnek továbbá hivatalból tagja az egyházmegye összes választott lelkészi és világi tisztviselője: az esperes és egyházmegyei gondnok, a lelkészi és világi főjegyzők, a lelkészi és világi jegyzők, a lelkészi és világi tanácsbírák és az egyházmegyei ügyész. Valamikor az egyházmegyei közgyűlés tagja volt minden vallásoktató és intézeti lelkész, az egyházmegye területén működő teológiai akadémia igazgatója, református középiskola, vagy tanítóképző intézet vallástanára, az egyházmegye területén működő református iskolák egy-egy képviselője. A tanár- és tanítóképviselők számát a múltban az egyházmegyei közgyűlés határozta meg⁴⁵.

A segédlelkészek, léviták, gyülekezeti munkások, vagy az egyházmegye területén működő egyházi intézmények képviselői tanácskozási joggal vesznek részt az egyházmegyei közgyűléseken.

Ha egy világi képviselő nem tud jelen lenni az egyházmegyei közgyűlésen, akkor az általa képviselt egyházközséget más világi személy is képviselheti. A lelkészek ilyen módon nem „helyettesíthetők” az egyházmegyei közgyűlésben.

Az egyházmegyei közgyűlés hatáskörébe tartozik a területi illetékességében lévő minden egyházi és iskolai közigazgatási ügy, ami nincs az egyházmegyei bíróság hatáskörébe utasítva. Továbbá az egyházközségek részéről történt felterjesztések, a választott lelkészek és tanítók végleges megerősítése, az egyházmegye gazdasági ügyei, az egyházlátogatásokról készült jelentések tárgyalása és elfogadása, egyházközségek jellegének megváltoztatása: anyaegyházközségből leányegyházközséggé való átminősítés, vagy ennek ellenkezője⁴⁶; egyházmegyei szabályrendeletek megalkotása, egyházközségi szabályrendeletek jóváhagyása, rendelkezés a megüresedett egyházmegyei tisztségek betöltéséről, valamint a presbitériumi és egyházközségi közgyűléseken elfogadott határozatok elleni fellebbezések fölötti határozathozatal.

A SZRKE jelenlegi gyakorlatában – általában – évente két egyházmegyei közgyűlés zajlik minden egyházmegyében.

⁴⁴ A paritás elve azt jelenti, hogy egy lelkészi és egy világi képviselő képviseli az egyházközséget.

⁴⁵ MRE-1928 107. §

⁴⁶ MRE-1904 48. § – 58. §

3.1.2. AZ EGYHÁZMEGYEI TANÁCS

„Az egyházmegyei tanács tagjai: az esperes és az egyházmegyei gondnok, mint elnökök, a lelkészi és a világi egyházmegyei főjegyző, mint az esperes és az egyházmegyei gondnok állandó helyettesei, valamint az egyházmegyei közgyűlés által saját állandó tagjai közül a Zsinat által meghatározott számban választott lelkészi és világi tagok. Az egyházmegyei tanács határoz az egyházmegye valamennyi ügyében, amelyet az egyházi jogszabályok nem utalnak az egyházmegyei közgyűlés, vagy az egyházmegyei elnökség hatáskörébe. Működéséről köteles az egyházmegyei közgyűlésnek jelentést tenni”⁴⁷.

Az egyházmegyei tanács valójában az egyházmegyei közgyűlések közötti időszakban végzi az egyházmegye életét érintő kérdésekben a munkáját. Nem egészen helytálló a hasonlat, de a könnyebb megértés kedvéért, az egyházmegyei tanácsot nevezhetjük az egyházmegyei közgyűlés végrehajtó szervének is.

3.1.3. AZ EGYHÁZMEGYE ELNÖKSÉGE

Az egyházmegye elnökségét az esperes és az egyházmegyei gondnok alkotja. Az egyházmegye elnöksége hívja össze az egyházmegyei tanács üléseit. Közösén képviselik kifelé az egyházmegyét. Az elnökség a munkájáról és döntéseiről az egyházmegyei tanácsnak tartozik beszámolási kötelezettséggel.

3.1.4. AZ EGYHÁZMEGYEI BÍRÓSÁG

Az egyházmegyei bíróság választott, de nem állandó testület. Akkor ülésezik, amikor illetékeségébe tartozó ügyben kell határoznia. Tagjai az egyházmegyei tanácsbírák, akik vagy teljes létszámban vesznek részt a bíróság munkájában, vagy kevesebben, behívás alapján, de mindenképpen ugyanannyi lelkészi, mint világi tanácsbíra szükségeltetik egy-egy konkrét egyház-igazgatási, vagy fegyelmi ügy egyházmegyei bírósági tárgyalásához. A bírósági eljárásról külön rendelkezések érvényesek az egyes református egyháztestekben.

4. Az egyházkerület

Több egyházmegyének, a felsőbb egyházi közigazgatás, kormányzás és rendtartás céljából felsőbb hatósággá való egyesülése alkotja az egyházkerületet. Az egyházkerületek általában nagyobb tájegységek, régiók területén működő egyházmegyéket fognak egybe. Egy ország területén lehet egy, vagy több egyházkerület is⁴⁸. Az egyházkerület önkormányzati, felügyeleti és igazgatási feladatokat lát el. Az egyházkerület önálló jogi személy. Az egyházkerület élén a püspök és az egyházkerületi főgondok áll.

⁴⁷ SZRKE Alkotmánya 12. § (4) bek.

⁴⁸ Ukrajnában, Kárpátalján 1 egyházkerület van. Romániában, Erdélyben és Pártiumban 2 egyházkerület van. Magyarország területén 4 egyházkerület van. Szlovákiában, a mi egyházunkban – elméletileg – 1 egyházkerület lenne, de a mi egyházunkban nincs meg ez a szint, vagyis a SZRKE-nak jogilag és gyakorlatilag nincs egyházkerülete. Nálunk az egyházmegyék közvetlenül alkotják az egyetemes egyházat.

4.1. Az egyházkerület szervei

Az egyházkerület szervei:

1. Az egyházkerületi közgyűlés
2. Az egyházkerületi tanács
3. Az egyházkerület elnöksége
valamint az egyházkerület további tisztviselői és szervei:
4. Az egyházkerületi tisztviselők
5. Az egyházkerület által fenntartott iskolák és intézmények igazgatótanácsa(i)
6. Az egyházkerületi közgyűlés, vagy az egyházkerület elnöksége által alakított bizottságok és küldöttségek.

Az egyházkerület, szervein keresztül végzi önkormányzati, felügyeleti és igazgatási végrehajtó munkáját.

4.1.1. AZ EGYHÁZKERÜLETI KÖZGYŰLÉS

Az egyházkerületi közgyűlést alkotják: a püspök és egyházkerületi főgondnok, vagy helyettesik, minden egyházmegyéből az esperesek és az egyházmegyei gondnokok, vagy helyettesek, s legalább egy-egy lelkészi és világi választott képviselő minden egyházmegyéből. Ez az általános rend, de ettől eltérő egyházkerületi közgyűlési összetétel is létezik, ha pl. egy egyházmegye lélekszáma miatt több képviselőt adhat a kerületi közgyűlésbe. Ezekről a helyzetekről – az önrendelkezés elve nyomán – mindig az adott egyházkerületi közgyűlés dönt. A kerületi közgyűlésnek továbbá tagjai a teológiai akadémiát, gimnáziumokat, tanítóképző intézeteket képviselő egy-egy személy, akiket az illetékességük szerinti egyházmegye presbitériumai választanak meg. Kerületi közgyűlési tagok továbbá a református tanítók képviselői, és a választott egyházkerületi képviselők⁴⁹.

Az egyházkerületi közgyűlés határoz és intézkedik az egyházkerületre tartozó minden egyházi és iskolai közigazgatási ügyben, valamint az egyházmegyéből érkező felterjesztések kérdésében. Továbbá öröködi az evangéliumi tansztaság betartásán, hogy Isten igéje igazan és tisztán, a református hitelvek szerint hirdettessék. Szabályrendeletet és törvényt alkothat az egyházkerület életét érintő kérdések szabályozására. Egyes területek munkáit választott bizottságokon keresztül végzi: például egyházkerületi jogkör a lelkészképzés vizsgák tartása és a lelkészi alkalmasság megállapítása. Az egyházkerület partnere világi térfélen a kormányzat. Az egyházkerület tart fenn külkapcsolatokat más egyházkerületekkel. Az egyházkerületi közgyűlés évente legalább egyszer ülésezik.

Ez a testület nem létezik a SZRKE-ban.

4.1.2. AZ EGYHÁZKERÜLETI TANÁCS

Az egyházkerületi közgyűlés megbízása alapján, a közgyűlések közötti időszakban az egyházkerületi tanács végzi az egyházkerületi közgyűlés feladatait. Az egyházkerületi tanács tagja az egyházkerületi közgyűlés elnöksége, a főjegyzők, az egyházmegyei elnökségek és egyházmegyén-

⁴⁹ MRE-1904 61. § és 62. §

ként 2–4 választott tagok, a paritás elve szerint. Az egyházkerületi tanács akkor határozatképes, ha tagjainak több mint a fele jelen van⁵⁰. Munkájáról az egyházkerületi közgyűlésnek tartozik számadással.

Ez a testület nem létezik a SZRKE-ban.

4.1.3. AZ EGYHÁZKERÜLET ELNÖKSÉGE

Az egyházkerület elnökségét a püspök és egyházkerületi főgondnok alkotja. Az elnökség operatív ügyekben rendelkezik és képviseli kifelé az egyházkerületet. Munkájáról az egyházkerületi közgyűlésnek tartozik számadással.

Ez a testület nem létezik a SZRKE-ban.

4.1.4. AZ EGYHÁZKERÜLETI TISZTVISELŐK

Az egyházkerület képviselői:

1. A *püspök*. Az önálló és állandó lelkészi szolgálatot végző lelkipásztor választható püspökké. A választhatóság további feltételei egyházkerületenként változhatnak. A püspök hatásköre kiterjed az egyház és állam közötti kapcsolattartásban való tevőleges eljárásra, az egyházkerületi szervek összehívására és azokon való társelnökségre, egyház-igazgatási és bírósági ügyek előkészítésére és az azokban való társelnöki teendők ellátására, a lelkészi szolgálat végzésére az arra felkészült és alkalmas személyek felhatalmazására. Továbbá az egyházi élet minden területén és az egyházstruktúra minden szintjén a felvigyázó tisztséggel járó feladatok végzésére, az egyház-építői munka irányítására, az egyház gazdálkodásáért való felelősségre. Hatáskörét egyházkerületenként más-más szabályok pontosíthatják⁵¹.

2. Az egyházkerületi *főgondnok*. A presbiternek választható egyháztag töltheti be ezt a tisztséget. Hatásköre ugyanaz, mint a püspöké.

3. Az egyházkerületi *tanácsbírák*. A paritás elvét betartva kell őket megválasztani. Hatáskörük ugyanaz, mint egy egyházmegyei tanácsbíráknak, csak az egyházkerület szintjén végzik bírói teendőiket.

4. Az egyházkerületi *főjegyzők*. A jegyzőkkel együtt tárgyalásokon az iratok, előterjesztések felolvasása, javaslattal ellátása, jegyzőkönyvek vezetése, és a tárgyalások adminisztrációs hátterének teljes biztosítása a feladatuk. Sok esetben az elnökség helyetteseinek is nevezik őket: a lelkészi főjegyzőt püspökhelyettesnek, a világi főjegyzőt főgondnok-helyettesnek.

5. Az egyházkerületi *jegyzők*. A főjegyzőkkel együtt, a tárgyalásokon az iratok, előterjesztések felolvasása, javaslattal ellátása, jegyzőkönyvek vezetése, és a tárgyalások adminisztrációs hátterének teljes biztosítása a feladatuk.

6. Az *ügyész*. Jogi képzettségű személy választható ügyésszé. Gyűléseken és bírósági eljárásokon indítványtételi jogköre van, megbízás alapján képviseli egyházi testületét bírósági vagy közigazgatási hivatalok előtt, egyházi jogügyekben véleményt mond, hivatalból indult eljárásoknál ő látja el a vádhatóságot.

7. A *püspöki titkár*. Hivatali teendők, irodai munkában, adminisztrációs feladatokban jár el.

⁵⁰ MRE-1996 127. § (4) bek.

⁵¹ A felsorolásnál a MRE-1928 124. § – 129. § szabályozásait vettem alapul.

8. A *pénztárnok*. Vezeti és kezeli az egyházkerület pénztárát és könyvelését.
9. A *számvevő*. Ellenőrzi az egyházkerület gazdálkodását és az egyházkerületben zajló egyházi gazdálkodást.
10. A *levéltáros*. Az egyházkerület irattárának felelőse.

4.1.5. AZ EGYHÁZKERÜLET ÁLTAL FENNTARTOTT ISKOLÁK ÉS INTÉZMÉNYEK IGAZGATÓTANÁCSA(I)

Olyan testületek, amelyek egyes egyházi munkaterületeket fednek le tanácsadó, koordináló munkájukkal. Például a szeretetszolgálat végzését a diakóniai igazgatótanács, a misszió feladatát a missziói igazgatótanács, a hitoktatással kapcsolatos kérdéseket a közoktatási tanács végzi. A SZRKE-ban – jelen pillanatban – két ilyen intézmény működik. Az egyik a diakónia, a másik a közoktatás területén. Ez utóbbi azonban csak az egyház által fenntartott iskolahálózatra bír hatással. Az állami iskolákban zajló hittanoktatás nem tartozik közvetlenül a közoktatási tanács hatáskörébe, mivel az állami iskolák állami szakmai felügyelet alatt állnak.

4.1.6. AZ EGYHÁZKERÜLETI KÖZGYŰLÉS, VAGY AZ EGYHÁZKERÜLET ELNÖKSÉGE ÁLTAL ALAKÍTOTT BIZOTTSÁGOK ÉS KÜLDÖTTSÉGEK

Általában olyan szakbizottságokról van szó, amelyek az egyházkerületi közgyűlés elé kerülő beadványokat és felterjesztéseket szakmai szempontok figyelembevételével véleményezik. Ilyen bizottságok lehetnek pl. a teológiai bizottság, liturgiai és énekzenei bizottság, etikai bizottság, jogi bizottság, külkapcsolatokért felelős bizottság, stb. Ezen bizottságok felállítását és munkaterületük, hatáskörük megjelölését nem szabályozza egyetlen jogszabály a református egyházban. Ez azt jelenti, hogy minden egyes egyházkerület, saját belátása és munkaszükséglete szerint állíthatja föl, ill. szüntetheti meg ezeket a szakbizottságokat és küldöttségeket. A bizottságok létezése általában egy-egy választási ciklushoz kötött. Ezen testületek közé tartoznak azok az ad hoc bizottságok is, amelyek egy-egy konkrét eset megoldására, kivizsgálására alakulnak. Ezen bizottságok munkarendjüket általában maguk határozzák meg. Ám minden esetben beszámolási kötelezettséggel bírnak a felé az egyházi szerv felé, amely létrehozta őket.

5. A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház (SZRKE) sajátossága

„A SZRKE – mint református népegyház – a gyülekezeteiben élő egyház. Az egyházközségek önálló egyházi szervezetek és a Szlovák Köztársaság jogrendjével összhangban – az állam szempontjából – önálló jogi személyek is egyben. Minden gyülekezet köteles pontos egyházi nyilvántartást vezetni önmagáról: lélekszámáról, felnőtt tagjairól, ingó- és ingatlan vagyonáról⁵², és köteles az állami előírások szerinti könyvelést vezetni gazdálkodásáról.

Az önálló jogi személyekként működő egyházközségek alkotják a SZRKE 9 egyházmegyéjét. Az egyházmegye is külön jogi személy az egyházunkban. A SZRKE-ban hiányzik az egyház-

⁵² Somogyi Alfréd: Az önálló egyháztagság, a választójogúság és a választói névjegyzék egyházi jogi összefüggésének vizsgálata a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház 2007-ben érvényes jogrendjében. In: Studia Caroliensia 2007/3. 143.o.

kerületi szint. A SZRKE-at nem lehet egyházkerületnek tekinteni, mert nincs egyházkerületi közgyűlése és a SZRKE Zsinatának összetétele eltér az egyházkerületi összetételtől. A SZRKE-at, vagyis az egyetemes egyházat, közvetlenül a 9 egyházmegye alkotja. A SZRKE legfelsőbb szerve a SZRKE Zsinata.

5.1. A Zsinat (SZRKE)

A zsinat a református egyház legfelső törvényhozó és végrehajtó szerve. Egyedül a zsinat jogosult az egyházi törvények értelmezésére is. Világi összehasonlításban ez azt jelenti, hogy a református egyházban a zsinat látja el a parlament, a kormány és az alkotmánybíróság munkáját is. A zsinat állapítja meg a református egyház tanait⁵³.

A zsinata delegált és választott tagokból álló testület. A zsinatnak tagja minden egyházkerület a püspöke és főgondnoka, valamint az egyházkerületek képviselői, akiket az egyházközségek presbitériumai választanak meg. Delegált képviselőket azok az egyházi intézmények küldhetnek a zsinatba, amelyek erre jogosítványt kapnak a zsinattól.

A SZRKE esetében nem az egyházkerületek képviselőiből, hanem az egyházmegyék választott képviselőiből áll össze a zsinat. Mellettük a zsinat tagja a mindenkori hivatalban lévő püspök és főgondnok, valamint a 2 püspökhelyettes és a 2 főgondnokhelyettes. A SZRKE zsinati összetétele figyelembe veszi az egyes egyházmegyék lélekszám szerinti nagyságát. Vagyis nem minden egyházmegyének van ugyanolyan számú képviselője a SZRKE Zsinatában. Az egyes egyházmegyék képviselőit közvetlenül az egyházmegye gyülekezeteinek presbitériumai választják meg zsinati képviselővé, az alábbi kulcs szerint:

I. Pozsonyi egyházmegye	– 4 képviselő (2 lelkészi és 2 világi)
II. Komáromi egyházmegye	– 6 képviselő (3 lelkészi és 3 világi)
III. Barsi egyházmegye	– 4 képviselő (2 lelkészi és 2 világi)
IV. Gömöri egyházmegye	– 6 képviselő (3 lelkészi és 3 világi)
V. Abaúj-tornai egyházmegye	– 6 képviselő (3 lelkészi és 3 világi)
VI. Zempléni egyházmegye	– 4 képviselő (2 lelkészi és 2 világi)
VII. Ungi egyházmegye	– 2 képviselő (1 lelkészi és 1 világi)
VIII. Nagymihályi egyházmegye	– 2 képviselő (1 lelkészi és 1 világi)
IX. Ondava-hernádi egyházmegye	– 2 képviselő (1 lelkészi és 1 világi)

A SZRKE Zsinatának alkotótágya a teológiai akadémia⁵⁴ képviselője. Tanácskozási joggal a zsinat tagja a főtanácsos és a tanácsosok. A zsinat ülésein részt vehetnek az esperesek és egyházmegyei gondnokok is, akkor is, ha nem megválasztott zsinati képviselők.

A zsinat jogosult az egyház életét érintő összes kérdésben törvényt, szabályrendeletet, vagy határozatot hozni.

⁵³ A tanmegállapítás joga és ténye a *ius reformandi* elv alapján érvényesül.

⁵⁴ Mindaddig, amíg az egyházunknak nem volt saját teológiája, addig ezt a zsinati helyet nem említette meg az egyház alkotmánya. 1994-től van a SZRKE-nak saját lelkészképző intézete. Tíz évig ez a Calvin J. Teológiai Akadémia (CJTA) volt. Ebben az időszakban a CJTA dékánja volt a zsinat tagja. 2004-től a komáromi Selye János Egyetem Református Teológiai Kara (SJE RTK) számít a SZRKE saját lelkészképző intézetének. A gyakorlat szerint a zsinatban a SJE RTK dékánja, vagy az általa megbízott személy szokott részt venni a SZRKE Zsinatának ülésein.

A zsinat munkáját zsinati bizottságok segítik. A bizottságok létrehozása és működtetése mindig igény szerint változik, ahogy arról az egyházkerületi testületek esetében már szóltunk.

5.2. A Zsinati Tanács⁵⁵

A Zsinati Tanács a SZRKE szerve, amely a törvényhozás kivételével a zsinatok közötti időszak feladatainak elvégzésére választott testület. A Zsinati Tanácsot a zsinat, saját kebeléből⁵⁶ választja. Ez azt jelenti, hogy a zsinati képviselők közül kerülnek ki a Zsinati Tanács tagjai. A Zsinati Tanács 12 tagú testület. Tagjai: a Zsinati Elnökség 6 tagja, valamint a zsinat által választott további 6 tag (3 lelkészi és 3 világi). A Zsinati Tanács tagjait az új zsinat az első munka ülésén, titkos szavazással választja meg. A Zsinati Tanács akkor határozatképes, ha tagjainak legalább 2/3-a jelen van. Döntéseit egyszerű többséggel hozza. A Zsinati Tanácsnak vannak rendes tagjai és póttagjai. A póttagok a rendes tagok akadályoztatása esetén ülésenként vannak behívva a testület tanácskozásaira. A Zsinati Tanács összehívásáról a Zsinati Elnökség gondoskodik. Évente legalább kétszer ülésezik. Hatáskörébe tartozik minden olyan kérdés, amelyben a zsinatok közötti időszakban dönteni kell, és nem tartozik kimondottan a zsinat hatáskörébe. Ilyen például a segédlelkészek ki- és áthelyezése, a lelkészjelölti jogállás megítélése, a gyülekezetek ingatlan-ügyeinek végleges engedélyezése, a lelkészek személyi kérdései, az egyház gazdálkodásának ellenőrzése, az egyházközségek jogállásának megállapítása és általában mindaz, amit a SZRKE jogrendje nem utal közvetlenül más egyházi szerv hatáskörébe.

A Zsinati Tanács a zsinat határozatainak végrehajtója, a zsinat elé kerülő tárgypontok előkészítője és beterjesztője. Illetékességébe tartoznak az egyházmegyei felterjesztések, az egyház életét érintő tehervállalások ügye⁵⁷. A Zsinati Tanács a Zsinatnak tartozik beszámolási és számadási kötelezettséggel.

5.3. A Zsinati Elnökség⁵⁸

A Zsinati Elnökség a SZRKE végrehajtó szerve. A Zsinati Elnökséget a püspök és főgondnok, valamint helyetteseik⁵⁹ alkotják. A Zsinati Elnökség tehát 6 tagból áll. Illetékességébe tartozik mindaz, amiben a Zsinati Tanács is határozathozatalra jogosult. A Zsinati Elnökség a Zsinati Tanácsnak tartozik beszámolási és számadási kötelezettséggel.

5.4. A Zsinati Iroda⁶⁰

A Zsinati Iroda a SZRKE adminisztrációs munkáját végző hivatal. Nem egyházi szerv, hanem hivatalként segíti, előkészíti és a végrehajtás szintjén végzi a Zsinati Elnökség, a Zsinati Tanács és a Zsinat operatív munkáját: jegyzőkönyvezés, levelezés, határozatok kiértékelése, beérkezett felterjesztések intézése, adminisztrációs feladatok ellátása. A SZRKE Zsinati Irodája Rimaszombatban van.

⁵⁵ Csak a SZRKE jelenlegi struktúrájára vonatkozik az ismertetés.

⁵⁶ Értsd: saját képviselői közül.

⁵⁷ A zsinati tanács működéséről és hatásköréről lásd a SZRKE Alkotmánya-2002 14e §-14i § szabályozásait.

⁵⁸ Csak a SZRKE jelenlegi struktúrájára vonatkozik az ismertetés.

⁵⁹ a magyar püspökhelyettes és magyar főgondnok-helyettes, valamint a szlovák püspökhelyettes és szlovák főgondnok-helyettes.

⁶⁰ Csak a SZRKE jelenlegi struktúrájára vonatkozik az ismertetés.

5.5. A Zsinati Elnökség Irodája⁶¹

A Zsinati Elnökség Irodája a SZRKE adminisztrációs és a SZRKE-nak, mint munkáltatónak, a munkáltatói jogkörökből fakadó feladatait végző hivatal. Munkája közvetlenül nem érinti az egyházi szervek tevékenységének előkészítését. Az egyháznak az állammal szembeni kötelességei teljesítésének végzésében fejt ki munkát a Zsinati Elnökség Irodája. Itt működik az egyház személyzeti-, bérelszámoló- és gazdasági osztálya. A Zsinati Elnökség Irodája Komáromban van.

6. A konvent

Az egyházkerületek munkáját koordináló, végrehajtó szerv. Nevezhetnénk az „egyház kormányának” is. Csak azokban az egyháztestekben működik, ahol több egyházkerület van. A konventnek tagja minden egyházkerület püspöke és főgondnoka, valamint az egyházkerületek képviselőjében megválasztott konventi képviselők. Egyházkormányzói munkát végez, beszámolási és számadási kötelezettséggel a zsinat felé. Hatásköre mindazokra az ügyekre kiterjed, amelyeket egyházi törvények nem sorolnak kizárólag a zsinat hatáskörébe.

Ez a testület nem létezik a SZRKE-ban.

6.1. A konvent elnöksége

A konvent elnöksége a konventi döntések és határozatok végrehajtója. A konvent, egyfelől a zsinat határozatait hajtja végre, másfelől előkészíti a zsinat elé kerülő tárgyalási pontokat, indítványokat, törvénytervezeteket. Ennek a munkának a végzésére a konvent tanácsosokat, vagy előadókat nevez ki. A tanácsosoknak, vagy előadónak egy-egy munkaterület fölött van – megbízás szerint – illetékességük, hasonlóan, mint az egyházkerületi közgyűlési szakbizottság, vagy a zsinati bizottságok esetében.

Ez a testület nem létezik a SZRKE-ban.

6.2. A Generális Konvent – Magyar Református Egyház

A Generális Konvent egy olyan – korábban nem létező – református egyházi testület, amely a konventi jogköröket a tanácsadás, az egyeztetés és az ajánlattétel szintjén valósítja meg a Kárpát-medence és a világ magyar reformátussága összefogásának és összetartásának céljából. A Kárpát-medencei magyar reformátusság 2009-ben mondta ki lelki egységét és a Magyar Református Egyház megalakulását. A Magyar Református Egyház nem azonos a 4 egyházkerületet magába foglaló Magyarországi Református Egyházzal. A Magyar Református Egyháznak tagja valamennyi magyar református egyházkerület, ill. országos egyház, amely 2009. május 22-én, Debrecenben – vagy azóta – aláírta a csatlakozási nyilatkozatot. A SZRKE, a szlovák ajkú református egyháztagok nemzeti érzékenységét szem előtt tartva, ekkor nem csatlakozott a Magyar Református Egyházhoz. Csak két évvel később, 2011-ben írtuk alá a közös alkotmány ratifikálását, egy olyan záradékkal, ami szavatolja, hogy a tagsággal járó jogok és kötelezettségek, semmi-

⁶¹ Csak a SZRKE jelenlegi struktúrájára vonatkozik az ismertetés.

ben sem érintik a szlovák ajkú gyülekezeteinket. Ennek a – „virtuális”, be nem jegyzett – Magyar Református Egyháznak a szerve a Generális Konvent. Gyakorlatilag egy olyan testület, amelynek a képviselői a magyar református egyházak, egyházkerületek és egyházmegyék mindenkori törvényesen megválasztott és hivatalban lévő elnökségeinek a tagjai. A Generális Konvent a Magyar Református Egyház egységét munkáló tanácskozó és javaslattevő testülete.

A Generális Konventnek kétféle tanácskozási fóruma van. Évente egyszer tanácskozik a Generális Konvent plenáris ülése. Ez a Kárpát-medencei egyházak és egyházkerületek, valamint egyházmegyék elnökségeinek részvételével történik. Tehát a plenáris ülésen részt vesz minden egyház, ill. egyházkerület püspöke és főgondnoka, valamint az összes magyar egyházmegye esperese és egyházmegyei gondnoka. A Generális Konvent plenáris ülésének tehát nincsenek közvetlenül választott tagjai. A tanácskozásának másik formája a Generális Konvent elnökségi ülése, ami az egyházkerületek püspökeinek és főgondnokainak testülete. Ez a testület az egyes egyháztesteket érintő aktuális kérdések megvitatására alakult. A határokon átnyúló közös munka koordinálására három szakbizottságot hozott létre a Generális Konvent. Ezek: az egyházalkotmányi bizottság, a liturgiai bizottság és a közös képviseleti bizottság⁶².

⁶² A Generális Konventről további információk találhatóak a www.generaliskonvent.reformatus.hu honlapon.

IV. Jogelmélet – általános bevezetés

A jog és az ember egyidős. Az első embernek joga volt az Édenben – a pontosan meghatározott kivételt szem előtt tartva – minden fa gyümölcséből élni. Ezt a jogot a teremtő Istenétől nyerte. És az Úrtól való volt a tiltás is, amelyhez Isten – a tiltás megszegése esetén – szankciót is kapcsolt⁶³. A teremtéstörténetet mégsem fogjuk fel jogtörténetként... Egyetlen fontos tanulságunk azonban mégis fakad belőle: a jog nem önmagától van, hanem azt az erősebb, a hatalmasabb adja. A történelem eseményeire gondolva, ezt a megállapítást ekképpen pontosíthatjuk: ...vagy az erősebb, ill. nyerebb pozícióban lévő vívja ki magának (lásd pl. a szabadságharcokat). Ebben az értelemben a jogot, mint jogosultságot, jogosítványt értettük. A „jog” kifejezés azonban ennél sokkal átfogóbb értelmű. Mi tehát a jog fogalma?

1. A jog fogalma

A Kr.u. II. század görög filozófusától, a keresztyénséget bíráló Celsustól származik a mondás, hogy „a jog a jónak és a méltányosnak a művészete”⁶⁴. Ezt a meghatározást pontosabbá teszi Dante Alighieri, itáliai író és filozófus, amikor így fogalmaz: a jog „az egyik embernek a másikhoz való dologi és személyes viszonya, melynek sértetlen megtartása megőrzi, meg nem tartása pedig megrontja az emberi társadalmat”⁶⁵.

A jog tehát egyfajta szabályozást jelent. Szabályozni pedig ott kell, ahol fennáll a különböző gondolkodás, értelmezés és érdekérvényesítés lehetősége. Vagyis az emberek közötti viszonyban van funkciója a jognak. A jogi szabályozás tehát egyidős az emberi társadalmakkal, s magával az állam létezésével. Az emberi társadalmakban az állam, illetve az ősközösségi társadalmak jelentették azt a „hatalmat”, vagy „erősebbet”, amelyik megalkotta a közösségi élet szabályait, vagyis jogot alkotott. A jog általános fogalmában tehát beletartozik a jogosultság értelme mellett a kötelezettség és a tiltás is. Ezért szól így a meghatározás: „a jog társadalmi viszonyokat szabályozó, az emberi együttélés során kialakuló, az együttélést lehetővé tévő, állami szervek által alkotott általános magatartásszabály, melynek érvényesülését külső állami kényszer is biztosítja”⁶⁶. Ha figyelmen kívül hagyjuk azt, hogy kicsoda a jog adója, akkor kapunk egy általános érvényű megállapítást, amelybe akár az állam, akár egy intézmény, akár maga az egyház is behelyettesíthető. Ebben az értelemben a jog legáltalánosabb és legelfogadhatóbb definíciója így hangzik: a jog a társadalmi viselkedést és viszonyrendszert szabályozó, intézményesen kiadott és szavatolt magatartásszabályok és megállapított normák rendszere.

A jog tehát egyfajta magatartásszabály. Ez az emberek és közösségek közötti kapcsolatrendszerben tanúsított viselkedést, magatartást jelenti. Hogyan viselkedem a barátommal, a család-

⁶³ „Ezt parancsolta az Úristen az embernek: A kert minden fájáról szabadon ehetsz, de a jó és a rossz tudásának fájáról nem ehetsz, mert ha eszel róla, meg kell halnod” (1Móz 2,16-17).

⁶⁴ Erdő Péter: Egyházjog; Szent István Társulat; Budapest; 1996. 35. o.

⁶⁵ Erdő Péter: Egyházjog; Szent István Társulat; Budapest; 1996. 35. o.

⁶⁶ Szathmáry Béla: Magyar egyházjog; Századvég Kiadó; Budapest; 2004; 55. o.

ban, az iskolában, a lakóhelyemen, vagy a gyülekezetben? Mit tehetek meg és mit nem? Gondoljunk csak pl. a tegeződés és a magázódás íratlan szabályára... És hogyan viselkedhet egy közösség – például egy falu – egy nagyobb közösségen, a társadalmon belül? Kiadhat-e saját fizetőeszközt? A jogi szabályozás azonban nem elégséges arra, hogy minden élethelyzetet megragadjon. Nem is lehet célja a jognak az, hogy leírt és pontosan definiált szituációkba kényszerítse bele az ember és emberi közösségek életét. Például fölösleges jogszabályt alkotni a mosolygásról, vagy a szemébe való papír eltépésének módjáról. A jog tehát azoknak a magatartásszabályoknak a rendszere, amelyek elengedhetetlenül szükségesek az emberi viszonyok és a társadalmi viszonyok rendezettségének szavatolásához. Ebben az értelemben a jog területére tartozik a szokás, az erkölcs, a vallás, a hagyomány, vagy éppenséggel az identitás is, mivel mindez befolyásolója egy ember, ill. egy közösség magatartásának.

A jog általános. Ez azt jelenti, hogy a megfogalmazott és elfogadott magatartásszabály az azt megfogalmazó és az azt elfogadó közösségre nézve – általánosan – érvényes. Persze megtörténik, hogy a közösség egy-egy tagja megsérti az általános érvényű szabályt: ez a jogsértés, aminek következményei vannak, éppen a közösségben fenntartható és fenntartandó jó rend szavatolása miatt. A jog általánossága és általános érvénye azonban számos összetevőtől függ. Az egyén szintjén kultúrától, kortól, műveltségtől, nemzeti hovatartozástól, vallástól, hagyománytól, stb. Például egy Kárpát-medencei kis magyar falunak biztosan más magatartásszabályai vannak a falu végén csordogáló patak tisztaságát illetően, mint egy indiai településnek, amely a Gangesz mellett él. Az adott közösségre nézve azonban mégis általános érvénnyel bír a szabályozás itt is és ott is.

A jog érvényesül. Ez azt jelenti, hogy a szabályozásnak nem csupán elméleti értelme van, hanem a jogot nagyon is le kell fordítani a mindennapi élet gyakorlatára! Vagyis a megfogalmazott és általánosan érvényes magatartásszabályt azért alkotják, hogy a közösséghez tartozó személyek azt betartsák. Hiszen annak betartásából származik a közösségi jó rend fenntarthatósága. Példaként gondoljunk a „Ne lopj!” parancsolatra. Ennek érvényesülnie kell ahhoz, hogy a tulajdonhoz való jog ne sérüljön, és az ember biztonságban érezze a tulajdonát. Manapság, amikor ez a parancsolat nem érvényesül, akkor a gyakorlatban azt látjuk, hogy nem a tolvajok kerülnek rács mögé, hanem a tulajdonukat védő emberek rakatnak fel rácsokat a házaikra, lakásaikra. Vagyis: a jog érvényesülése egyfajta normális, elfogadott élethelyzetet eredményez. Am ha nem így van, akkor megbomlik a társadalmi rend, amelynek következményeit a közösséghez, társadalomhoz tartozó minden egyes személy egzisztenciálisan is megérezheti. Egyszerű példával élve: mivel a társadalom nem minden tagja tartja be a VIII. parancsolatot, ezért a „Ne lopj!” magatartásszabály nem érvényesül általánosan. Ennek következménye, hogy minden ember, a tolvajok potenciális áldozatának érezheti magát, ezért kerülnek fel a rácsok az ajtókra, ablakokra. Holott azoknak ott semmi funkciójuk nem lenne, ha érvényesülne a szabályozás...

A jog kényszer által érvényesül. A „kényszer” kifejezés alatt ne csupán az értsük, hogy muszájból, fenyegetettség alatt, büntetést kilátásba helyezve érvényesül a jog; hanem azt is, amikor egy közösség önszántából vállal valamit, s ezt a vállalását betartja, és betartatja. A „kényszer” a betartásra vonatkozik. Pl. az állam, a maga hatalmi eszközeivel, kényszer által érvényesíti a jogot. Gondoljunk a közlekedési szabályok közül pl. a gyorshajtásra. A jog kimondja, hogy lakott területen és lakott területen kívül mennyivel lehet közlekedni. Aki nem tartja magát ehhez a szabályhoz, azt az állam – a rendőri ellenőrzés, pénzbírság, jogosítvány-bevonás révén – rákényszeríti, hogy tartsa be ezt a szabályt. Ez a kényszer mindig a jogot adó személy erejétől és

hatalmától függ. Végső soron egy jogi szabály betartását és betartatását jelentősen meghatározza az érvényesülést szavatoló kényszer ereje és mértéke.

A jog, a jogot megalkotó és az azt kiadó személy (pl. király), ill. szerv (pl. állam, egyház) jogalkotási terméke.

A jog érvényes. Érvényét a jogot alkotó és kiadó személy, ill. közösség legitimitása, vagy a jog közmegegyezés általi elfogadása adja meg. A jog tehát kényszer nélkül is érvényes. Az érvényesség – nagyon leegyszerűsítve a dolgot – nem arra vonatkozik, hogy be kell-e tartani vagy sem, hanem arra, hogy törvényes úton született meg a jog. Nem három ember találta ki és ráfogta, hogy a király törvénye. Az érvényesség tehát a jogalkotás folyamatára vonatkozik. Csak azt a szabályozást tekinthetjük jognak, amely érvényes.

Egy olyan szabályozás, amit pl. megalkot és kiad az állam, vagyis érvényes, ám az állam polgárai magukra nézve nem tartanak kötelezőnek és nem tartják be, s az állam képtelen annak – akár kényszer általi – betartatására, szóval egy ilyen szabályozás értelmét veszti, megszűnik általános lenni, s mivel nem tartják be, nem nevezhetjük magatartásszabálynak sem: tehát nem lesz jog. A jog gyakorlati ténylegessége tehát nemcsak annak kiadójától és érvényesítettőjétől, hanem a hatálya alá tartozó általános elfogadásától is függ.

A jog tartalmával, koronkénti, megragadható változásával, fejlődésével és alakulásával foglalkozó tudományt jogtudománynak nevezzük.

2. Jogágazatok⁶⁷

A jogtudomány megkülönböztet jogágazatokat. Ezek:

1. Közjog: ide tartozik az alkotmányjog (az államra, mint jogi és társadalompolitikai objektív valóságra vonatkozó magatartásszabály), a közigazgatási jog (mint az államon belüli társadalmi viszonyrendszereket tartalmazó magatartásszabályok összessége), a természetvédelmi jog (ami egyre inkább az egyes társadalmak határain is túlmutató, közös élethez és élhető világhoz szükséges magatartásszabályok összességét jelenti). A közjoghoz tartozó összes jogi szabályozás a közösségeket, ill. az egyén és közösségek kapcsolat- és viszonyrendszerét szabályozza, közösségi szempontok szem előtt tartásával.

2. Magánjog: ide tartozik a polgárjog (a polgárjog alá soroljuk a tulajdonjogi szabályozásokat; a kötelmi (pl. szerződések) és családjogi szabályozásokat, valamint a polgári eljárás szabályozásait); a büntetőjog (bűncselekményekről szóló szabályozások) és a kereskedelmi jog (a vállalkozások szabályozását értjük alatta). Külön szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a kereskedelmi jog nem azt jelenti, amit a hétköznapi nyelvben, logikusan értenénk alatta. A kereskedelmi jog a vállalkozások szabályozását tartalmazza. Amit mi kereskedés alatt értünk (pl. eladom az autót), azt a magánjogban kötelmi jognak hívjuk.

3. Nemzetközi jog: ide tartozik – értelemszerűen – a nemzetközi szerződések, államközi megállapodások, vagyis a nemzeti, ill. állami jogrendeken túllépő jogviszonyokat tartalmazó szabályozások.

⁶⁷ Ez a felosztás nem ragadható meg az egyházjogban, nincs is igazán értelme az egyházjog-tudományt ezek szerint a szempontok szerint ágazatokra felosztani. A jelenlegi egyházi joggyakorlatban – nem jogágazati, hanem eljárási szempontból – két eljárást különböztetünk meg: a közigazgatási eljárást és a fegyelmi eljárást. Ez a felosztás azonban nem tekinthető egyházjog-ágazati felosztásnak.

3. A jog keletkezése

Korábban már tisztáztuk, hogy a jog – gyakorlatilag – egyidős az emberrel, az emberiséggel. Amikor a jog keletkezéséről beszélünk, akkor a teremtéstörténetből kell kiindulnunk. Az ember megteremtésével szinte egy időben hangzik az Úr parancsa, hogy *„A kert minden fájáról szabadon ehetsz, de a jó és a rossz tudásának fájáról nem ehetsz, mert ha eszel róla, meg kell halnod”* (1Móz 2,26-17). Az Úr azonban ezzel még nem bízta az emberre a teremtettséget! Isten az embert ugyanis nem egyéni, elszigetelt, individuális életre teremtette, hanem közösségi létre alkotta meg. *„Azután ezt mondta az Úr Isten: Nem jó az embernek egyedül lenni, alkotok hozzáillő segítőtársat”* (1Móz 2,18). A közösségi lét és az egyedüllét gyakorlati különbségét szépen tárja az egyén elé a Prédikátor, amikor ezt mondja: *„Mert ha elesnek, az egyik ember fölemeli a társát. De jaj az egyedülállónak, mert ha elesik, nem emeli föl senki”* (Préd 4,10). Az ember tehát közösségi lény. S maga a közösség – család, rokonság, nemzetség, nép – óhatatlan, hogy bizonyos rendszabályok szerint él. Ezek a rendszabályok nem leírt rendszereket és törvénykönyveket jelentenek, hanem szokásokat. Számos családi gyakorlat, családi tradíció ma is így él tovább; s ha valaki megkérdezi: ti ezt miért így csináljátok? A válasz egyszerű: azért, mert mi így szoktuk!

A társadalmi létbe beleformálódó emberi közösségekben is kialakultak azok a társadalmi viszonyok, amelyek révén az egyén kapcsolódhatott a közösséghez, a társadalomhoz. Az ősközösségi társadalomban már megvolt annak a gyakorlata, hogy társadalmi viszonyokon keresztül kapcsolódik az egyén a közösséghez, és ugyanakkor léteztek olyan társadalmi viszonyok is, amelyek az egész közösséget kapsolták egybe, valamint olyanok, amelyek az egész közösséget kapsolták egy másik közösséghez, vagy egy felsőbb úrhoz, az istenséghez. Jellemző, hogy a társadalmi viszonyok kialakulása a vallási és nem vallási jellegű erkölcsi szabályok mentén alakultak ki. Tekintettel arra, hogy az ősközösségi társadalom még nem nevezhető államformának, ezért ezeket az erkölcsi szabályokat még nem nevezhetjük jogi normáknak, vagy jogszabályoknak. Azt a bizonyos közösségi gyakorlatot, amit az ugyanazon közösséghez tartozó emberek – önmagukra nézve – kötelezőnek, követendőnek és betartandónak fogadtak el, szokásnak nevezzük.

4. Szokás, jogszokás, szokásjog

A szokás egyfajta szabályozott életviszony, amelyből vallási vagy erkölcsi norma lett.

Az állam létrejöttével ezek a szokások a társadalmi viszonyok meghatározott rendjévé lettek. Betartásuk már nemcsak azon múltott, hogy az adott társadalom tagjai önmagukra nézve elfogadják-e azokat, vagy sem, hanem kötelezően követendő és betartandó szokásokká váltak. Betartásukat maga az állam követelte meg, és a maga hatalmi eszközeivel elérte, hogy ezeket a szokásokat be is tartsák. Vagyis az állam a maga kényszerítő eszközével: hatalmával szavatolta az érvényesülésüket. Így kaptak a szokások jogi tartalmat, s ezáltal jogszokásokká alakultak.

Tehát jogszokásnak nevezzük az a szokást, amely jogi tartalommal rendelkezik, és amelynek betartatását állami kényszer biztosítja.

A jogszokások összességét szokásjognak nevezzük. A szokásjoghoz tartozó jogszokásokat még nem az állam alkotta meg, az állam csak a betartásukat szavatolta, a maga hatalmi eszközeivel. A szokásjog mindig íratlan formában jelentkezik. A „leírt jogot” már törvénynek nevezzük.

Salvius Iulianus⁶⁸ fogalmazta meg a szokásjog ismérveit. Eszerint: a nép hallgatólagos egyetértése elfogad egy gyakorlatot, amely írásba foglalás nélkül is mindenkit kötelez.

5. A jogalkotás folyamata

A jogalkotás az állam sajátossága. A demokratikus államrendben különvlik a törvényhozás, a végrehajtás és az értelmezés hatalmi ága. Eszerint: a törvényt a parlament alkotja. A parlament egy választott képviselőkől álló törvényhozó testület. Összetétele az állampolgárok különböző szempontok szerinti érdekcsoportosulását tükrözi. Tájainkon jellemzően politikai pártok és mozgalmak révén biztosított a népképviselő, s az országok választóközre vannak felosztva. A választóközre választásra jogosult polgárai vagy pártlistákra, vagy közvetlenül egyéni jelöltekre szavaznak. Nem ritka az olyan választási rendszer sem, ahol ennek a két lehetőségnek a kombinációját találjuk. Eszerint az állampolgárok eszmékre, politikai programokra és azokat valóra váltó személyekre, ill. pártokra szavaznak⁶⁹. Így áll össze a törvényhozás testülete: a parlament.

A demokratikus társadalmakban a parlamenti erőviszonyok függvényében alakul meg a kormány. Rend szerint a kormánynak többségi támogatottsága van a parlamentben. Így tudja gyakorolni a végrehajtói hatalmat, hiszen a demokráciákban a kormány a parlamentnek tartozik felelősséggel.

A demokratikus rendszerekben is szükség van arra, hogy az alkotmányos rend a jogrendben is érvényesüljön. Kell egy független testület, amelyik kimondja, hogy lehet-e így, vagy úgy rendelkezni? Hozhat-e a parlament olyan törvényt, ami nincs összhangban az adott állam alaptörvényével: az alkotmánnyal? Ennek elbírálását nem végezheti sem a kormány, sem a parlament. Ezt a feladatot látja el a demokráciákban az alkotmánybíróság.

A jogalkotás folyamata rendszerint az alábbiak szerint történik:

1. a kormány elkészít egy törvényjavaslatot, vagy egy képviselő egyéni indítványként kidolgoz egy törvényjavaslatot;
2. a javaslat tárcaközi egyeztetésre kerül – az egyes minisztériumok, a maguk munkaterületének szempontjából véleményezik, és módosító javaslatokkal látják el az indítványt;
3. a kormány dönt a törvényjavaslatról – miután az egyes tárcák észrevételeit bedolgozta a javaslatba, s azt elfogadásra alkalmasnak tartotta;
4. a javaslat a parlamentbe kerül – a parlament egyes szaktanárságai megtárgyalják és véleményezik a javaslatot. Véleményeiket, észrevételeiket a törvényt előterjesztő szaktanárság megbízott képviselője összesíti;
5. a javaslat a parlament elé kerül – a plenáris ülésen az előterjesztő ismerteti a törvénytervezetet, s a hozzá kapcsolódó összes módosító indítványt. A képviselőknek még itt is van lehetőségük további változtatások, módosítások előterjesztésére. A módosításokról sorra szavaznak a képviselők, s miután „végigmentek” a törvénytervezet minden egyes szaván, mondatán, „paragrafusán”, figyelembe véve az összes módosítást, végül szavaznak a törvénytervezet egészéről;

⁶⁸ Salvius Iulianus, a 2. században, Hadriánus császár idejében élő, római jogász volt. Többször is consuli tiszteletet viselt. Ő gyűjtötte össze a praetorok (a római köztársaság főtisztviselői) rendeleteit a római köztársaság korából.

⁶⁹ Lásd pl. a magyarországi választási rendszert, amely önmagában eléggé összetett. Van benne pártlistás és egyéni választóközre konstrukció.

6. A parlamenti döntést követően – demokratikus államokban – a köztársasági elnök ellenjegyzzi a törvényt. S ha nem támaszt kifogásokat az elfogadott törvénnyel szemben, akkor az megjelenhet a törvénytárban. Ha az államfő kifogásokat emel a törvénnyel szemben, akkor azt visszaadja a parlamentnek újratárgyalásra;
7. A törvény – rendszerint – azzal válik érvényessé, hogy megjelent a törvénytárban.

A törvényalkotás folyamatában a módosítások összeolvasását, az egymást erősítő, vagy éppen kioltó változtatásokat, s azoknak a törvény egészére és az ország jogrendjére gyakorolt hatását egy szaktestület kíséri figyelemmel. S ha jogrendi ellentmondást eredményezne egy-egy módosítás, vagy észrevétel, akkor erre figyelmeztet. A kormánynak, a parlamentnek és a köztársasági elnöki irodának is van egy ún. törvényelőkészítő, legiszlatív bizottsága, szaktestülete. Ezek a testületek végzik az egyeztetési munkát a maguk intézményeiben.

5.1. Az érvényesség és hatályosság kérdése

Egy törvény lehet érvényes és lehet hatályos, s lehet mindkettő egyszerre. Érvényessé akkor válik egy törvény, amikor a törvényhozási folyamat lezárult, s a parlament által elfogadott törvényt az államfő is jóváhagyta, s az – a kormányfő, a parlament elnöke és az államfő aláírásával – megjelenik az állam hivatalos közlönyében⁷⁰, a törvénytárban. Tehát a törvény érvényessége önmagában jelzi azt, hogy a jogszabály az előírt módon, törvényes úton született. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy a törvény az arra meghatározott és jogosult testületek kezében született.

Az érvényesség azonban önmagában még nem jelenti a törvény hatályosságát is.

A hatályosság azt jelenti, hogy a törvény életbe lép és azt onnantól kezdve be kell tartani. A hatályosság tehát egy megszabott időponthoz köthető, ami után a törvényben foglaltak általános érvénnyel vonatkoznak mindazokra, akik a törvény hatálya alá tartoznak. A hatályosságot – általában – maga a törvény mondja ki. A hatályosság meghatározása része a törvény szövegének.

A hatályosság kérdésében különböző megoldási lehetőségek vannak. Pl. a törvény január 1-től hatályos, vagy a törvénytárban való megjelenésével egy időben válik hatályossá. A hatályosság kérdéséhez tartozik az is, hogy a jogszabály meddig bír hatállyal? Lehet olyan törvényt is hozni, amely önmagában szabályozza, hogy hatályossága pl. 1–2 évre szól. Hatályvesztését követően már nem kell betartani a törvényt, de ettől függetlenül az továbbra is az adott állam jogrendjének szerves részét képezi, mint jogforrás.

6. A jogi norma

A jogi norma a jog legkisebb, még önmagában értelmes egysége, amelyik egy teljes, értelmezhető, követhető, alkalmazható magatartásszabály alkot. Ez a „legegyszerűbb” szabályozás, mivel – általában – egyetlen szabályozandó jelenséggel foglalkozik.

A jogi norma egy logikai szerkezet, amely ok-okozati viszonyt mutat. A jogi normának logikai szempontból három része van:

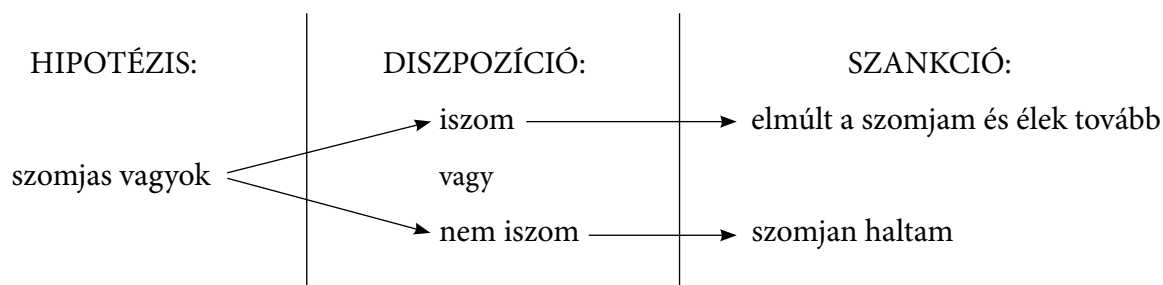
⁷⁰ Ez a hivatalos közlöny – más szóval törvénytár – Magyarországon a Magyar Közlöny címet viseli, Szlovákiában Zbierka zákonov a neve. Minden egyes törvénynél ezt jelzi a törvényjelzetben szereplő néhány betű. Pl. „308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností”.

1. Hipotézis – feltételezés, alaphelyzet. Egy körülmény létezése, melynek teljesülése esetén valamilyen magatartást lehet tanúsítani;

2. Diszpozíció – rendelkezés, lehetőség. A hipotézisben megfogalmazott feltételek esetén milyen magatartást kell tanúsítani;

3. Szankció – következmény. A diszpozícióban leírt magatartás betartása, vagy éppenséggel nemkövetése esetén milyen következmény lép fel.

Egyszerű logikai példa a jogi norma részeinek jobb megértéséhez:

A következmény – a szankció – tehát mindig attól függ, hogy milyen lehetőség, ill. milyen rendelkezés fogalmazódik meg egy fennálló körülmény esetében. Számunkra, az egyházjog és az egyházi jogalkotás szempontjából a jogi norma diszpozíciójában van a legmegragadhatóbb eltérés a „világi jog” és az egyházjog között. Egyházi jogalkotásunkban a diszpozíció fokán kell megragadnunk és érvényesítenünk a jogrendünk szentírási alapokra való helyezését. Ugyanis ettől, és csakis ettől függ a szankció, ill. a következmény milyensége!

A jogi norma a diszpozíció és szankció viszonya szerint lehet:

tiltó – pl.: ne kívánd azt, ami a te felebarátodé!

parancsoló – pl.: károkozás esetén a kárt meg kell téríteni!

megengedő – pl.: a tulajdonos eladhatja a házát!

A jogi norma az általa érvényesülő kötelező, ill. kényszerítő erő szerint lehet:

kógens – feltétlenül alkalmazandó: nincs kivétel;

diszpozitív – bizonyos esetekben el lehet térni tőle;

ajánló – csak ajánlást tesz.

7. A jogviszony és jogképesség kérdése

Jogviszonynak nevezzük a jogi normák által szabályozott társadalmi viszonyokat, amelyek a jogi normák megvalósulása során keletkeznek. Ezt a bonyolult megfogalmazást egy példán szemléltethetjük, hogy könnyebben váljon érthetővé:

1. Létezik a jogi norma = van egy törvény, ami alapján adásvételi szerződést lehet kötni.
2. Jogviszony keletkezik = megveszem a szomszéd autóját, adásvételi szerződést kötünk, a vonatkozó törvényekkel összhangban, s azt aláírjuk.
3. Jogviszony realizálódása = beváltjuk a gyakorlatban azt, amit az adásvételi szerződésben rögzítettünk. Vagyis Ő ténylegesen ideadja az autót, kulcsait, papírjait... én pedig kifizetem a vételárat. Ez a jogviszony az autó megvásárlására és a vásárlással kapcsolatos ügyintézés időtartamára állt fenn. Amennyiben az adásvételi szerződés nem tartalmaz olyan kitételt, hogy pl. két héten belül minden indoklás nélkül visszaadhatom az autót és visszakérhetem a vételár pl. 99%-át, akkor a jogviszony a realizálódással véget is ért.

Életünkben számos fennálló jogviszonynak vagyunk aktív részesei. Jogviszonya lehet:

- a. természetes személynek – magánszemélyt, vagy fizikai személyt⁷¹ értünk alatta;
- b. jogi személynek – cégszerű személyekről van szó: intézmények, vállalkozások, szervezetek, társulások: ebből a szempontból az egyház és az egyházközségek is ilyen jogi személyek;
- c. az államnak – ez egy minősített eset, hiszen az állam nem fogható fel egyszerű jogi személyként.

Valójában a jogviszonyok révén (is) kötődünk egymáshoz és a társadalomhoz, s éljük meg az államhoz való tartozás (állampolgárság) gyakorlati részét.

A jogképesség azt jelenti, hogy ki lehet a hordozója a jogoknak és köteleességeknek?

Jogképessége van minden természetes személynek. Jogképességét a születésével nyeri el az ember, s ez a képesség „gyarapodhat”, fejlődhet, az egyén szocializálódásával, neveltetésével és tanulásával, valamint alkalmasságával összefüggésben és azzal arányosan. Például a jogképességünk fejlődésében jelentős mérföldkő a 18. életév betöltése. Innentől kezdve már részt vehetünk pl. a választásokon és leadhatjuk a szavazatunkat. De jogképességünk része az is, amikor pl. egyetemi diplomát szerzünk, s ezzel olyan állások betöltésére is alkalmassá válhatunk, amelynek elnyeréséhez követelmény a felsőfokú végzettség. A jogképesség valójában azt jelenti, hogy az egyén milyen kötelezettségeknek kell, hogy eleget tegyen, és milyen jogokkal élhet életének és képességeinek az éppen aktuális állomásán. Jogképessége minden embernek van, de a jogképesség változó.

Jogképessége van minden jogi személynek is, amely törvény szerint lett megalapítva és bejegyezve, és törvény szerint működik.

A jogképesség nem azonos a cselekvőképességgel, amely – nálunk – a magánszemély esetében 18. életév betöltésével, vagyis a nagykorúsággal következik be. A cselekvőképesség azt jelenti, hogy a magánszemély a részére fennálló jogviszonyokban önmaga képes dönteni és eljárni. A cselekvőképességtől való megfosztás (pl. kiskorúsítás; vagy a közügyektől való eltiltás) nem csorbítja a magánszemély jogképességét, csupán korlátozza őt annak gyakorlásában. Nagyon leegyszerűsített megfogalmazásban: a cselekvőképesség a jogképesség gyakorlása, ill. annak megnyilvánulása.

⁷¹ A két kifejezés között nincs jelentős különbség. A magyar szóhasználat inkább magánszemélyekről beszél, ám a szlovák vonatkozó szóhasználat magyarra fordítása miatt, nálunk sokszor használják a „fyzická osoba” – fizikai személy megfogalmazást.

V. Az egyházjog

Ha a jog definíciójából indulunk ki, akkor az egyházjog: valamely egyház által alkotott és kiadott általános magatartásszabály, amelynek érvényesülését egyházi és / vagy állami kényszer biztosítja. Az érvényesülés biztosítása alatt nemcsak az egyházi törvények és szabályozások betartását és betartatását értjük, hanem egy államon belül az egyház szabad, önrendelkező és szuverén törvényalkotási jogát is. Az állami „szavatolás” erre is értendő. Azonban ha csak ezen a ponton maradunk, akkor kizártuk az egyházjogból és az egyházi magatartásszabályokból az Isten előtti engedelmség tényét. Az egyén szempontjából nézve, a Szentírásból – a Lélek munkája révén megértett – egyértelmű magatartásszabályok betartása nem egyházi és/vagy állami kényszer miatt történhet csupán, hanem az istenfélő ember önszántából is, saját, kényszer nélküli elhatározásából, mint hitének gyümölcse, és mint alázatának megnyilvánulása teremtő és megváltó Isten előtt. Ugyanakkor csupán a hitből fakadó, önkéntes végrehajtásra sem lehet alapozni, mert az egyházjog nem csak az egyház tagjaira vonatkozó magatartásszabályokat tartalmaz, hanem az egyházjog tárgya maga a struktúráiban létező és működő látható egyház is. Tehát csak részizgazság van abban, amit a jog definíciójának „egyháziasításával” kapunk és részizgazság van abban is, ha az egyházjogot csak az egyén önkéntességének, vagy hitének a megéléséhez kötjük.

Az egyházjogot szokás kánonjognak is nevezni. Ezt a kifejezést elsősorban a római katolikus egyház jogalkotására és jogrendszerére alkalmazva használjuk. Ugyanakkor a „kánonjognak tágabb értelemben a keresztény egyházak, szűkebb értelemben a katolikus egyház jogát nevezzük. A név a görög kanón (szabály, zsinórmérték) szóból ered, melyet az ókeresztény kortól fogva sajátosan az egyházfegyelmi szabályok megjelölésére is alkalmaztak”⁷².

Egy régebbi meghatározás szerint „mindazon szabályokat együttvéve, melyek az egyháznak, mint társadalmi intézménynek az életét, s tagjainak egyházi cselekvésmódját a jog szempontjából rendezik, nevezzük egyházi jognak, vagy egyházjognak. Tehát a jog az egyházra nézve is éppen az, ami az államra nézve, t.i. a nyilvános cselekvés elve, és az egyháznak, mint társadalmi intézménynek éppen úgy lényegéhez tartozik mint az államnak, hogy a jog alapján rendeztessék”⁷³.

Az egyházjog kérdésében – a II. vatikáni zsinat⁷⁴ utáni időszakban – két nézet vált uralkodóvá a római katolikus egyházban. Az egyik – a müncheni iskola⁷⁵ – szerint az egyházjog, világi

⁷² Erdő Péter: Egyházjog; Szent István Társulat; Budapest; 1996. 38. o.

⁷³ Kovács Albert: Egyházjogtan különös tekintettel a magyar protestáns egyház jogi viszonyaira. 26. o.

⁷⁴ II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) óriási változást eredményezett a római katolikus egyházban. Pl. ezután indult egy az anyanyelvhasználat a miséken. A II. VZS egyik központi kérdése – a már korábban, az I. Vatikáni Zsinaton is felvetett kérdés – volt: „Milyen legyen az egyháznak a fejlődő világhoz való viszonya?” és „Hogyan szolgálhat az egyház Istennek, az embernek és a világnak?” A II. VZS négy hittani határozatot (konstitúciót); kilenc rendelkezést (dekrétum) és három nyilatkozatot (deklaráció) hozott. Ezeknek a dokumentumok jelentős jogforrásnak minősülnek, hiszen alapjaiban határozzák meg a római katolikus egyház XX. század második felétől tapasztalható irányultságát.

⁷⁵ „A müncheni iskola Klaus Mörnsdorf elméletéből kiindulva, azt az álláspontot képviseli, hogy a kánonjog nem nevezhető jognak a világi jogrend értelmében, az egyházjog fogalmához nem lehet eljutni egy általánosan érvényes jogfogalom megkülönböztető jegyekkel való ellátása útján. Szerintük a kánoni fogalmat kizárólag az egyház teológiai természetéből lehet levezetni”. Szathmáry Béla: Magyar egyházjog; Századvég Kiadó; Budapest; 2004. 63. o.

értelemben, nem nevezhető jognak, mert kimondottan a teológia talajáról indul. A másik nézet – az olasz laikus iskola és a navarrai iskola – ennek az ellenkezőjéről szól⁷⁶.

Hogy az egyházjog – jogtudományi és világi szempontból – jog-e, vagy inkább teológiai alapokon álló és teológiai gyökerekből táplálkozó, inkább a teológia térfelére tartozó diszciplína, az attól függ, hogy mit értünk a „jog” kifejezés alatt.

„Hogy az egyház jogát mennyiben minősítjük jognak, az attól függ, milyen a jogról alkotott fogalmunk. Ha a jogot eléggé távan és egyúttal a természetfölötti valóság felé nyitottan írjuk le, akkor a kánonjog beletartozhat a jog kategóriájába, bár az egyház jellegének megfelelően igen speciális jog⁷⁷. Tehát, ha az egyházjogra „kívülről”, a jog térfeléről tekintünk, akkor így láthatjuk annak egyedi jellegét. Azonban az egyházból „belülről” nézve is sokan megkérdőjelezik az egyházjog művelésének indokoltságát, mondván, hogy a hit mindenre elégséges. Nem osztom ezt a nézetet, érkezzen akár konzervatív, akár pietista, akár liberális térfélről. Bár az egyházfelfogás⁷⁸ kérdésében, mi reformátusok, nem valljuk a római katolikus felfogást, miszerint az egyház az hierarchia, a mi egyházfelfogásunkban is érvényes lehet egy római katolikus egyházjogász megállapítása. Ebben az esetben tehát egyet érthetünk Erdő Péter római katolikus egyházjogász megállapításával, aki – II János Pál pápa Egyházi Törvénykönyvet kihirdető apostoli rendelkezését idézve – leírja: „ha az egyház – Krisztus teste – szervezett együttes, ha a tagok és funkciók... sokféleségét foglalja magában, ha a nagyszámú részegyházban megsokszorozódik, akkor annyira sűrű benne a kapcsolatok szövődése, hogy már jelen van benne, már nem hiányozhat belőle a jog. Az átfogó és lényegi értelemben vett jogról beszélek, mely megelőzi a szó sajátos értelmében kánoni meghatározásokat, levezetések, vagy alkalmazásokat. a jogot ezért nem lehet úgy fel fogni, mint idegen testet, feleslegessé vált felépítményt vagy vélt evilági igények maradványait. A jog az egyház életének természetéhez tartozik⁷⁹.”

Nézetem szerint az egyházjog az jog.

1. Az egyházjog fogalma

Az egyházjog fogalmát a református egyházjog szempontjából és annak területén definiáljuk. Egyet érthetünk Szathmáry Béla megállapításával, aki szerint az egyházjog az egyház tagjaira és az egyházra, mint látható szervezetre vonatkozó, az egyházban érvényesülő szabályok összessége. Ez a definíció nem egy „levegőben lógó” bölcseleti megállapítás, hanem egy olyan következtetés, amelyet az alábbi okfejtés konklúziójaként vonhatunk le. Szó szerinti idézet következik Szathmáry Bélától:

„Szentpéteri Kun Béla megállapítása szerint, az egyházra, mint az állam területén élő társas alakulatra, annak szervezetét és tagjainak hozzá való viszonyát illetően az állam is alkothat szabályokat, amelyek valódi jogszabályok, továbbá az egyházak is hoznak létre jogi természetű szabályokat, amelyeket csak azért nem lehet jognak minősíteni, mert a tulajdonképpeni jog az állam jogszabálya nem engedi azzá lenni. Szentpéteri az egyház történelmi

⁷⁶ Lásd: Szathmáry Béla i. m. 63.o.

⁷⁷ Erdő Péter i. m. 38. o.

⁷⁸ Leegyszerűsítve: római katolikus felfogás szerint az egyház hierarchia és intézmény. A kálvini református felfogás szerint: az egyház az a hely, ahol Isten evilági uralma megjelenik.

⁷⁹ Erdő Péter i. m. 39. o.

hagyományaiból, évszázados jogalkotó közületi mivoltából és társadalmi hatásából következően, használhatónak tartja a jog elnevezést, nem feledkezve meg attól, hogy ezzel a fogalom határát túlléptük. Tudnunk kell azonban, hogy ezek a „hagyományok” abból az időből fakadnak, amikor a keresztyénség államvallás volt és meghatározó befolyással bírt a világi hatalomra. Ma, amikor a korszerűnek mondott társadalmakban az állam és az egyház teljes szétválasztását igyekeznek megvalósítani, egyre tágulni látszik a szakadék a jog és az egyház maga alkotta szabályai között.

Farkas László, református egyházjogászunk szerint az egyházjog nem azonosítható az általános jogfogalommal, mint ahogyan az egyházjog bölcselete sem egyszerűen egy speciális része az általános jogfilozófiának. Mert amiképpen az egyház nem egyszerű társadalmi jelenség, hanem örökkévaló isteni kategória, úgy az egyházjog sem tisztán társadalmi valóság, hanem az örökkévalóság isteni világában gyökerezik. Álláspontja szerint az egyházjog olyan társadalmi szabályok összessége, amelyek közvetlenül, vagy közvetve Isten rendelésén, isteni kijelentésen, a Szentírásen alapulnak, tényleges megvalósulásukat, érvényesülésüket a szabályok címzettjeinek, az egyház tagjainak Istenbe vetett hite, Isten iránti engedelmisségen alapuló önkéntes alávettség bizonyítja.

Ez a fogalom azonban csak az egyház maga által alkotott szabályaira igaz. Amennyiben elismerjük, márpedig el kell ismernünk, az állam egyházra vonatkozó jogalkotó hatalmát is, egyházjogunk részben állami, részben egyházi, tehát sajátosan jogi jellegű. Az egyházjog az állami jogrendszernek csak annyiban része, amennyiben az állam által elismert és általa is megvalósítani engedett szabályozás körébe tartozik. De sajátos abban az értelmében is, hogy érvényesülésében az állami kényszeren kívül az Isten iránti engedelmisségen alapuló önkéntes alávettség a meghatározó.

Az esetleges összeütközések esetén követendő magatartások kérdéskörében a jog és az erkölcs kapcsolatára jellemző módon a jog erkölcsi megalapozottsága az irányadó.

A jog fogalmának elemzésekor kimutatta, hogy a társadalmi életviszonyokat szabályozó magatartásszabály-rendszerektől, a jog lényegében csak abban különbözik, hogy érvényesülését állami kényszer biztosítja és állami szervek jogalkotási terméke. Ugyanakkor utaltam arra is, hogy a vallási szabályoknak nevezett, de valójában az egyházjog körébe tartozó, nem erkölcsi jellegű, azoktól külső megjelenésében is eltérő magatartásszabályok mögött jelentős, ha nem is mindig állami kényszer húzódhat meg. Mindezek előrebocsátása után közelítsük meg az egyházjogot a szabályozása tárgya, az egyház és szervezete oldaláról!

A nem látható egyháznak az isteni kiválasztás alapján vannak más ismérvekkel meg nem különböztetett tagjai, a látható egyház emberek által létrehozott szervezet, amelyekhez az egyház tagjai sajátos tagsági viszonyuk alapján tartoznak, feladataik vannak, ezek összehangoltságot, irányítást, tervszerű és tudatos kormányzást, azaz igazgatást igényelnek. E szervezetre kötelező erejű magatartásszabályokat mind az állam, mind pedig az egyház szervei alkothatnak, amelyek a szabályozás tárgyát illetően egyformán kötelezők. Mindezek figyelembevételével az egyházjog az egyház tagjaira és az egyházra, mint látható szervezetre vonatkozó, az egyházban érvényesülő szabályok összessége.⁸⁰

Ez a meghatározás nemcsak definícióként szolgál számunkra, hanem az egyházjog tárgyának és az egyházjog hatályának a szempontjából kijelöli az egyházjog illetékességét is. Va-

⁸⁰ Szathmáry Béla: Magyar egyházjog; Századvég Kiadó; Budapest; 2004. 64–65. o.

lójában érezhető, hogy az egyházjog által „lefedett” terület olyan, amely a „világi” jog részéről is – részben – illetékességi terület. Hiszen egy egyház is – az állam szempontjából – jogi személy, közösség, emberek csoportosulása. Tehát vonatkoznak rá és tagjaira is világi, állami magatartásszabályok is. Tehát megállapíthatjuk, hogy az egyházjog illetékességi területéhez tartozó személyek és közösségek számára az egyházjog ún. többlet-magatartásszabályt jelent, az állami jogszabályok betartásán túlmenően. Ez azonban nem jelent automatikusan többlet-terhet is, hiszen Jézus Krisztus éppen a megterheltekkel kapcsolatban jelenti ki, hogy *„Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok, és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok nektek. Vegyétek magatokra az én igámat, és tanuljátok meg tőlem, hogy szelíd vagyok, és alázatos szívű, és megnyugvást találtok lelketeknek. Mert az én igám boldogító, és az én terhem könnyű”* (Mt 11,28-30).

Soha ne feledjük, amikor egyházjogról, egyházi jogról, egyházi törvényekről, vagy akár presbitériumi határozatokról döntünk, vagy gondolkodunk, hogy ennek a „többletnek”, ennek a krisztusi „boldogító igának” és „könnyű tehernek” meg kell lenni minden egyes rendelkezésben! Hiszen az egyházjog és egyházi szabályozás ettől tartja meg sajátosságát, s ez az „isteni többlet” az, ami az egyházjogot nem engedi a jog, ill. jogtudomány egy szeletévé zsugorítani.

2. Az egyházjog „isteni többlete”

Az Ószövetség törvényeinek, parancsolatainak és rendelkezéseinek a vizsgálata és korabeli törvénytárakkal⁸¹ való összehasonlítása nyomán megállapítható, hogy az ún. mózesi törvények számos szempont alapján összehasonlíthatóak a korabeli törvénytárak tartalmával. Egy jelentős különbség azonban megmutatkozik a mózesi törvények és a többi törvénytár között: ez pedig a törvényadás motivációja. A továbbiakban, az ókori törvénytárak közül, a mózesi törvényekkel leginkább összehasonlítható Hammurapi törvénytárát vegyük alapul.

Hogyan is lehetne összehasonlítani azt a törvényadói szándékot, ami sehol sincs leírva a törvénytárakban egyértelműen? Bár Hammurapi egyértelműen kimondja, hogy ő maga „létesítője a törvényeknek, s helyes úton vezetője a népnek”. Ezen a ponton magán hordozza Hammurapi törvénytára a jog egyik alapismérvét, a közjó fenntartásának és előmozdításának szándékát. Ez pedig uralkodói feladat volt. Ugyanígy a mózesi törvények sorában is megtalálható a közvetett motiváció, ami az Istennel való szövetséggel van szoros összefüggésben. Ám a motiváció mögött ott áll mindkét esetben a törvény adója, a maga törvényadói szándékával. És ebben a szándékban benne van a törvényadással megcélzott befogadó, vagyis maga a nép, akire vonatkozik a törvény. Külön figyelmet érdemel hát e három elemnek az egymáshoz való viszonya. A törvényadó, a törvény befogadója és a törvényadási szándék összefüggései, véleményem szerint, ugyanis eltérő eredményt mutatnak a két törvénytár esetében. És ez az eltérés teljesen más fényben tünteti fel az egyik és a másik törvénytárat.

A törvényadó személye (maga az örökkévaló Isten és Hammurapi, halandó uralkodója Babilonnak) más az egyik és a másik törvénytár esetében. Nemcsak személyében, hanem személye

⁸¹ Hammurapi törvényei; Urukagina törvénykönyve; Gudea reformintézkedései; Ur-Nammu kódex; Lipit-Istar kódex; Hettita kódex.

lényegében is más! Egy isteni rendelésű törvény és egy uralkodói törvény még akkor is másként értékelhető, ha egyébként betűre ugyanolyan és megegyező volna.

A törvény befogadója Hammurapi törvénykönyvének esetében Babilon népe. Egy nemre, fajra, származásra, vallásra, és egyéb „különbségekre” való tekintet nélkül, olyan közösség, amelynek a törvény szempontjából való összetartozását az uralkodói hatalom adja meg. Ez a törvénykönyv egy földrajzilag behatárolható területen élő embercsoportra, közösségre vonatkozik. A törvény befogadója a mózesi törvények esetében a választott nép. Nem egy homogén nemzetet, vagy nyelvileg, kulturálisan egységes népet (nációt) jelent. Hogy ez mennyire más, mint a társadalmi, vagy politikai értelemben vett „nép”, azt egyetlen példán szemléltetem. A babiloni birodalomban a törvény azokra vonatkozik, akik élnek és a törvény hatálya és érvénye alatt élik életüket. A választott nép között már most ott vannak az eljövendő időkben – Isten által Ábrahámnak megígért – megszületendő korosztályok is. A szövetség nem az „éppen aktuális generációval” köttetik meg! A választottság – ellentétben Babilon népével – ezért nem kötődik, nem kötődhet egy földrajzilag behatárolható területhez. A választottságnak egyetlen ismérve van: az Isten volt a kiválasztó. A választottság tehát egy generált állapot. Nem civilizációs fejlettségi fok, nem történelmi fejlődés, vagy kulturális fejlődés következménye, nem törvényszerű következménye valami emberi, vagy civilizációs folyamatnak, hanem egy olyan állapot, amely egyedül az Istenhez köthető. Vagyis a választott nép Isten népe!

A törvényadói szándék Hammurapinál az, hogy a törvénykönyv révén egy olyan eszköz legyen az uralkodó kezében, amely eszközzel elérhet valamit. Valami olyan társadalmi állapotot, aminek nem volt előzménye. A törvény alkalmazásának célja tehát egyfajta társadalmi rend kialakítása és a kialakított társadalmi rend fenntartása. A törvényadó ezek szerint a törvénytől, mint eszköztől azt várja el, hogy közösséget formáljon. Törvényadói szándék, hogy a birodalom népe – uralkodói szempontból – homogén közösséggé váljon. Ezáltal ugyanis könnyebb a hatalom gyakorlása. A könnyebbséget az adja meg, hogy a kollektív magatartásformák miatt sokkal áttekinthetőbb a társadalom rendszere. Sokkal ellenőrizhetőbb, s ez által irányíthatóbb maga a társadalom. A törvényadói szándékban érezhető a „megmondtam – így legyen” uralkodói érdekérvényesítő szándék. Vagyis Hammurapi és minden világi uralkodó (állam) azért adja a törvényt, hogy NEKEM (uralkodónak, államnak) a rend és a közjó fenntartása a társadalom megaláztatására jobb és könnyebb legyen.

A törvényadói szándéka a mózesi törvényekben teljesen más. Itt a törvény nem eszköz. A szövetség az eszköz. Isten a szövetségen keresztül akar „valamit” a népetől. A törvény „csak” megpecsételése ennek a szövetségnek. Pontosabban megfogalmazva, a szövetségben rejlő isteni szándék és elvárás kereteit adja meg a törvény. Mintha a szövetségnek megfelelő élet „módszere” lenne... A mózesi törvény nem új helyzetet teremt, amelyhez igazodni kell, hanem új állapotba hoz, amelybe be lehet lépni. Ez az állapot a szövetséget megtartó élet állapota, ami valójában az Isten által elvárt és feléje mutató kollektív változás módszerét és kereteit adja meg. Isten tehát azért adja a törvényt, mert – az Ő szempontjából megfogalmazva – a nép az ENYÉM, s mint hozzám tartozó szövetséges közösségnek, legyen hozzám méltó az élete is.

A törvényadás motivációja szempontjából tehát a „világi törvény” NEKEM-motivációval, míg az „isteni törvény” ENYÉM-motivációval születik.

A jog és az egyházi jog is általában egy összefüggő rendszerben tud érvényesülni. Az ilyen rendszerben létező jognak a követése meghatározó mértékben függ a jogot gyakorló és érvényesítő ember tudatától. Az egyházi jog követése pedig az egyházzal kapcsolatba kerülő, egyházhoz kötődő, ill. az egyházban élő ember tudatától és hitétől is függ. Az egyházi jognak ezen a ponton van egy sajátos többlet-funkciója az identitás kialakításában, megőrzésében és erősítésében. Ezért az egyházi jog általában nem szubjektív jog, vagyis alanyi jog, hanem inkább normatív jog. Ez azt jelenti, hogy az ember szempontjából nem olyan magatartásszabályokat tartalmaz, amelyeket az ember önmagától is képes – saját értékítélete, igazságérzete, erkölcsi szintje mentén – felvállalni és megvalósítani, hanem az önmagához való viszonyulás helyett, a másik emberhez és az Istenhez való viszonyulásából fakadó magatartásszabályok alkotnak egy normarendszert. Az ilyen jogrendszert általában a „tedd – ne tedd” szabályozási módszer jellemzi: ez az imperatív jogi norma. Az imperatív jogi normák nem leírják, hanem előírják, hogy hogyan kell viselkedni. Jellemző rájuk az általánosság, vagyis az, hogy a lehető legátfogóbb mértékben vonatkozzon a szabályozás azokra, akikre hatályos van. Azonban az egyházi jogban nem érvényesülhet az ún. „fűnyíró-elv”, hiszen erre éppen az írások adnak számos példát. Ezért – egyet értek Erdő Péter megállapításával – az egyházjogban „nélkülözhetetlen az esetek egyedi sajátosságainak bizonyos tekintetbevételét lehetővé tévő záradékok, „kiskapuk” rendszere”⁸².

Az egyházi jog alapja az Istennel való szövetségből fakadó kötelezettség. Az egyházi jognak kizárólag szentírási alapjai lehetnek! Célja az Isten szövetségének való megfelelés és az ahhoz való hűség kereteinek egyértelmű biztosítása. Vagyis az Isten szerinti élet körülményeinek és magatartásszabályoknak a meghatározása. Ugyanakkor látnunk kell azt is, hogy az egyházjogban számos egyházi jogi norma, magának az egyház intézményi jellegének a fenntarthatóságát biztosítja. Ám ebben az esetben is érvényesülnie kell a világi „nekem-motiváció” helyett, az egyházhoz méltó „enyém-motivációnak”, hiszen az egyház nem önmagát tartja fenn, hanem az egyház Isten egyháza, Krisztus teste, vagyis „fenntartott” közösség.

Az egyházi jogalkotás, formájában bár hasonlít a jogalkotáshoz, tartalmát tekintve egy speciális, interdiszciplináris területet ölel fel. Az egyházi jogalkotás legalább akkora mértékben jog, mint amekkora mértékben teológia, etika, hitvallás és apológia.

Jogbölcséletileg megfogalmazva, a jog és az egyházjog közötti különbség így ragadható meg leginkább: a jogi normák esetében az azonos hipotézisre más-más diszpozíciós szabályozás kerül az „enyém-motiváció” és a „nekem-motiváció” alkalmazásával. Ez pedig már önmagában meghatározza, hogy más lesz a jogi normában megfogalmazott jogkövetkezmény. Az enyém-motiváció alkalmazásával, a diszpozícióban szerephez jut a teológia és az etika, a hitvallás és az apológia. És ennek következtében a szankción keresztül mindez hat, s látható és értékelhető ismérveket mutat fel az egyházi jogi norma magáról a törvényadóról is.

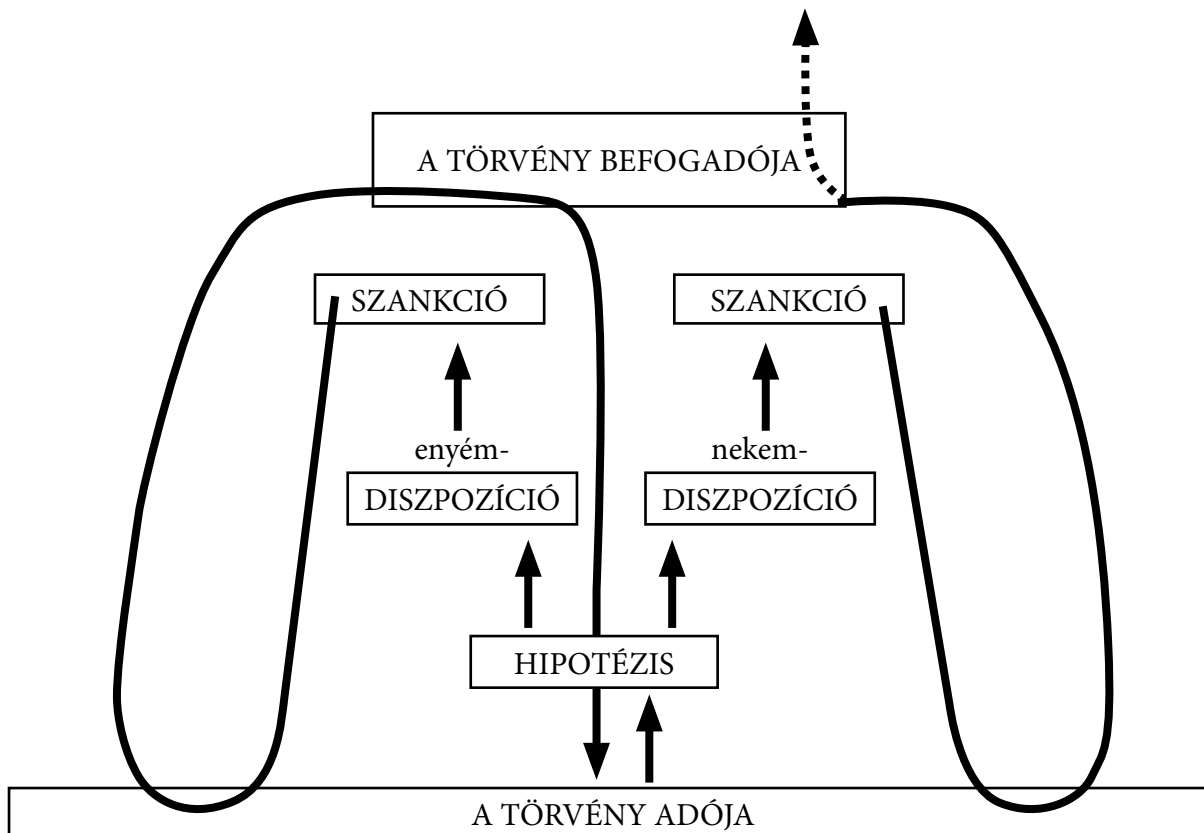
Mi ennek az elméleti fejtegetésnek a gyakorlati haszna?

A befogadó közegnek (egyház) és a befogadó környezetének (társadalom) sincs részletes ismeretanyaga az egyházi jog kimunkálásáról. Ő magával a „végtermékkel”, az egyházi törvénnyel szembesül. Sok esetben ennek alapján alkot képet az egyházzal.

⁸² Erdő Péter: Egyházjog, Budapest, 1996. 35–36.

A törvény adója és a törvény befogadója közötti kölcsönhatást mutatja az alábbi ábra:

REAKCIÓ A TÖRVÉNY ADÓJA ÉS A BEFOGADÓJA KÖZÖTTI VISZONYRA

Az ábra azt mutatja, hogy az egyházjognak jelentős hatása van arra nézve, hogy az egyháztagnak milyen képet és viszonyt alakítanak ki magával az egyházzal⁸³. Az egyházjog tehát

⁸³ Ebben az ábrázolásban, a törvény befogadója a szankción keresztül kerül kapcsolatba a törvény adójával. Az ábra egy visszacsatolási (ellenőrzési) mechanizmust mutat fel arra nézve, hogy milyen indítatásból és valójában kitől eredeztethető a jogi norma. Ugyanakkor mutatja a valódi törvényadó és a törvény befogadója közötti viszonyt is, amire a jogi norma szankciójának következtében reagál a törvény befogadója és gyakran annak környezete is. Gyakorlati szempontból – leegyszerűsítve – elmondható, hogy az „enyém-motiváció” alkalmazásával, Krisztus egyházának törvényei olyan fogadtatásban és megítélésben részesülnek, amelyekben maga Krisztus is helyet kap. Az egyház szabályozásaiban is láttatja és hirdeti Krisztust. Ettől a motivációtól hajtva nem is igazán tehet mást, mert önmagában nézve elismeri, hogy az egyház nem szuverén intézmény, hanem Krisztus egyháza és Isten az a szuverenitás, aki fenntartja, és mássá, különbbé teszi a mai világ minden egyéb szervezeténél. Persze csak akkor, ha ezt az egyházat alkotók – mint a választott nép tagjai – a szövetséghez való hűségükből kifolyólag kérik, hagyják és elfogadják. A „nekem-motiváció” érvényesülése sem áll távol az egyháztól. Ebben az esetben az egyház, mint hatalmi, vagy hierarchikus intézmény jelenik meg törvényadóként, és az egyház intézményes érdekeit láttatja és érvényesíti az egyházi jogalkotásban. Ez az, amikor a törvényalkotás folyamatában az egyház fennmaradása, tekintélye, struktúrája, vagyis intézményi jellege nagyobb hangsúlyt kap, mint a küldetése. És létezik a „nekem-motiváció” alkalmazásának egy olyan lehetősége is, amikor az egyházon belüli emberi csoportok, vagy személyek érdeke érvényesül, az egyház küldetésének rovására.

Két példán szemléltetve a különbséget:

Egyháztagság – a világi szabályozás kritériumokat szab, amelyeknek meg kell felelni az adott szervezet tagságának elnyeréséhez. Ez részben az egyházban is így van. Az egyháztagság ilyen minimális feltételei pl. a Krisztus-testbe

elősegítheti a missziót és az egyház gyarapodását. Ám – nem kívánt hatásként – az önmaga intézményes érdekeit szem előtt tartó egyház, jogalkotásával elérheti azt is, hogy az egyháztagok elfordulnak az önmagáért élő és önmaga érdekeiben törvényt alkotó egyháztól.

A jog isteni többletét tehát:

- az Isten akaratát szem előtt tartó,
- a Szentírásra, mint egyetlen zsinórmértékre alapozó,
- és az Istenre, mint az egyházat fenntartó legfőbb hatalomra támaszkodó egyházi jogalkotás szavatolhatja!

3. Az egyházi jogalkotás folyamata⁸⁴

Az egyházi jogalkotás – egyházunkban jelenleg – a szükség jelentkezésével kezdődik. A szükség megfogalmazása után, az egyház egyik szerve kezdeményezésére indul el a törvényalkotási fo-

való beoltatás, vagyis a keresztség; a vallástétel, vagyis a konfirmáció, az egyház szükségleteihez való hozzájárulás, vagyis az adakozás; az egyházi életben való jelenlét, vagyis a gyülekezeti életbe való bekapcsolódás. Ezek közül a legutolsó köthető leginkább a „nekem-motiváció” gondolköréhez, hiszen személyes döntést feltételez. A többi névlegesen is „teljesíthető”. Ezért valójában ez ellenőrizhető a legkevésbé az egyház jogi eszközeivel. Minden bizonnyal ezért nincs arra újkori precedens, hogy valakit azért zártak volna ki az egyházból, mert nem járt templomba, és nem vett részt az egyház életében. Ez az embertípus – jellemzően – nem törődik az egyház lényegével, esetleg hiszi az Isten létezését, de váltságról, bűnbánatról, bocsánatról, örök életről, megtérésről, vagy feltámadásról nem akar önszántából hallani. Az egyház – jelenlegi szabályozásokhoz igazodó – közeledését egy intézmény közeledésének értékeli. Az egyháztagság törvényi szabályozását pedig inkább látja az egyház önfenntartó eszközének, mintsem az Istennel való közösség vonzó előszobájának. A „nekem-motiváció” érvényesítése az egyháztagság kötelezettségei mellé gyakorlati jogosítványokat is kapcsol, hiszen a szövetség sem egyoldalú. Az egyháznak a jelenlegi állapotából transzformálódnia kell egy olyan helyzetbe, hogy az „enyém-motiváció” alkalmazásában felmutatható legyen a szövetség: maga Krisztus. Vagyis az egyháztag önmaga egzisztenciáján és családtagjai révén is érezze, hogy ő az Istené, és ez a viszony az egyház kötelékében válik gyakorlattá. Gyermekai révén élhet az egyházi iskola lehetőségével, elesettként számíthat az egyházi szolidaritásra, rászorulóként a szociális ellátáson túl a szeretetszolgálat megtapasztalására. És – ami a mai tapasztalatainkhoz képest teljes illúzió és utópia számát – egzisztenciálisan is számíthatson a gyülekezetére. Érezhesse át, hogy ő az Istené, beletartozik a szövetségbe.

Segélyalap, közalap – az egyháznak, mint intézménynek szüksége van az önsegélyezés intézményére is. Ehhez megfelelő anyagi forrást kell kapcsolni. Az anyagi forrás biztosítása – jelenleg – az egyháztagsághoz kötődik és kötelezően megszabott összeg befizetésével van biztosítva. Erre valóban az egyháznak van szüksége. Iskolapéldáját látjuk a „nekem-motiváció” érvényesülésének. Az „enyém-motiváció” akkor tudna érvényesülni, ha a gyülekezetek az adományukat nem kényszerből kiszabott összegben, hanem önkéntes felajánlásban tudnák megadni, az „egymás terhét hordozzátok: és így töltsétek be a Krisztus törvényét” ige igazságának megélésével. Végül az „enyém-motiváció” érvényesülése kapcsán Kálvin Jánost szeretném idézni, aki pontosan megvilágította azt, hogy hogyan, milyen módon, és milyen körülmények között lehet alkalmazni az általam „enyém-motivációnak” nevezett elvet. „Azok az ígéretek miket a törvény nyújt nekünk, mind hiábavalók és erőtlenek volnának, ha Isten jósága segítségünkre nem jönne az evangélium által”. Ami a helyes élet tökéletes szabályát illeti, ezt az Úr egészen befoglalta az ő törvényébe úgy, hogy semmit sem hagyott fenn az embereknek, amit ahhoz, mint egészhez, hozzátehetnének. És ezt első sorban azért tette, hogy mivel az egész helyes élet abban áll, hogy minden cselekedetünket az ő akaratához szabjuk mintegy zsinórmértékhez, őt tartjuk a mi életünk egyedüli mesterének és irányítójának; azután, hogy bizonyosságot tegyen arról, miszerint ő semmit sem kíván meg tőlünk annyira, mint az engedelmességet”. Így van ez az egyházi törvénykezéssel is: „Istennek kell inkább engedelmeskednünk, mint az embereknek” (ApCsel 5,29)

⁸⁴ A leírás a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház eljárását tartalmazza.

lyamat. Rend szerint a Zsinat határoz egy törvény szükségességéről és kezdeményezi a törvényjavaslat kidolgozását. De ugyanezt a lépést megteheti a Zsinati Elnökség, a Zsinati Tanács, egy zsinati képviselő, vagy egy egyháztag is.

Az előkészítő munkát a Zsinat illetékes és érintett bizottságai kellene, hogy elvégezzék⁸⁵. Vagy az is lehetséges, hogy egy kinevezett ad hoc törvény-előkészítő bizottság teszi papírra a tervezetet. Ezek után – elméletileg – a Zsinat jogi bizottsága kellene, hogy szövegszerű javaslatná formálja az indítványt, figyelve az egyház jogrendjének egészére és a belső jogharmonizációra. Ha ezzel megvan a jogi bizottság, akkor a Zsinati Tanács elé terjeszti a tervezetet. A Zsinati Tanács azonnal a Zsinat elé terjesztheti a javaslatot, de visszaadhatja a szaktestületeknek átdolgozásra, vagy akár összegyházi nyilvános vitára is bocsáthatja a javaslatot. A szükséges módosítások és javítások elvégzése ismét a jogi bizottság feladata lenne. A kész törvényjavaslatot a Zsinati Tanács fogadja el és terjeszti a Zsinat elé. A Zsinat teljesen szabadon módosíthatja és változtathatja meg az előterjesztett törvénytervezetet. Annak végleges elfogadása után az egyházi törvény akkor válik érvényessé, amikor megjelenik egyházunk hivatalos lapjában, a Kálvinista Szemlében, ill. szlovák nyelven a Kalvínske hlasy-ban. A hatályosság tekintetében az egyházi jogszabályokra ugyanaz érvényes, mint a világi jogszabályokra. Rend szerint az egyházi jogszabály önmagában tartalmazza hatályosságának kritériumait és hatálybalépésének időpontját, ami – rend szerint – az érvényessége után következik be.

4. Az alulról építkezés elve – a gyülekezetközpontú gondolkodás

Többször említettük már, hogy a református egyház a gyülekezeteiben élő egyház. Az egyházi jogalkotásban ez egy fontos és szem előtt tartandó szempont. Minden jogi normának a gyülekezeti élet érdekeinek és szükségleteinek felelős szem előtt tartásával kell megszületnie az egyházban.

Hogy mit jelent a gyakorlatban ez az elv, arra jó példa – és egyben az elv érvényesülésének jó bizonyítéka is – a református egyházstruktúra kialakulásának egyháztörténeti vizsgálata. Ha csak a tájainkon maradunk, s a Felvidék reformátusságának a múltját vizsgáljuk, jól kirajzolódik, hogy először a kis közösségek: a gyülekezetek jöttek létre. A protestantizmus eszméi és tanítása már a reformáció elindulása utáni években „megérkeztek” az általunk vizsgált magyar nyelvterületre is. A megalakult, de inkább a protestáns tanítást elfogadó, „áttért” gyülekezetek nem maradtak egyházstruktúra nélkül. „A tizenhárom felvidéki vármegye területén a kálvini reformáció leginkább a Borsodi-, Zempléni, Abaúji-, Gömöri, majd később az Ungi vármegye területén terjedt el, ahol a reformáció meghonosodását követő évtizedben megkezdődött a református egyház kiépítésének folyamata. 1556-ban, Borsod vármegyében létrejött az első református egyházmegye, 1559-ben megalakult a Zempléni egyházmegye, 1564-ben az Abaúji egyházmegye, 1567-ben pedig a Gömöri- és az Ungi Református Egyházmegye”⁸⁶. Nagyjából ugyanebben az időszakban Felvidék nyugati felében még a kálvini és a lutheri irányzathoz tartozó protestán-

⁸⁵ Gondolok itt főleg a teológiai és etikai bizottságra.

⁸⁶ Kónyová Annamária: Reformovaná cirkev v Hornom Uhorsku v období kuruckých bojov. In.: Kónya Péter (szerk.): Doba kuruckých bojov – Kuruc küzdelmek kora. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov, 2014. 422. o. Saját fordítás.

sok közös egyházi struktúrába rendeződtek. A Felső-dunamelléki Protestáns Egyházkerület, amelyet csallóköz-mátyusföldi egyházkerületnek is neveztek, „úgy keletkezett, hogy 1573-ban, Verancsics Antal esztergomi érsek halálát követően a főegyházmegye protestánsná vált magyarlakta déli gyülekezetei protestáns püspököt választottak maguknak. 1592-ben azzal szűnt meg, hogy a kálvinisták külön kezdtek szervezkedni, Dobronoki Miklós püspök pedig a megalakuló református egyházkerület élére állt⁸⁷. Mindez azt bizonyítja, hogy az egyházstruktúrát nem „felülről” kényszerítették a reformáció tanítását elfogadó gyülekezetekre, hanem a meglévő struktúrát töltötték meg „református tartalommal”, ill. a gyülekezetek – alulról építkezve, a választások eszközével – így alakították ki a maguk egyházi struktúráját.

A következő évszázadok és főleg az ellenreformáció nehézségei is jó bizonyítékul szolgálnak arra, hogy a gyülekezetekben élő egyház éppen a gyülekezetekben tudta átvészelni a legnehezebb üldöztetéseket is. Voltak olyan idők, amikor nem volt működő református egyházstruktúra: nem volt egyházmegye és egyházkerület. „A gyászév tized történései, abban a pozsonyi vértörvényszék verdiktumai, a gályarabság, a különféle várbörtönökbe való bezárások és szörnyű kínzások – mind azt eredményezték, hogy a protestantizmus elveszítette korábbi befolyását. Így volt ez a valamikori történelmi Dunántúli Református Egyházkerületben, s azon belül a Komáromi Református Egyházmegyében is. Éveken át még csak püspökválasztó zsinatot sem nagyon mertek tartani a reformátusok, s a korábban őket ért sérelmek végett azzal szembesülünk, hogy ettől az időtől nagyon sok ún. „árva ekklézia” jön létre⁸⁸. Vagyis egyházstruktúra nem volt, de a gyülekezetek – ha árván is – éltek és léteztek. Ez a tény fontos alapelvet hoz elénk a református egyházjogban.

Az alábbiakban tíz olyan alapelvet találunk, amelyek tudatosítása nemcsak református egyházjogi szempontból, hanem egyáltalán egyházismereti szempontból is fontos és tudatosítani való.

1. a gyülekezetek teológiailag egyenrangúak,
2. a református hierarchia csúcsán a gyülekezet áll,
3. intézményrendszer akkor egyházi, ha a gyülekezetre épül,
4. magasabb szintű feladatok miatt kellenek az egyházi testületek és alkalmak,
5. egyházi testületeket a gyülekezetek hívják életre és látják el feladatokkal, jogkörátadás,
6. gyülekezetektől való jogkörökkel a tisztviselők a gyülekezetek ügyeiben járhatnak el,
7. gyülekezetelvű egyházkép a lelkészválasztásban: a gyülekezet érdeke az elsődleges,
8. gyülekezet elvű egyházkép nem kongregacionalizmus,
9. gyülekezet elvű egyházkép erősíti a gyülekezeti öntudatot és a Krisztus előtti felelősséget,
10. gyülekezet elvű egyházkép segíti a többi szintet a feladatmegválasztásban és kompetenciahatáraik megállapításánál.

Ezen alapelvek érvényesítése és minden körülmények között való tiszteletben tartása az egyházban nemcsak a református jelleget erősítik, hanem a református identitást is.

⁸⁷ Köblös József – Kránitz Zsolt: A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai I. 1526–1760. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2009. 45. o.

⁸⁸ Lévai Attila: Adalékok a kuruc kor dunántúli történéseihez – református szemszögből. In.: Kónya Péter (szerk.): Doba kuruckých bojov – Kuruc küzdelmek kora. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov, 2014. 444–445. o.

VI. A zsidó jog alapjai⁸⁹

Mindenekelőtt tisztázni kell, hogy kiket tartunk zsidóknak? A „zsidó” kifejezés ugyanis – eltérően a többi nép és vallás megnevezésétől – egyszerre több összetevőt, többféle identitást is hordoz.

Kr. e. már a III. évezredben, Palesztina területén sémi eredetű törzsek élnek. A kaldeus Urból való néptörzs – egy, vagy több hullámban – a Kr. e. XXI. és XV. század közötti időszakban vándorolt Kánaán területére. Városaik közül a legjelentősebb Jeruzsálem, amelyről írásos feljegyzések maradtak fenn az egyiptomi Ó- és Középbirodalom időszakából is. Az egyiptomi tartózkodás hol uralkodást, hol leigázottságot jelent az érintett nép számára. Palesztina etnikai összetételében jelentős változás állt be, amikor a kánaánita-hurrita lakossághoz csatlakoztak az észak-nyugati sémi nyelvet beszélő törzsek, amelyeket hapiruknak neveznek az egyiptomi források. Közülük válik ki a héber törzsek szövetsége, amely a Kr. e. XI. században már jelentős befolyással bír Palesztinában. A hapiruk mellett egy másik törzsszövetség is megjelenik Palesztinában, a Kr. e. XIII. században, az ún. „tengeri népek”, akik Gáza központtal hoznak létre jelentős államot. Önmagukat – egyik törzsükről – filiszteusoknak nevezik. Az ő nevükből eredeztethető a „Palesztina, palesztin” megnevezés is.

A Szentírás Abrámot (Ábrahámot) hébernek⁹⁰ nevezi. Isten szövetséget kötött Ábrahámmal, s ígérete az volt, hogy nagy néppé teszi utódait. Ábrahámnak két fia volt: Izmael és Izsák. Az idősebbik – Izmael – Ábrahám feleségének, Sárának a szolgálójától, Hágártól született. Izsák pedig – mai értelemben – törvényes gyermekként, a feleségétől, Sárától született. Ő volt az a fiú, akit az Úr megígért Ábrahámnak. Egyes feltételezések szerint Izmaeltól származnak a filiszteusok (palesztinok), Izsáktól pedig a héberek (Izráel fiai). Izsák fia volt Jákób, akinek új nevet adott az Úr: Izráelnek nevezte őt. Tizenkét fia – a Szentírás szerint – Izráel tizenkét törzsének őse. Őket nevezzük Sivté Jiszráél-nek („tizenkettő”). Ők magukat – Jákób új nevére – Izráel fiainak, Böné Jiszráél-nek nevezték. A törzsi és nemzetségi időszak után, megjelenik ezzel a népcsoporttal kapcsolatban a „nép” fogalom is. Az Exodusban már az Ám Jiszráél megnevezéssel (is) találkozunk. Ez pedig arra utal, hogy a törzsi, törzsszövetségi „laza” kötelékből nép formálódott. Neve: Izráel, Júda törzsének nevéből származik. A honfoglalás és a bírák kora után a királyság időszaka⁹¹ következik, majd az ország kettéválása után Izráel⁹² és Júda⁹³ időszakáról beszélünk, egészen a Babiloni Birodalom előretöréséig. Kr. e. 722-ben az északi országot (Izráelt) elfoglalja Babilon, a déli országot (Júdát) pedig Kr.e 587-ben igázza le az Új Babiloni birodalom.

Ebben a történelmi fejlődésben a nép etnikai, nyelvi, vallási és társadalmi identitása elsősorban az isteni kiválasztottságból fakadt. Az identitás egyes összetevőit azonban pontosan

⁸⁹ Szathmáry Béla: A Zsidó jog alapjai; Századvég-LUX; Budapest; 2003. könyve alapján.

⁹⁰ „De jött egy menekült, és hírt hozott a héber Abrámnak, aki akkor az emóri Mamrének, Eskól és Ánér testvéreinek a tölgyesében lakott. Ők meg Abrám szövetségesei voltak” (1Móz 14,13)

⁹¹ Saul, Dávid és Salamon időszaka

⁹² A tíz törzs által alkotott ország.

⁹³ A két törzs (Júda és Benjámin) által alkotott ország.

is megfogalmazhatjuk. A zsidóság tehát: így írható le: „a népet zsidónak, hitét judaizmusnak, nyelvét hébernek, országát pedig Izráelnek”⁹⁴ nevezhetjük.

Zsidónak nevezhető tehát az, aki – a fentiek értelmében – Ábrahám leszármazottja. Pontosabban fogalmazva: Ábrahám fiú unokáinak utódai a zsidók. De zsidó minden olyan zsidó ember is, aki anyai ágon zsidó származású. Tehát a zsidóság „öröklődik”. És zsidóvá lehet válni ún. betéréssel is. Mai szóhasználatunkban a zsidó, egyben jelent faji, vallási és nemzeti hovatartozást is.

1. Zsidó jogforrások

A zsidó jog nem jog és nem egyházjog. Elsősorban azért nem jog, mert tartalmi szempontból az életet alapjaiban meghatározó rendelkezéseknek nevezhetnénk inkább, vagyis közelebb áll az erkölcsi rendelkezések fogalomköréhez, mint a joghoz. Másodsorban azért nem jog, mert a jog tényleges létezése mindenképpen egy állam léteéhez kapcsolódik. A zsidó államiság pedig a Kr. u. időkben gyakorlatilag nem létezett. Kr. u. 70-ben a zsidó háború idején, a római seregek fölgújították és lerombolták a jeruzsálemi templomot, ami a közösség és a kultusz helye volt, az államiság és a szuverenitás jelképe, sőt a meglétének bizonyítéka. A templom mozdítható felszerelését Rómába vitték, s a Római Birodalom, a Bar Kochba-féle lázadást követően, Kr. u. 134-ben megtiltotta a zsidóknak, hogy Jeruzsálembé menjenek.

Zsidó államról majd két évezreden keresztül nincs szó a történelemben. Nincs, nem létezik zsidó állam. Izráel állam, csak a II. világháborút követően, 1948-ban jön létre ismét. Első miniszterelnöke, Ben Gurion, akinek kezdeményezésére az Izráel államba visszatelepülő zsidóság, újra kezdi tanulni és hivatalos nyelvvé teszi a héber nyelvet. Ez az Izráel állam azonban – vallástörténeti szempontból – nem tekinthető a hajdani Izráel állam „folytatásának”. Az ókori Izráel ugyanis az Istennel fennálló szövetségre, vallási és kultuszi alapokra épült. A mai Izráel állam pedig egy legújabb kori, olykor demokratikus, olykor nemzeti diktatórikus társadalmi mechanizmusokat alkalmazó, politikai pártok révén szerveződő társadalom állama.

Tehát amikor zsidó jogról és zsidó jogforrásokról beszélünk, akkor az Isten népének, vallási alapokon álló rendelkezéseire gondolunk, amely rendelkezések a történelemben Kr. u. 70-ig a templomkultusz köré épülve jelentek meg leginkább. Utána pedig a szétszórtságban, a zsinagógai közösségek és rabbiképzők, jesiva-iskolák, talmud-iskolák köré csoportosulva fejlődtek, a politikai értelemben megfogalmazható államiság nélkül.

Kétféle jogforrást különböztetünk meg:

1. anyagi jogforrást,
2. alaki jogforrást.

Az anyagi jogforrás alatt a legfőbb törvényhozó hatalmat, vagyis magát Isten értjük. Azért lehetséges ezt így – bármily furcsának tűnik is – megfogalmazni, mert a Biblia Isten kijelentését tartalmazza. A zsidóság számára tehát a törvénynek és a jognak a forrása. A szent iratok azonban nem „emberi alkotások”, hiszen inspirált iratokról beszélünk, amelyeknek az „emberi szerzői” csupán eszközök voltak Isten kezében. A szerző maga az Isten, akinek neve a szent tetragrammával írható csak le: JHVH, s aki a Sínai-hegyen átadta a törvényt választott népe képviselőjének: Mózesnek.

⁹⁴ Szathmáry Béla: A zsidó jog alapjai; Századvég-LUX; Budapest; 2003. 13. o.

Az alaki jogforrás alatt mindazt értjük, ami az Istentől való törvényt közvetlenül tartalmazza illetve közvetett módon, annak értelmezését hordozza. Alaki jogforrás tehát maga a tekercs, az írás, az értelmezés, a kommentár, a gyűjtemény, s mindaz, ami a zsidó élet szabályait tartalmazza, megértését segíti, hagyományozását előmozdítja, betartását szavazolja.

Az alaki jogforrások tehát írott gyűjtemények.

2. Ókori keleti törvénytárak

Az ókori kelet nagy birodalmaiban – mivel azok államformák voltak – valóság volt a jog is. Több ókori törvénytár fennmaradt. Ezek, zömében az azokat összegyűjtő, illetve kiadó uralkodók nevére, vagy megjelenésük helyéről kapták a nevüket.

2.1. Urukagina törvénykönyve

A Kr. e. 3. évezred közepén, a cserekereskedelemre utaló természetbeni adó helyébe a pénzben fizetendő adó került. A mai értelemben vett pénz helyett az ezüst volt a fizetőeszköz. A fizetőeszköz bevezetése lehetőséget teremtett a vagyonfelhalmozásra és ezzel egyidejűleg az eladósodás, vagyis az adósrabszolgaság intézményének megjelenésére.

A Kr. e. 24. században Lagas városában Urukagina uralkodó, az 1. dinasztia⁹⁵ utolsó előtti tagja, átfogó reformintézkedésekkel próbálta ezt a folyamatot megállítani. Törvényeinek eredeti szövege nem maradt fenn. Reformintézkedéseit csak másolatokból, átírásokból ismerjük. Törvényeiben harcot hirdetett a jogtalanságok és a túlkapások ellen.

Törvénykönyve bevezetőjében uralkodói erejéről és az isteneket tisztelő magatartásáról olvashatunk.

A második részben a reformok felsorolását ellentétekre építi. Ismerteti a múlt miatt kialakult helyzetet, amelyből kiderül, hogy a korábbi uralkodók minden előállt helyzet anyagi forrását az adók emelésével és birtok-kisajátítással akartak megoldani, s erre egy egész apparátust (adószedőket, biztosokat) tartottak fenn. Urukagina „megszüntette a pénzbeli adót, eltávolította a királyi biztosokat, leszállította az adó- és illetéktételeket, a papságnak fizetett temetési és válási illetéket is, visszaadta a templomgazdaság kisajátított földjeit, megvédte a kistermelők földtulajdon- vagy földhasználat jogát. Biztosította a lakosság szabadságát, ezt a szót ő használta először (amargi = „visszatérés az anyához”). Eltörölte a fennálló adósságokat, rendezte a béreket. Megígérte, hogy nem szolgáltatja ki sem az özvegyeket, sem az árvákat a gazdagok kénye-kedvére és nem hagyja, hogy a gyengéket elnyomják az erősek. Először ekkor jutott kifejezésre ez az elv, innentől nem hiányzik egyetlen törvénykönyvből sem. Megszegéséért nem szabtak ki büntetést – az istenek átkánál nincs súlyosabb”⁹⁶.

A törvény ez ideig általában szájhagyomány útján terjedt, a kilátásba helyezett büntetéssel együtt. Például lopásért vagy házasságtörésért megkövezés járt. Az uralkodó természetesen törvényen felül állt. Urukagina volt az első, aki hangsúlyozta isteni származását... A nevével fémjelzett szöveget azért is nevezhetjük törvénynek, mivel a közjót akarta előmozdítani, általánosan érvényes magatartás szabályok bevezetésével azon az illetékességi területen, amely fölött ő maga volt az uralkodó.

⁹⁵ Az Ur-Nanse dinasztia (Kr. e. 2552–2371)

⁹⁶ Harmatta János (szerk.): Ókori Keleti Történeti Chrestomathia; Osiris Kiadó; Budapest; 2003. 94.

2.2. Gudea reformintézkedései

Gudea, Kr. e. 2100 körül volt Lagas legjelentősebb fejedelme. A II. lagasi dinasztia uralkodójaként hatalmas építkezéseket fogatosított. Városállam-alakulatához mintegy 25 város és 40 falu tartozott, Girszu központtal⁹⁷. Újjászervezte az állam mezőgazdaságát, a legnagyobb templomgazdaság a girszui főtemplom volt. A valós szikesedés ellenére egyik feliratában ez olvasható: „tágas gabonaföldek dúsan teremnek, bőség kél, magasra emelkedik a csatornák vize.” A templomgazdaság megerősítése volt a célja. A kor tulajdonviszonyait a templomgazdaság szemszögéből ismerhetjük meg: a templom az ensi (főpap) tulajdona, de formálisan önálló, az istenség tulajdona. Gudea rendelkezései okát és a maga szerepvállalását így fogalmazza meg egyik építési feliratában⁹⁸: „Azért, hogy a csatornák teljenek meg szüntelenül ömlő vízzel, azért, hogy a halastavakban ponty és sügér növekedjék ... azért, hogy a bőséges víz növelje a gabonát ... azért, hogy az istállók, hogy karámok épüljenek ... azért, hogy a malom felmagasodjék ... azért, hogy Eninnu udvara teljen meg örömmel, hogy dobok döngjenek, tökéletes hangú fuvolák szóljanak ... az enszi, aki az Eninnut építette, Gudea, Lagasz enszije, Ningirszu úr elé lépett...”

Ez az utolsó információ fontos a számunkra. A földi uralkodó egy magasabb uralkodó (az istenség) elé lép azzal a szándékkal, hogy a rábízott város(ok) népének életét feljavíthassa. Vagyis vár valami jót. Vagy konkrét intézkedést, cselekvést, vagy útmutatást, törvényt, vagy legalább azt, hogy a saját ötletét az istenséggel való találkozás és megvitatás hírével tudja legitimizálni és fogatosítani a nép előtt.

2.3. Ur-Nammu kódex

Ur Nammu, sumér uralkodó, a III. uri dinasztia megalapítója⁹⁹. Elődjének, Utu-Chegal uralkodónak hadvezére volt. 18 évi uralkodása után fejlődő, építkező országot hagyott maga után. Uralkodása idején Ur visszanyeri Lagasztól a térségben betöltött vezető pozícióját. A kereskedelem központja. Tengeren érkezik Urba Indiából és Arábiából a gyöngy, a réz, az arany, a fűszer, az elefántcsont. Az uralkodó, katonai sikereit követően, felveszi a „Sumer és Akkád királya” címet. Neki sikerült meghódítania egész Mezopotámiát. Hatalmas építkezéseket kezdett. Ur városában építtetett zikkuratja építészettörténeti iránymutatás, egészen az újbabiloni időszakig.

Az államigazgatási reformja is fegyelemreméltó. Az országot kerületekre osztotta fel, amelyek közigazgatási, gazdasági és katonai egységek voltak. A templomgazdaságok és a magánbirtokok is – a reform révén – az államigazgatás szervei alá kerültek. Nagy építkezéseit utódja: Dungi (Sulgi) fejezte be. Ő állította össze Ur-Nammu törvénykönyvét is.

Korának Mezopotámiájában már törvények szabályozzák a házasságot, jogba van foglalva a nők védelme és a szökött rabszolgák büntetése.

Törvénykönyve követi a korábbi kódexek hármastagolását. Bevezetése teológiai, történeti jellegű írás. A törvénykönyv így kezdődik: „Akkor Ur-Nammu, a hatalmas harcos, Ur városának királya, Sumer és Akkád királya... megvalósította az egyenlőséget, száműzte az átkot, az erőszakot és a viszályt”. Majd egy, Urukagina és Gudea törvényeiből már ismert formula következik: „Az árvát nem adták gazdag embernek, az özvegyet nem adták hatalmas embernek; az

⁹⁷ Castiglione László. Az ókor nagyjai; Akadémiai Kiadó; Budapest; 1972. 64.

⁹⁸ Girszu város főistenének, Ningirszu-nak építtetett templomot.

⁹⁹ különböző források szerint: Kr. e. 2111 – 2095; 2110 – 2096; 2064 – 2046 között élt.

egy siglumos embert nem adták az egy manás embernek.” Egy mana kb. 500 gramm ezüst illetve 75-100 mázsa gabona, a siglum ennek a hatvanad része.”¹⁰⁰

A második rész maga a törvénykezés. Törvénytárából harmincegy törvény maradt fenn. Szerkesztésükből a kutatók arra következtetnek, hogy a korábbi tapasztalatokat használta fel ebben a törvénytárban a törvényadó. Feltételezések szerint, a kódex akár 50 §-t is tartalmazhatott, köztük:

- a) büntetőjogi szabályokat: pl. a testi sértésért vérdíjat kell fizetni. Ez a szabályozás elejét veszi a vérbosszúnak és a *ius talionis*¹⁰¹ alkalmazásának, hiszen a társadalom szempontjából jobb egy megfizetett vak ember, mint két vak ember. A talio jogát nem is tartalmazza a törvénykönyv. A kéztörés büntetése pl. 1 mana ezüst volt. Az emberölés elkövetője azonban halálbüntetést érdemelt (1. §).
- b) családjogi szabályokat: pl. ha egy ember felesége, bájait alkalmazva, más férfi után ment és vele hált, a hatóságok az asszonyt megölik, de a férfit szabadon engedik. A fennmaradt törvények alapján Ur-Nammu nem büntette a más feleségén tett erőszakot. Rabszolganő esetében is csak akkor, ha szűz volt. A büntetés sem volt túl szigorú – 5 siglum ezüst –, mert a tettet idegen tulajdon egyszerű megsértésének tekintették. A házasságtöréssel vádolt nőt „vizes” ítéletnek vetette alá, ha ártatlanak bizonyult, rágalmozója 1/3 mana ezüstöt fizetett. Válás esetén az „asszonytartás” 1 vagy 1/2 mana ezüst volt, az asszony házasságának számától függően. Örökölni csak a fiúgyermeknek lehetett.
- c) szabályozta a hamis tanúaszt is: a szankció birtokvesztés volt.
- d) a lopásért az ellopott érték többszörösét kellett megfizetni jóvátétel gyanánt.
- e) a rabszolgaság nem jelentett teljes jogfosztottságot és kiszolgáltatottságot sem a „klasszikus” rabszolga, sem az adórszolgálat esetében. Ez utóbbi szolgálati kötelezettsége időhöz kötött volt. A rabszolga nem rendelkezett családfői jogokkal, nem örökölhetett és nem mozoghatott szabadon. Rendelkezhetett viszont vagyonnal és az igazságszolgáltatást igénybe vehette. Akár saját gazdáját is beperelhetette. Érdekes rendelkezés, hogy a szökött rabszolga esetében nem azt határozza meg, hogy mivel kell büntetni az elszökött rabszolgát, hanem megszabja, hogy a szökött rabszolgát elfogó személy mekkora jutalmat kap a szökött rabszolga tulajdonosától.
- f) a tulajdonviszonyok kérdésében az ingatlan elidegeníthetővé vált a szabályozásokban. Vagyis erősítette a magántulajdont. Ezzel összefüggésben kialakult az adásvétel jogi formája, a kölcsön és a bérbeadás intézménye és az ezekre vonatkozó szabályok. A patriarchális társadalmi rend ellenére, a nők is rendelkezhetek saját tulajdonuk felett.
- g) itt alapozódik meg a szerződések rendszere.
- h) megerősödik az igazságszolgáltatás intézményessége, a bíróságok nem egyetlen szinten, hanem alsóbb és felsőbb fokon hozzák meg az ítéleteiket¹⁰².

A törvénykönyv harmadik része, az epilógus. Ebben a részben azokra mond átkot, akik nem tartják be ezen törvénykönyv rendelkezéseit.

¹⁰⁰ Az idézet forrása: http://tttweb.hu/gyujtemenyek/cikkek/regi/Okori_civilizaciok/Sumerek.doc

¹⁰¹ *Ius talionis*, azaz a tálíó joga. A „szemet szemért, fogat fogért” elvet jelenti.

¹⁰² Lagasból előkerült egy kb. 50 éves időszak jogi dokumentációja. Az ún. di-til-la okmányok (a szó jelentése „lezárt per, lezárt ügy”), csak olyan magánkeresetet tartalmaznak, amelyben a felsőbb bíróságok végleges döntést hoztak. Ezek az okmányok a társadalmi szerkezet, szervezet és a gazdasági élet kutatásának legfontosabb forrását jelentik.

2.4. Lipit Istar kódex

Úr Nammu, sumér uralkodó után hozzávetőleg másfél-két évszázaddal később, Lipit Istar, Iszin királya, az amorita dinasztia uralkodója alkotja meg ezeket a törvényeket. A király – fennmaradt himnuszai révén – az irodalomtörténetbe is beírta nevét¹⁰³. A mi szempontunkból azonban ennél fontosabb, hogy a királyhimnuszokban Lipit-Istar igazságosságáról van szó, mert ez az utalás valójában a törvénygyűjteményére vonatkozik.

A kódexet egyes források szerint Kr. e. 1850-re, mások szerint Kr. e. 1800-ra, de van olyan általános jogtörténeti forrás is, amely Kr. e. 1930-ra teszik. A törvények kőtáblára, sztlére vannak vésvé. A kódex három részre osztható fel:

- I. bevezetésre,
- II. törvényi fejezetekre,
- III. befejezésre.

A törvénytár prologusában az uralkodó beszél az „ama-ar-gi”-ről¹⁰⁴, ami „Sumer és Akkad fiainak és leányainak felszabadítását” jelenti a terhek alól. Ezt a felszabadítást a király teszi meg, ám ami a törvénykönyv „kodifikációját” illeti, a király az istenség utasítása alapján és aszerint törvénykezik. A szöveg sumér nyelven íródott.

A törvények között szerepel:

- a) az adórszolgáskodás alóli felszabadítás. A törvénytár kibocsátásának ez volt a fő oka. Megsokasodott ugyanis az adórszolgák száma. Ez pedig a számarányokat tekintve befolyással bírt a sumér társadalomban kialakult 3 társadalmi kategória¹⁰⁵ arányaira. Ezek a társadalmi „osztályok” a törvénykezés idején már léteztek, a Lipit-Istar Kódex – érdekes módon – mégis csak szabadokról és rabszolgákról rendelkezik. A szabadok között nem különbözteti meg a – Hammurapinál már megkülönböztetett – két külön osztályt. A törvénytár bevezetésében említett „felszabadítás” természetesen nem jelentette a rabszolgáskodás általános és teljes eltörlését. Sőt. A szökött rabszolga szigorú büntetésre számíthatott, és azt is szankcionálta a törvény, aki a rabszolgát segítette a szökésben;
- b) a házasságot szabályozó előírások, sőt a jegyességet is védelmezte a törvény, mert a felbontott jegyességért az eljegyzési ajándék kétszeresét kellett váltságul (fájdalomdíj gyanánt) kifizetni. A sumér társadalomban a Kr. e. 2. évezredben már inkább az egynejlőség volt jellemző. A házassági szabályok azonban rendelkeztek a másodfeleség „intézményéről” is. Elsősorban a feleség betegsége, vagy meddősége esetén vehetett a férj más feleséget magának. Az elsőt azonban nem bocsáthatta el, hanem el kellett tartania. Itt említem meg azt a szabályozást, hogy a szabad apától és rabszolga anyától született rabszolga gyermek szabadságáról az apa határozhatott. Amennyiben felszabadította a fiát, az mégsem örökölhette együtt az apa törvényes, szabad feleségétől született fiaival.

¹⁰³ A töredékekkel együtt ránk maradt 10 királyhimnusz dicsőíti a király nagy tetteit és vallásosságát. Az énekek utalnak az uralkodónak az iskolák, vagyis a művelődés, tanítás iránti elkötelezettségére. A királyt, mint jó írnokot dicsérik. Elmondják, hogy a király, mint Enlil papja, az istenség utasításai szerint készíti el a szerszámot, amellyel a tavaszi termékenységi ünnepek alatt szántanak.

¹⁰⁴ Ama-ar-gi = szabadság. Fontos meglátni benne a jogszabályozás szempontjából a szabadság eszményét. Lásd Urukagina törvénykönyvének leírását, az 50. oldalon: („amargi” = „visszatérés az anyához”).

¹⁰⁵ A babiloni társadalom – Hammurapi idejében – három társadalmi rétegből tevődött össze: 1.: teljes jogú tulajdonos-polgárok = awilum; 2.: királyi emberek, hivatalnokok = muskenu; 3.: rabszolgák = wardu. Ennek megfelelően szólettek a törvényi szabályozások is. A társadalmi osztálynak megfelelően történt a szankcionálás.

- c) a tulajdonjoggal kapcsolatban, az ún. korai elbirtoklási szabály. Lipit-Istár rendelkezett arról, hogy az elhagyott földet tulajdonba kapja az, aki három évig használja. A törvény a termelékenységet, az aktív termelést segíti. Érdekes szabály az is, hogy – a rendkívüli helyzetektől eltekintve – a haszonbérelő köteles volt gondosan megművelni a földet. Ellenkező esetben kártérítést kellett fizetnie.
- d) a büntetőjoggal kapcsolatban szigorú a törvénytár. Halálbüntetést szab ki az erőszakos lopások, rablások esetében, míg a kisebb lopásokat kártérítéssel, pénzbüntetéssel szankcionálja.

2.5. Hettita kódex

A többenél fiatalabb törvénytárról van szó. A két táblán található 200 fejezet, a Kr. e. 1400–1225 közötti időkből való. Ezeket a szabályokat megelőzte a hettita uralkodó, Telepinu (nevezik Telepinusnak is) alkotmánya Kr. e. 1650-ből.

Az államrend feudális jellegű, a kisebb területek vezetőit hűségeskü köti a királyhoz. Az uralkodó hatalmát a hadsereg biztosítja, amelynek főparancsnoka maga a király, pontosabban a „nagykirály”. Háború esetén az ő seregéhez köteles csatlakozni minden helyi uralkodó serege. A király, hadvezérsége mellett, törvényhozó, legfőbb bíró és az „isten helytartója” is, vagyis valódi vezető is. Pontosabban mindez egy személyben.

A hettita kódexben nincs semmi utalás az isteni eredetre.

A korábbi törvénytárakhoz képest ebben külön rendelkezés van a magánosokról. Büntetőjogi szabályozása személyes jellegű, ritka benne a kegyetlennek ható büntetés. A társadalmi rétegződést már 5 „osztályban” fogalmazza meg: vezetők, katonák, iparosok, parasztok, rabszolgák. A rabszolgák is emberszámba vannak véve a törvénykönyvben, és nem csupán „eszköznek” számítanak. A kereskedelmi szabályozás, szerződéses viszonyok szabályozása teljesen hiányzik a hettita kódexből.

2.6. Hammurapi törvénykönyve

Hammurapi¹⁰⁶, Szín-uballit fia, Babilon uralkodója, Sumer és Akkád királya volt. Uralkodásának időpontjáról megoszlanak a vélemények. Egyesek szerint Kr. e. 1792–1750 között, mások szerint Kr. e. 1728–1686 között uralkodott. Óriási változásokat idézett elő negyvenkét éves uralma során¹⁰⁷. Figyelemreméltó diplomata és jó hadvezér volt. Amorita harcosaiból ütőképes hadsereget formált, s nekik is köszönhetően, egységes államot kovácsolt. „Ez a birodalom valóban erős és kiterjedt volt, a mai Perzsa-öböltől a Földközi-tengerig húzódott, s számos nagyváros tartozott a fennhatósága alá”¹⁰⁸. Legszembetűnőbb a gazdasági rendszer megváltoztatása volt, hiszen ennek középpontjába a királyi, pontosabban a palota- és a templomgazdaság került (oikoszgaszdaság). „A királyi és főpapi hatalom kettévált. A királyi hatalom már isteni eredetű, minden templom patrónusa a király és hatásköre a templomgazdaságok irányítására is kiterjedt”¹⁰⁹. A tulajdonjog a király javára korlátozódott és a legfelsőbb réteg – bár jelentős birtokkal rendelkezett és

¹⁰⁶ Hammurapi neve jelentése: „a nép áldása”.

¹⁰⁷ Boubin Caroline A.: Az istenkirályok kora, Budapest, 1993. 36.

¹⁰⁸ Román József – Marót Miklós: Bábeltől Babelig, Budapest, 1965. 155.

¹⁰⁹ Polányi Imre: Az ókori világ története, Budapest, 1978. 34.

önállóan gazdálkodhatott – tulajdona nem volt kizárólagos magántulajdon. Hammurapi állama kényúri egyeduralom volt.

Hammurapi törvénykönyve ékírással, egy diorit oszlopra (sztélére) volt felírva. A 2,25 m magas kőoszlop két részre osztható. Felső részében, teljesen a tetején Hammurapi és Marduk isten látható. Bal oldalon áll a babiloni uralkodó, jobb felől pedig az ülő Marduk nyújt feléje egy pálcát, amely a törvény és a törvénykezés és az igazságosság birtoklásának jelképeként értelmezhető.

Törvényeiből az uralkodói keménység és szigor olvasható ki. Sokkal több esetben szankciónál halálbüntetéssel, mint kora többi törvénytára. Például a tolvajt is meg kell ölni, a rablót is meg kell ölni, amennyiben erőszakot alkalmazott az elkövetés során, és a gyilkos büntetése is halálbüntetés. A társadalmat három részre csoportosította: voltak a teljes jogú szabadok, voltak a királyi emberek, hivatalnokok, katonák és voltak a rabszolgák. Ennek megfelelően szabták meg az egyes büntetéseket, kártérítéseket is.

A törvénytár 282 törvényt tartalmaz, amelyekből 35 nem olvasható, mert levésték a kőoszlopról. A törvénytár tartalmi felosztása:¹¹⁰

1. Boszorkányság és kultusz: 1–2. §: boszorkányságok;
2. „Ne tégy hamis tanúbizonytságot!”: 3–5. §: tanúk és bírák;
3. „Ne lopj!”: 6–8. §: tolvajlás; 9–13. §: idegen kezekbe került javak; 14 §: emberrablás; 21–25. §: csempészet, útonállás;
4. „Ne ölj!”: 194–214 §: haláletesetekkel és bántalmazásokkal kapcsolatos törvények; 215–225 §: fentiekért kiszabható büntetések, az orvosok gyógyszerészek java;
5. „Ne kívánd a másét!”: 15–20 §: szökött rabszolgák;
6. Munkavégzők kötelezettségei: 26–41 §: munkavezetők és felügyelők jogai és kötelességei; 42–56 §: földtörvények és földművelés tudnivalói; 57 §: a pásztorok felelőssége; 59–65 §: a kertészek különböző kötelezettségei; 100–107 §: a kereskedők és ügynökök jogai; 108–111 §: a borkereskedők és a bor árának szabályozása; 228–233 §: az építők jogai és kötelességei; 234–240 §: csónakosok jogai és kötelességei; 226 §: a rabszolgák megbélyegezhetősége (billog);
7. Pénzügyi és kereskedelmi: 112–126 §: adósság és bankbetét; 241–274 §: a mezőgazdaság törvényei: eszközök bérlése és megóvása, munkások fizetése, károkozás szabályozásai; 275–277 §: csónakkölcsönzés és –bérlés szabályai; 278–282 §: rabszolgák vásárlása és a gazdával szemben engedetlenséget tanúsítók büntetése;
8. Családtörvények: 127–93 §: a családfő kötelezettségei – ezen belül: 127 §: rágalmozás; 128 §: házasságkötés; 129–132 §: házasságtörés, erőszak és hűtlenség gyanúja; 133–143 §: a válás és a különélés különböző formái; 144–149 §: a második feleség vagy a vadházastárs jogai és kötelességei; 150–152 §: a nő által birtokolható javak; 153–158 §: a hűtlenség különböző formái; 159–164 §: a menyasszonyért fizetett pénz és a házasság „porciója”; 165–184 §: örökléssel kapcsolatos törvények; 185–193 §: a feleség, a gyerekek, a szolgák és a rabszolgák, azok gyermekeinek illetve az özvegyeknek és az örökbefogadott gyermekeknek jogai és kötelességei;
9. Más: 66–100 §: hiányzik – feltételezésem szerint, harcászati törvények voltak, melyeket az elámiak, Babilon leigázói, levéstek, hogy elejét vegyék a katonai szervezkedésnek.

¹¹⁰ Saját csoportosítás, Stanley A.Cook: The laws of Moses and the Code of Hammurabi, London; 1903.; 8–10. rendszerezésének felhasználásával.

3.1. A Tóra

A „tóra” kifejezésnek több értelme van. A héber szó törvényt is jelentett és jelenti a mózesi iratok összességét, vagyis a Pentateuchoszt is így nevezzük.

Eredetileg „autoritatív utasítást jelent. Ilyen utasítást adhat:

az apa (pl. Péld 4,1-2 – meg kell azonban jegyezni, hogy a szövegből nem derül ki, hogy a tórát az apára, vagy a bölcs tanítómesterre vonatkozik-e),

a bölcs tanító (pl. Péld 7,2),

a próféta (Ézs 8,2),

a pap (pl. Jer 18,18 – ennek a versnek a jelentősége abban van, hogy a papi tóra, a bölcseségi éca és a prófétai dábár azonos szintre vannak emelve),

a bíró (pl. 5Móz 17,11) és

az anya (pl. Péld 1,8)¹¹¹.

Tórának nevezik bizonyos esetekben az egész Ószövetséget (Ta-Na-Ka¹¹²) is. A törvény középpontja a Tízparancsolat. A Dekalógus, Isten tíz igéjét tartalmazza. Ezek a legfontosabb vallási és erkölcsi előírások. Mózes hirdette ki a népnek, majd írásba foglalta az Istentől szóban hallott parancsolatokat. Ezek a micvák. A parancsolatok is – a Tízparancsolat tartalmi felosztásához hasonlóan – az Istennel való kapcsolatot és az emberekkel való kapcsolatot szabályozzák.

A Talmud szerint a Tórában összesen 613 parancsolat van. „Ebből 248 tevőleges előírás („Tedd!”), 365 pedig tilalom („Ne tedd!”)¹¹³. A parancsolatok hatálya nem egyforma. Vannak pl. csak férfiakra, csak özvegyekre, vagy csak az Izrael területére vonatkozó előírások, amelyeket másoknak, vagy máshol nem kell betartaniuk.

A mózesi öt könyvet, vagyis „a Pentateuchost úgy is lehet értelmezni, hogy „benne foglaltatik a Tóra, Isten alapvető utasítása Izrael számára. A Tóra tehát egyetlen utasítás, mely sok történetben és parancsolatban van leírva, és a Tóra öt könyvébe van összeállítva, amelyek egyrészt a „történet – törvény kinyilatkoztatása – történet” elbeszélési ívet követik, másrészt egy alapvető mozgást követnek: Izrael útját az ígért földje felé. Így akarják a Tórát, mint útra való utasítást bemutatni, mint olyan utasítást, amelyet Isten cselekvése indokol. A Tóra tehát nem korlátokat állító, tiltó törvény, hanem Isten ajándéka a szabadság felé vezető útra¹¹⁴.

A Tóra öt részből áll. Ezeknek a részeknek a kialakítása nemcsak tartalmi, hanem gyakorlati okok miatt (is) történt. Hiszen a szent iratok tekercsekre íródtak, s a tekercs nem lehetett „végtelelenül” hosszú. Felosztása ellenére, Mózes öt könyve egységes egészet alkot.

A Tóra öt része:

magyarul	héberül	görögül	latinul
Teremtésről	B ^á résit	Γένεσις	Genesis
Kivonulásról	S ^á mót	Εξοδος	Exodus
Lévíták szolgálatáról	Vájikrá	Λευιτικόν	Leviticus
Izrael megszámlálására való könyv	Bájidbár	Αριθμοί	Numeri
A törvény summája	D ^ó bárim	Δευτερονόμιον	Deuteronomium

¹¹¹ v. ö. Bándy György: Az Ószövetségi teológia, 14. o.

¹¹² Törvény – Tanítás – Próféta

¹¹³ Szathmáry Béla: A zsidó jog alapjai; Századvég-LUX; Budapest; 2003.; 31. o.

¹¹⁴ Bándy György: Az Ószövetségi teológia, 14. o.

A Tóra kapcsán, itt most nem térünk ki olyan információkra, amelyeknek más teológiai tárgyak során megszerzett ismeretét az egyházjog, mint tantárgy szempontjából, evidenciának tekintem. Így: a szerzőség kérdése; a Tóra keletkezése; ószövetségi kritika (textuskritika, történeti kritika; régebbiokmány-elmélet, töredékek elmélete, kiegészítéselmélet, újabbokmány-elmélet; Gráf-Kuenen-Wellhausen-féle elmélet); a Pentateuchoszban megkülönböztethető törvénykönyvek (Szövetség könyve, Papi törvény, Deuteronomium).

3.2. A Biblia

A Biblia kifejezés jelentése: a görög *biblion* szó (= könyv, tekercs) többes száma. Szent könyvek, szent tekercsek gyűjteményét jelenti, amelyet isteni eredetűnek fogadunk el.

A Bibliával kapcsolatos vonatkozó ismereteket, itt nem részletezem. Ugyancsak evidenciának tartom, hogy a legszükségesebb alapismeretekkel – más teológiai tárgyak révén – már rendelkeznek az egyházjog hallgatói. Így tudni kell az alábbiakat: a Biblia kialakulása (kánonok); zsidó és keresztyén biblia különbsége; Biblia felosztása (tartalmi, szerkezeti és tipográfiai szempontok szerint); törvényszövegek, táblák, magatartásszabályként értelmezhető és értelmezendő bibliai szövegek.

3.3. A Talmud és a hozzá kapcsolódó jogforrások

A Talmud szó jelentése: tanulás. De jelenti az elmélyedést, és speciálisan a Tóra tanulmányozását is. A Talmudról szóló, más tárgyak során megszerzett ismeretanyag feltétele az egyházi ismereteknek.

A Talmudot törvénygyűjteménynek tartjuk, amely a szóbeli tant tartalmazza. Valójában inkább tanulásra és tanításra alkalmas szöveggyűjteményről van szó, mivel a törvények rendszerezés nélkül vannak benne. Ha valaki beleolvas, elsöre talán meglepődik, mert nem ezt várja egy törvénytártól. A talmudban élethelyzetek, esetek, döntések leírásai találhatóak, az elbeszélés stílusában. A történetek közvetlen, vagy értelmezés nyomán közvetett üzenetei azok a magatartásszabályok, amelyek miatt törvénygyűjteménynek lehet nevezni a Talmudot.

3.3.1. MISNA

A Misna a Szóbeli Tan gyűjteménye. Amikor Mózes a Sínai-hegyen átvette a parancsolatokat, azokból csak tíz volt leírva. A többi 603 parancsolatot csak később írta le a Tóra könyveiben, az Írott Tanban. A leírt törvényeket értelmezni és magyarázni kellett, hogy a mindennapi élet körülményeire alkalmazni lehessen. A hagyomány szerint, Isten megtanította Mózeset a parancsolatok megtartására, de Mózes ezt a „módszertant” már nem írta le, csak szóban adta tovább a népnek. Vagyis a parancsolatok „végrehajtó rendelkezéseit”, értelmezéseit és betarthatóságának mikéntjét tartalmazza a Misna. Mintha a Tóra (Írott Tan) mellé egy szokásjoggyűjtemény (Szóbeli Tan) is társult volna.

A zsidó felfogás szerint a Tórában minden olyan törvény és parancsolat benne van, amire egy emberélet alatt bármikor szükség lehet. Ezt csak meg kell benne keresni. Ezért van szükség a Tóra tanulmányozására, folyamatos kutatására. A kutatás szó héberül: „drás”. Ezzel a szóval – Midrás – jelölik összefoglalóan a törvényt magyarázatokat, de így nevezik a törvényt magyarázatokat tartalmazó műveket is.

A törvényt magyarázat során a talmudot művelő tudósok különbséget tettek a közvetlenül a Tórából való ún. bibliai parancsolatok, és a tóramagyarázat révén felfedett ún. rabbinikus parancsolatok között. Az írástudók a magyarázataikat közvetlenül a Tóra szavaihoz fűzték, így jöttek létre a midrások. A midrás tehát a törvény magyarázata, amely önmagában is jogforrás. A midrás, vagyis a törvényt magyarázat lehet:

háláchikus – a Tóra törvényi részét magyarázza, ill. törvényi hagyományhoz keres bibliai alapokat;

ágádikus – A Biblia történeti és erkölcsi részeihez kapcsolódó nem jogi jellegű magyarázat, amely végén magatartásbeli konklúzió van.

Volt a zsidóság körében egy érdekes hagyomány: azokat az elfogadott halachákat, amelyeknek nincs, vagy csak nagyon halvány „nyomuk” van a Tórában, „Mózesnek a Szinájban adott Halacháknak” nevezték. És ugyanúgy kötelezőnek tartották, mint a Tórából magyarázható szabályokat. Azonban sokáig nem volt szabad ezeket leírni. Csak Kr. u. 220 körül foglalta írásba Jehuda Hanászi rabbi ezeket a mózesi halachákat, hogy a szájhagyomány révén ne torzuljanak, és ki ne vesszenek a zsidó hagyományból. Munkája a Talmud alapja lett. Címe: Misna hat rendben, amely a szabályokat traktátusokra, azokat fejezetekre, azokat pedig paragrafusokra osztja.

Eszerint a Talmud könyvei, a Misna beosztásának megfelelően:

1. Vetések (Zráim) – A földműveléssel kapcsolatos törvények: 11 van;
2. Ünnepek (Móéd) – Az ünnepek törvényei: 12 van;
3. Nők (Násim) – Házassági jog törvényei: 7 van;
4. Károk (Nözikin) – Polgári és büntetőjogi törvények: 10 van;
5. Szentségek (Kadásim) – Áldozati törvények: 10 van;
6. Tisztaság (Tehárot) – A rituális tisztaság törvényei: 12 van.

3.3.2. GÖMARA

A szó, tanulást jelent. A Gömarát arameus nyelven írták és a Misna magyarázatát, tartalmának a fejtegetését tartalmazza. Dialógusokból áll, s ezek a beszélgetések mindig a Misna vonatkozó részével kezdődnek.

A Misna és a Gömara együttesen alkotja a Talmudot. Kétféle talmudot ismerünk: a kisebb terjedelmű a Jeruzsálemi Talmud, ami 39 traktátusból áll. Szerkesztője Rabbi Jochánán volt, aki Kr. u. 300 körül, a tibériási jesivában végezte el ezt a munkát. A másik a Babiloni Talmud, amely jóval terjedelmesebb: 12 kötetből, mintegy hatvan traktátusból áll. Szerkesztői Ráv Ási és Ráviná¹¹⁵. Amennyiben csak azzal a megnevezéssel találkozunk, hogy „Talmud”, akkor – rend szerint – a Babiloni Talmudot értjük alatta, amit neveznek Talmud Bávli-nak is.

A Talmud egyrészt kommentár (a Misna magyarázata), másrészt eszmecsere, melyben a vélemények és ellenvélemények vitaszerűen jelennek meg. „A Talmud a jogeseteket az életből veszi, joga az esetjog”¹¹⁶.

A Bávli Talmudot (12 kötet), először 1520–23-ban jelentették meg nyomtatásban Velencében¹¹⁷.

¹¹⁵ A talmudban szereplő bölcseket „Ámorák”-nak nevezzük, a héber „amar” (=mondani) szóból. Ők voltak azok, akik a nép előtt elmondták a tudósok bölcs tanításait egy-egy rabbiiskola környékén. Mivel hivatalos rabbiavatás csak Izráel területén történhetett, azért a máshol – pl. Babilon területén – élő tudósokat nem rabbinak hanem ráv-nak nevezték. A Bávli Talmud szerkesztői a neves babiloni Ámora 7. és 8. nemzedékéhez tartoztak. Ráv Ási, Távjomi néven is ismert, Kr.u. 468-ban halt meg; Ráviná a 8. nemzedékhez tartozott, Kr.u. 475-ben halt meg.

¹¹⁶ Szathmáry Béla: A zsidó jog alapjai i. m. 51. o.

¹¹⁷ Daniel Bomberg, „a héber könyvek keresztyén nyomdása” nyomtatta ki.

3.3.3. A MIDRÁS

Az élő, szóbeli hagyomány gyűjteménye, ami párhuzamosan él a Talmuddal. A parancsolatokat nem témakörök szerint, hanem a bibliai sorrendben tartalmazza, együtt azok magyarázatával. A Midrással kapcsolatban is létezik a háláchikus és ágádikus felosztás. A törvényekkel közvetlenül összefüggő magyarázatok és értelmezések a háláchikus midrások, s az egyéb bibliai történetek értelmezései és magyarázatai az ágádikus midrások. Ez utóbbiak a Szentírás értelmezésének erkölcsi és etikai részéhez sorolhatók. A midrások, mint értelmezések – a keresztyén teológiai fölfogás szerint – leginkább az exegézishez hasonlítanak.¹¹⁸

4. A judaizmus törvényei

A judaizmus a zsidó vallás. A judaizmus törvényei, tehát a zsidó vallási törvények. A vallási törvények megnevezés alatt azonban nemcsak a – mai értelemben gondolt – „egyházi”, ill. kultikus szabályozásokat kell elképzelnünk, hanem mindazt a törvénykezést és szabályozást, ami a Szentírás alapján egy zsidó emberre és közösségre érvényes kell, hogy legyen. Vagyis a judaizmus törvényei, a Talmud 613 törvényének megfelelően, egy egész rendszabályt tartalmaznak. A judaizmus iratainak számít mindaz, amit fentebb említettünk, mint zsidó alanyi jogforrást, kivéve az ókori keleti törvénytárakat.

A judaizmus egyik legkiemelkedőbb alakja Maimonidész¹¹⁹ volt. Ő foglalta össze a zsidó vallás tanait, a Misna kommentároiban. Tizenhárom tétele így hangzik:

1. A Teremtő Istenben hiszek.
2. Isten egyetlen.
3. Isten szellemi lény.

¹¹⁸ Álljon itt egy példa: részlet Naftali Kraus írásából. Eszter könyve – Midrás magyarázatokkal: „Purim évezredes örömnepét a perzsa birodalom zsidóságának csodálatos megmenekülése emlékére tartjuk. Purim hiteles története meg vagyon írva a Megilában. Ez azonban nagyon rövid, amolyan hivatalos szöveg, míg a pikáns részleteket a Midrás és a különböző arameus fordítások szolgáltatják. Így mindjárt az elején megtudjuk, hogy Susán főváros asszimiláns zsidósága is részt vett a nagy királyi lakomán, mely természetesen nem éppen a kóser háztartás előírásai szerint készült. Bölcséink szerint ez váltotta ki Hámán genocídiumtervét. A dolog a nagy dínomdánommal kezdődött. Áhásvéros király, aki bölcséink szerint a világ tíz nagy uralkodójának egyike volt, pompás lakomát rendezett, melyre nemcsak a birodalom kiválóságait, de a főváros, Susán egyszerű polgárait is meghívta. A nagy eszem-iszomban, a hetedik napon, amikor a király és vezérei már tökrészegek voltak, arról kezdtek vitatkozni a pasák és satrapák, hogy melyikük asszonyai szebbek. A perzsák azt mondták, hogy az övéik, a médek a sajátjaikra esküdtek. A király, aki nagy fajankó volt, azzal kérkedett, hogy az ő felesége, a babilóniai származású Vásti a legszebb. „Akarjátok őt látni?” – kérdezte Áhásvéros. „Igen” – válaszolták a felhevült miniszterek – „de egy feltétellel: legyen rajta a királyi korona, de azonkívül semmi egyéb...” Áhásvéros kiadta a parancsot, hogy Vásti jelenjék meg Éva-kosztümben. A királyné nemcsak hogy megtagadta a legfelsőbb kérést, hanem még jól le is gorombította a részeg királyt, mondván: „Az apám istálló mestere is gyakran ivott annyit, mint te, de nem rúgott be annyira, hogy ilyen hülyeségeket beszéljen!” Áhásvéros dühbe gurult, és tanácsadói rávették, hogy szabaduljon meg az engedetlen Vástitól, méghozzá egyszerű módon: végeztesse ki...” (forrás: www.zsido.com)

¹¹⁹ Mose ben Maimon (1137/38 – 1204), zsidó rabbi, filozófus. Spanyolországban és Egyiptomban tevékenykedett. Orvostudomány és filozófiát tanult, Egyiptomban a zsidó közösség rabbinikus bíróságának is tagja volt. Művei az írárok és főleg a törvény magyarázatával foglalkoznak. Misna-kommentárja eredetileg arab nyelven íródott, csak később fordították le héberre. Legismertebb műve a Misné Tóra, melyben összefoglalja a zsidó vallás jog teljes anyagát.

4. Isten az első és utolsó.
5. Istenen kívül senki sem méltó az imádásra.
6. A próféták szavai igazak.
7. Mózes a próféták atyja.
8. A mai Tóra a Mózesnek átadottal megegyezik.
9. Nincs más Tóra.
10. Isten ismeri az ember gondolatát, tud tetteikről, megérti minden tettünket.
11. Isten a parancs meg nem tartóját bünteti, a megőrzőit jóval fizeti.
12. Hit az eljövendő Messiásban, és az ő várása.
13. Hit a holtak feltámadásban.

Ezek a tételek jelentősen meghatározták a judaizmus törvényértelmezésének középkori irányát. Nem árt megvizsgálni, hogy miként definiálja a judaizmust a mai istenfélő zsidóság. Próbáljuk meg jogi szempontok és jogi értelem szerint megérteni az alábbi idézetet: „A judaizmus mindenekelőtt az igazságosság kodifikálása. Erkölctana szerint kötelesség az igazságosság gyakorlása és a szeretet az elnyomottak, szegények, árvák, hajléktalanok, üldözöttek, idegenek és büntetettek iránt. A Tóra óv a paráznaságtól, kötelezővé teszi a szív és a test tisztaságát. A kicsapongás minden fajtáját gázságnak nevezi. A gyalázatos beszédet is szigorúan elítéli. A judaizmus az igazságba vetett hitet is jelenti. Az igazság és igazságosság keresése tette a judaizmust hatalommá. Ugyanez áll a kultúra és nevelés előmozdításában való részességéről. A szülőknek és a hitközösségeknek feltétlen kötelességévé teszi a tanítást és tanintézetek létesítését. A judaizmusnak köszönheti a világ a jótékonyág első szervezett formáit is, az erkölcsi alapon álló adakozás kötelezettségét. A judaizmus mindenkor ellenezte az élet céljával ellenkező önsanyargatást és cölibátust. A judaizmus lojalitást ír elő az országhoz, amelyben a zsidók élnek, még abban az esetben is, ha az illető állam ellenséges indulatú velük szemben. A judaizmus a szelíd öröm vallása, ünnepei a hálaadás, a természetben és családi életben való gyönyörködés jegyében folynak le. De a remény vallása is, csak nem a túlvilági boldogság elvárásában, hanem abban, hogy hisz a földi élet és az emberek megváltozásában, erkölcsi tökéletesülésében, haladásában”¹²⁰.

A judaizmus középpontjában a Tóra áll, vagyis a törvény, amelyet élő valóságként hirdet és tanít a zsidó vallás. A törvényi szabályozásokat Istentől való erkölcsi szükségességnek tekinti. A parancsolatok Isten kegyének számítanak, melyek betartása révén az ember erkölcsösebb, tisztább, emelkedettebb lesz, s az Istentől való törvények betartása révén spiritualizálódik a zsidó ember élete. Az Isten iránti elkötelezettség szent volta az élet minden cselekedetében meg kell, hogy nyilvánuljon, ezért a zsidó ember magatartása, öltözete és otthona is az Istenhez való tartozást és a szent alávetettséget kell, hogy visszatükrözze. Valójában ez a judaizmus 613 parancsának az értelme. Ebből egyértelműen következik, hogy a judaizmus törvényei „két irányból” értelmezhetőek. Az egyik irány: Isten kijelentése és annak hatása az ember gyakorlati cselekedeteire a mában, a másik irány ennek az ellenkezője: megteszem, s aztán megtalálom hozzá a törvényi magyarázatot. Ez utóbbi irány miatt szokás furfangosnak és csavaros eszűnek nevezni a zsidó embert. Ez az irány adja az ún. hohmec gondolkodás alapját is. Ez a két irány – amely végső soron minden korban érvényesíti a törvényt – azt is szavatolja, hogy a zsidóság számára oly fontos hagyomány ne váljon megcsontosodott dogmává!

A judaizmus alapeszméje egyrészt monoteizmus, másrészt az erkölcsi tökéletesülés. Az áldozást és rítust soha nem tartották a judaizmus feltételének. A zsidó vallás alapeszménye kezdettől

¹²⁰ Az idézet a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének egyik tájékoztató anyagából való. Hozzáférés: www.zsinagogak.com.

fogva a „Semá”, a judaizmus „hitvallása”, mely Isten egységét, oszthatatlanságát és szellemiségét mondja ki. Ebből a hitvallásból vezették le Izráel állam oszthatatlanságát is. A hagyományokhoz hű zsidóság máig az „egy Isten, egy Izráel, egy Tóra” alapeszmére épít. Mivel a zsidó vallás főként a cselekedetekben valósítja meg hitelveit, a judaizmus tiltakozik egy rendezett, „dogmatikus” teológiai rendszer ellen. Maimonidész tizenhárom tételét sok mai zsidó is már csak fenntartásokkal fogadja el. Ennek ellenére, mégis úgy kezelik, mint a zsidó hit alapvető téziseit.

A maimonideszi tételekből kiindulva, minden zsidó kötelessége a Tóra tanulmányozása és a tanulás. Egyetlen más népnél sem találkozunk a tanítás és a tanulás ilyen folyamatos és igényes hagyományával. A Talmud valójában ennek az eredménye. Ezért jellemző a zsidóságra az, hogy a diaszpórában is az első legfontosabb teendő a Talmud-iskola (jesiva) felállítása volt. A Tóra fölötti elmélkedés a legfontosabb életszabály, mert a Törvényt ismerni és alkalmazni kell.

Mindezek ismeretében, érthetőbbé válik számunkra a judaizmus törvényeinek sajátos volta. Néhány példa arra nézve, hogy az egyes törvényeket hogyan értelmezi a mai zsidóság, a XXI. század körülményei között. Az alábbi rendelkezések, valójában az egyes törvények mai végrehajtását segítik elő, gyakorlati útmutatásként. Mindegyik rendelkezésnek megvan a logikai és filozófiai összekötése a Talmud 613 szabályából az érintett törvénnyel.

Gyakorlati szabályok:

- Felkelésről és imádkozásról – 10 szabály létezik. Pl.: 5.: „Az ember járása rendes legyen, túlságosan ne emelje fel a fejét, lehajtott fővel sem kell járni, úgy kell járni, hogy észrevegye a szembe jövőt és saját lépteit is lássa. Hiszen az ember járásáról észre lehet venni: okos-e, meggondolt-e vagy pedig együgyű és tudatlan”.
- A cicesz¹²¹ törvénye – 5 szabályra oszlik. Pl.: 1.: „Szigorú parancsunk van a Cicesz (Cidákli) hordására. Aki már „Cicesz”-t sem hord, azt már igen gyenge szál fűzi a zsidó valláshoz”.
- A tfilin¹²² törvénye – 12 szabályra oszlik. Pl.: 3.: „Reggel nem szabad a Tfilint felvenni, csak amikor már olyan világos van, hogy ismerősét négy lépésről megismeri. De amikor még teljesen sötét van, nem szabad a Tfilint felvenni”.
- A mezuzá¹²³ törvénye – 5 szabályra oszlik. Pl.: 2.: „Ne egyenesen legyen a Mezuzá felszegezve az ajtófélfára, hanem féloldalt; csak abban az esetben szabad egyenesen felszegezni, ha keskeny az ajtófélfá”.
- Törvények az áldásmondásról – 6 szabály van az ételekre mondott áldásokkal kapcsolatban. Külön áldás van a kenyérre, vízre, sörre, pálinkára, borra, gyümölcsre és magára az étkezésre is. Az étkezés utáni áldást (Birchát Hámazon) „bencsolás”-nak nevezik. Pl.: 6.: „Mikor bencsol, ne álljon, ne sétáljon, hanem üljön le, és úgy mondja el az étkezés utáni imát. Úgyisintén ne üljön ingujjban vagy sapkában mikor bencsol, hanem vegye fel a kalapját és a kabátját”.
- Az áldásmondás (Bráchá) szabályai étkezéskor – 16 rendelkezésből áll. Pl.: 12.: „Gyümölcsnek a magjára, ha édes „Pri háádámá”-t kell mondani, ha keserű, nem kell semmilyen áldást mondani”.
- Törvények az ételekről és italokról – 8 rendelkezésből áll. Pl.: 3.: „Ha húst evett, nem szabad utána tejest enni, csak 5 óra eltelte után. Ha a 6 óra eltelte után is van még húsétel a fogai között, azt ki kell tisztítani”.

¹²¹ Cicesz = az ún. imasál rojtjai, amelyek megkötéséről külön szabály rendelkezik. A szabályszerűen megkötött rojtok száma végül jelképesen a 613 törvény számát ábrázolja ki.

¹²² Tfilin = imaszíjak, amelyeket a karra (sel jád) és a fejre (sel ros) csavarva használnak.

¹²³ Mezuzá = a zsidó ház szentsége, kis tartóban elhelyezett pergamentekercs, amely igéket tartalmaz. A ház minden ajtófélfájára illik feltenni, kivéve a mosdó és az illemhelyiség ajtaját.

- Különbféle fontos törvények – 21 rendelkezés tartozik ide. Pl.: 2.: „Nem szabad egy szobában idegen nővel tartózkodni”; 3.: „Kóser húst csak olyan helyről vegyen, amely szigorú felügyelet alatt áll. Különösen, ha vágott baromfit vásárol, nagyon vigyázzon arra, hogy igazi vallásos zsidónál vegye”; 18.: „Nem szabad almafába körtefát beoltani, vagy fordítva; egyáltalán nem szabad egyik fajta gyümölcsöt beoltani a másik fájába. Még tartani sem szabad ilyesmit a birtokában”; 20.: „Nem szabad olyan ruhát felvenni, amely gyapjúból és lenből van összeállítva. Például a kelme gyapjú és egy kis bélese len. Vagy pedig gyapjúkelmét varrnak len cérnával, ilyen ruhát nem szabad zsidónak felvenni”.
- Készülődés a szombatra – 7 szabály tartozik ide. Pl.: 7.: „Pénteken estefelé ürítse ki az összes zsebeit minden tárgytól, nehogy szombaton hordjon a zsebében akármit is, még a zsebkendőjét sem hordhatja szombaton a zsebében”.
- Péntek esti gyertyagyújtás – 8 rendelkezés szabályozza. Pl.: 3.: „A gyertyagyújtás kötelező úgy a nőre, mint a férfira, de a nőkre inkább hárul ez a kötelesség, mert az első nő, Éva, az ő ismert vétkével elsötétítette a világot, és ezért a nő gyújtja a szombat tiszteletére a gyertyát, hogy az okozott sötétséget eloszlassa. De ha az asszony nincs otthon, akkor a férfinak kell gyertyát gyújtani. A gyertyáknak legalább egy fél órán át kell égniük a vacsora alatt”.
- „Kiddus” és étkezés – 4 gyakorlati szabály tartozik hozzá. Pl.: 4.: „Böjtölni nem szabad szombaton, bosszankodni sem”.
- Tóra felolvasása – 13 szabály arról, hogy a zsinagógában milyen sorrendben jöhetnek az emberek felolvasásra azok közül, akiknek valami oknál fogva kell, vagy illik Tórát olvasni. Pl.: 1.: „A vőlegény a házassága napján”; 2.: „A vőlegény azon a szombaton, amely megelőzi a lakodalmát és az ifjú, aki azon a héten 13 éves lesz, egyforma joguk van a Tórához való felolvasáshoz”; 13.: „Ha egyforma jogosultságuk van többeknek, akkor sorsot húznak”.
- Munkák, melyek tilosak (ifikce) szombaton – 43 végrehajtási szabályban van összefoglalva, ezek közül a 2. tételesen felsorolja a 39 főmunkát¹²⁴, amely különösen is tilos. Ezeken kívül Pl.: 12.: „Diót nem szabad zöldhéből kihámozni”; 27.: „Új ingbe vagy új alsónadrágba stb. nem szabad zsinórt befűzni. Régibe is csak akkor szabad, ha könnyen lehet befűzni. Cipőbe sem szabad befűzni zsinórt”; 30.: „Körmöt nem szabad szombaton, ünnepkor levágni, de ha a köröm nagyobbik része le van szakítva és ez bántja, akkor szabad az egész körmöt kézzel leszakítani, de nem ollóval”; 40.: „Hangot hallatni nem szabad szombaton, ünnepkor, semmiféle tárggyal. Így például nem szabad villával a tányérra ütni, hogy dallamot kifejezzen vele, vagy trombitálni. Egyáltalán semmiféle hangszert nem szabad használni. Telefonálni sem szabad”; 42.: „Kétezer ölnél (egy öl = 0,60 m) messzebbre nem szabad szombaton, ünnepkor menni. A kétezer öl (= 1.200 méter) a község vagy a város legvégső házától számítódik. Ezt úgy mér-

¹²⁴ Összesen 39 főmunka van, amely tilos: 1. Vetni. 2. Szántani. 3. Kaszálni. 4. Összeszedni lekaszált kalászokat egy helyre, vagy más termést összehordani. 5. Kicsépelni bármely termést. 6. Rostálni. 7. Kiválogatni ehetetlen dolgokat (salakot) ehető dolgokból. 8. örölni. 9. Szitálni. 10. Dagasztani. 11. Sütni, főzni. 12. Nyírni. 13. Mosni, fehéríteni ruhát, gyapjút, kendert stb. 14. Kifésülni haját, gyapjút, vagy kendert stb. 15. Festeni. 16. Fonni, sodorni. 17. Nyüstbe fűzni. 18. Szőni. 19. A megszótt vászonból kihúzni két szálát. 20. Összekötni, 21. Kikötni. 22. Varni. 23. Szakítani. 24. Vadászni, illetve megfogni állatot, vagy szárnyast. 25. Megölni bármely élőlényt. 26. Bort lehúzni állatról. 27. Bort besózni. 28. Bort kidolgozni. 29. Vonalozni. 30. Kenni. (Ételt szabad kenni). 31. Vágni. (Ételt szabad). 32. Írni. 33. Kitörölni, kiradírozni. 34. Építeni. 35. Építményt összerombolni, vagy egy megrogzított tárgyat a helyéről elmozdítani. 36. Tüzet gyújtani. 37. Tüzet eloltani. 38. Hordani valamely tárgyat az utcán, vagy szobából az utcára kivinni. 39. Befejezni valamely munkát, ha nem is dolgozik rajta és csak egyetlen egy kalapácsütést, tesz a munkára, azt sem szabad, mert befejezni munkát nem szabad.

jük, hogy a helység legutolsó házától mérünk először hetven ölet (= 42 méter) és e hetven öl után mehet még kétezer öl távolságra, de távolabb nem mehet”.

- Hordani szombaton, ruha szombaton, fürdés szombaton – 11 szabály. Pl.: 4.: „Gyereket nem szabad ölben vinni az utcán. Úgyszintén nem szabad gyereket az utcán kocsiban tolni. Más-vallású által szabad”; 5.: „Ha étel van az ember szájában, nem szabad szombaton addig ki-menni az utcára, amíg le nem nyeli”.
- „Mükce”¹²⁵ – 4 szabály. Pl.: 2.: „Például gyufa; annak a használatáról lemondunk a szombati napra – mert nem szabad tüzet gyújtani –, ennél fogva a gyufa érintése is tilos, vagyis a gyufa szombaton „mükce”, illetve elkülönítve. Miért is minden tárgy, amely „mükce”, azt nem szabad megmozdítani. És ezért szombaton tilos a következő tárgyak megmozgatása: ceruza, toll, pénz, pénztárca, kő, fa, gyertya, gyertyatartó, mozsár, balta, mindenféle szerszám stb, stb.”
- Gyógykezelés szombaton – 9 szabály. Pl.: 3.: „Életveszélyes betegnek mindenki köteles segítséget nyújtani”; 5.: „Szálkát szabad kivenni tüvel, csak vigyázni kell, hogy vér ne fakadjon ez által”; 8.: „Szülő asszony érdekében, a szülés után következő három napon, mindenféle munkát szabad szombaton elvégezni, még akkor is, ha a szülő asszony tiltakozik ellene”.

Ebből a számos – talán furcsának tűnő – példából is jól látható, hogy a judaizmus törvényei valójában vallási alapokra épített magatartásszabályokat, életszabályokat, „életrendet” mutatnak fel. Mindezek mögött az előírások mögött „egy lépéssel” ott áll a Talmud és a Midrás értelmezése, és ezen értelmezések mögött „egy lépéssel” ott áll maga a Tóra rendelkezése: Isten szava. Ez a „folyamat” a zsidó jogi gondolkodás és a zsidó „jog” alapja!

5. A zsidó büntetőeljárás – Jézus pere

Jézus pere büntetőper volt. Az eljárás szabályai – csak Kr.u. kb. a 2. században kerültek leírásra, a Misnában. Ám a hagyománytisztelő zsidó eljárás – minden bizonnyal – kétszáz év alatt nem változhatott akkorát alapjaiban, hogy a Misnában leírt büntetőeljárás teljesen mást mutatna, mint a kétszáz évvel korábbi gyakorlat.

Mielőtt Jézus perének „érdekességeire” térnénk, tekintsük át röviden a zsidó büntetőeljárás egyes intézményeit és elemeit.

1. Háromféle bírói testület létezett:
 - a. Hármass kollégium¹²⁶
 - b. Huszonhármass kollégium¹²⁷ (Kis Szanhedrin)
 - c. Hetvenegyes kollégium¹²⁸ (Nagy Szanhedrin)

¹²⁵ „Mükce” azt jelenti, hogy ha valamely tárgy használatáról bármilyen okból lemondunk a szombati napra: az mükce. Magyarul: elkülönítve; azt a tárgyat nem szabad szombaton megmozgatni.

¹²⁶ Egy városban legalább 120 férfinak kellett laknia ahhoz, hogy Kis Szanhedrint állíthassanak fel. Ennél kevesebb lakos esetében 3 tagú bírói kollégium hozott döntéseket. A 3 tag a többségi döntés miatt kell.

¹²⁷ A 4Móz 35,24 alapján állt össze az alábbi értelmezés szerint: A zsidók a gyülekezeten tíz személyt értenek. Bűnös-séget tehát legalább 10 személy mondhat ki. Az ártatlanság kimondásához is legalább 10 egybehangzó véleményre van szükség. Ez eddig 20 személy. Páros számú testületben szavazategyenlőség fordulhat elő, tehát kell még legalább 1 ember. Már 21 főnél tartunk. Azonban a Tóra kimondja, hogy 1 szavazattöbbséggel csak felmentő ítéletet lehet kimondani; halálos ítélethez legalább 2 szavazattöbbség kell. Tehát a 21-hez legalább még 2 személyt hozzá kell adni, hogy a két szavazattöbbség és a páratlan szám – a matematikai esély szintjén – biztosított legyen. Így jön ki a 23 főből álló testület. Egy városban legalább 120 férfinak kellett laknia ahhoz, hogy Kis Szanhedrint állíthassanak fel.

¹²⁸ A 4Móz 11,16-17 alapján állt össze és működött.

2. A hivatalos idő:

A sok ügy (polgári és büntető) miatt a bíróság csak a vallási ünnepeken és a nyugalom napján nem ülésezett, az összes többi napon igen. Büntetőügyet nem lehetett tárgyalni szombaton és ünnepnapon, valamint a szombatot és ünnepnapot megelőző napon. Büntetőügyeket csakis nappal tárgyalhattak. Ha besötétedett, a tárgyalást abba kellett hagyni. Polgári perekben éjjel is lehetett tárgyalni és ítéletet hozni, de éjjel nem volt szabad új polgári ügyet elkezdni. A hivatalos órák délelőtt voltak.

3. A büntetések

A büntetéseknek elsősorban nem bosszúálló és megtorló motivációja, hanem a bűnbánatra és a bűnnel való szembesülésre vezető indíttatása volt. A *ius talionis*¹²⁹ (a tálío joga) sem a bosszúállást, hanem elsősorban a büntetés mértékét mondta ki. Vagyis „egy szemért” nem az egész látást, hanem „csak egy szemet”. „A zsidó büntetőjog a büntetésnek hármast tulajdonít. A büntetés, mint megtorlás nem bosszú, azt a törvény kifejezetten megtiltja. Elsődleges célja a bűnös megjavítása (speciális prevenció), visszatartása attól, hogy újabb bűncselekményt kövessen el. Ha pedig a javítás nem lehetséges, mert az elkövetett bűncselekmény olyan súlyos, hogy mással ki nem váltható büntetést, a halálbüntetést vonja maga után, akkor viszont csak a fizikai megsemmisítés marad: „Így takarítsd ki a gonoszt a magad köréből!” (5Móz 22,21kk). Másodlagos cél a társadalom többi tagjának visszatartása a bűnelkövetéstől (generális prevenció). A törvény a büntetések szigorával kívánja visszarettenteni az embereket attól, hogy bűncselekményeket kövessenek el. A harmadik cél a gonosztevő számára a kiengesztelés megszerzése, a bűnelkövető ugyanis Isten ellen is vétkezik. A Talmud szerint a földi szenvedések megtisztítanak a bűntől és enyhítik a lelki fájdalmat a túlvilágban”¹³⁰.

4. A büntetések típusai:

- a. halálbüntetés – előre megfontolt szándékkal elkövetett emberölésért, emberrablásért; Isten ellen elkövetett bűnökért (bálványáldozat, istenkáromlás, szombat megszenteléstelenítése); boszorkányságért; pap lányának prostitúciójáért; szülők ellen elkövetett súlyos bűncselekményekért; szexuális bűncselekményekért (házasságtörés, vérfertőzés, szodómia, bestialitás)
- b. testi fenyítés – a mózesi törvények tudatos nem teljesítéséért; engedetlenségért és alaptalan gyanúsításért.
- c. pénzbüntetés – sérülést nem okozó verésért, becsületsértő, ill. rágalmozó kijelentésért, okozott kár megtérítéséért, ha a leány nem szűzen ment férjhez, akkor a férfi apját magasabb kártérítés illette, mint amennyit fia fizetett a házasságért.
- d. személyi szabadság korlátozása – nem volt ismert a börtönbüntetés, de a vizsgálati fogás idején bezárták a gyanúsítottat. Mellékbüntetésként kalodába zárás előfordult.
- e. kirekesztő rendelkezések – kiközösítés a közösségből, átok megátkozással és átok megátkozás nélkül (minden társadalmi érintkezést megszakítottak az illetővel 30 napig), vérbosszú előli száműzetés (menedékvárosokban);
- f. isteni büntetések (Isten ítélet) – kiirtás (Kárét): az élet megszakítását jelentette, az ég hatalmától okozott halál által. Az elkövetőt megkorbácsolták és átadták az Isten ítéletének. Ha bűnét még kétszer megismételte, utána már nem engedték „szabadon”, hanem javíthatatlan bűnösnek nyilvánítva, szűk helyiségbe zárták és várták az Isten ítéletének bekövetkezését.

¹²⁹ „Szemet szemért, fogat fogért, kezét kézért, lábat lábért” (2Móz 21,24)

¹³⁰ Szathmáry Béla: A zsidó jog alapjai; i. m. 74. o.

5. A büntetőeljárás egyes szabályai.

A hármas kollégium csak „kisebb” bűnügyekben hozhatott ítéletet (testi fenyegetés és pénzbírság büntetését róhatta ki). Halálbüntetést csak a Kis Szanhedrin hozhatott. És létezett olyan bűncselekmény, amelyet a Nagy Szanhedrinnek kellett kivizsgálnia, és az eljárás végén csak ez a testület hozhatott ítéletet. Ilyen eset volt pl. a bálványimádásra való csábítás, a hamis próféta, vagy ha maga a főpap volt a vádlott.

- a. Az eljárásnak két különálló szakasza volt: a vizsgálat és a tárgyalás.
- b. A méltányos ítéletkezés alapelve – az igei rendelkezés¹³¹ szerint, az eljárásnak semmiképpen sem volt szabad magán viselnie a bosszúállás, vagy a megtorlás jegyeit.
- c. Az ártatlanság védelme – minden eljárást a felmentés reményével kellett kezdeni és lefolytatni.
- d. A törvény előtti egyenlőség elve – ez egyfelől az eljárásban érintett személyek megkülönböztetésének tilalmát, másfelől pedig a bírói pártatlanságot jelenti.
- e. A szóbeliség elve – a bizonyítási eljárás csak szóban, meghallgatások, kihallgatások révén történ.
- f. A nyilvánosság elve – az eljárás mindig nyilvánosan zajlott a városkapunál.
- g. A kötelező részvétel elve – az eljárást csak akkor lehetett lefolytatni, ha jelen volt maga a vádló és a vádlott is. Állításukat, tanúskodásukat egymás jelenlétében kellett előadniuk.
- h. A társas bíráskodás elve – egyedül egyetlen bíró sem hozott ítéletet, mert egyedül csak az Isten dönt helyesen. A társas bíráskodás elvéhez hozzá tartozik az is, hogy a bírók nem kívánták meggyőzni egymást. Nem is tehették volna. Mindenkinek megadatott a lehetőség, hogy véleményét képviselje. Ezért (is) van az, hogy a hármas kollégiumban három bíró volt, így soha nem vált szükségessé, hogy egymást érveléssel, vagy egyéb ráhatással meggyőzzék a bírók.

6. A tanúk és tanúvallomások

A bizonyítási eljárás, vagyis a vizsgálat legfontosabb része a tanúmeghallgatás volt. Ha valaki úgy tanúskodott, hogy tudta: nincs más, aki állítását igazolni tudná, rágalmozásért megbüntették. Legalább két tanú kellett az ügy hitelt érdemlő vizsgálatához. Rokoni és érdekeltségi összeférhetetlenség kizárta a tanúskodást. Nem tanúskodhatott olyan személy, akit vallási törvény megsértése miatt korábban megvesszőztek, vagy súlyosabb büntetéssel sújtottak. Nem lehetett tanú olyan ember sem, aki életmódjával igei, vagy rabbinikus tilalmat segett meg, vagyis erkölcstelen, kicsapongó életű, megbízhatatlan, köztudomásúan nem igazmondó ember volt. Nem tanúskodhatott szellemi, vagy testi fogyatékosággal élő személy, nem tanúskodhatott nő és nem tanúskodhattak szolgák és rabszolgák.

7. Tárgyi bizonyítékok

A bíróság ilyen bizonyítékokat is megvizsgálhatott. „Az a pásztor, akit egy állat elvesztésével vádoltak, védekezésül bemutathatta azokat a maradványokat, amelyeket a ragadozó állat hátrahagyott”¹³².

8. Isteni ítélet

Ha egy vádlott nem tudta tanúkkal igazolni a védekezését, vagy nem sikerült lezárni a vizsgálatot, akkor eskütételre került sor. Az esküben, voltaképpen Istent hozta „tanúnak maga

¹³¹ „Ne légy bosszúálló, se haragtartó a népedhez tartozókkal szemben. Szeresd felebarátodat, mint magadat!” (3Móz 19,18)

¹³² Szathmáry Béla: A zsidó jog alapjai, i. m. 85. o.

mellé” és egyben „ítélőnek maga fölé” az, aki esküt tett. Ez tehát önmagában isteni ítélet¹³³ jelentett. Ez az eljárás valójában nem jelentett jogi értelemben büntetőjogi eljárást. Az isteni ítélet másik lehetősége a sorsvetés¹³⁴ volt. Ennek pontos eljárási alkalmazása nem ismert, de alkalmas volt pl. egy közösségből kiválasztani a vétkes egyént.

9. A vizsgálat

Az eljárást a bírók félkörben ülve hallgatták végig. Középen az elnök, és tőle egyre távolabb az egyre kisebb tekintélyű és tudású, valamint egyre fiatalabb bírók. A testületnek két jegyzője volt. Az egyik a felmentést szorgalmazó véleményeket jegyezte föl, a másik az elítélés mellett érvelő bírók véleményét jegyezte. A bíróság előtt zajlott a vád előterjesztése és a védő érvelése is. A zsidó büntetőeljárásban nem volt ügyvéd. Az ókori hébernek nincs is szava erre a hivatásra. A vádlót, a vádlottat és a tanúkat is maga a bíróság hallgatta ki. A bíróságnak előre összeállított ún. főkérdései¹³⁵ voltak, amelyek megválaszolásával egyértelműen sikerült tisztázni az ügyhöz való kötődést. Érdekesség, hogy ha a vád tanúja a bíró által feltett ún. főkérdések bármelyikére is „nem tudom”, vagy „nem vagyok biztos benne” választ adott, akkor a vádat ejtették és a vádlottat fölmentették.

10. A tárgyalás és ítélethozatal

A tanúvallomások meghallgatásával lezárult a vizsgálat. A tárgyaláson a bírók egymás előtt hangosan mondták el véleményüket a hallottakról és az esetről. Először a legfiatalabbak, legtapasztalatlanabbak, vagyis ülésrend szerint szólaltak fel. Véleményük egyértelmű kellett, hogy legyen: vagy felmentés, vagy elítélés. Ez az érvelésük azonban meg is kötötte őket, mert aki a tárgyalás során pl. az elítélés mellett érvelt, az nem szavazhatott a felmentésre. Minden bíró köteles volt saját véleményét alkotni és újabb és újabb szempontok szerint érvelni. Nem volt mód az „előtte szóló véleményéhez csatlakozni”, mert az ilyen bíró alkalmatlannak nyilvánította magát az adott ügyben a bírói tisztségére, és nem tekintették a továbbiakban az adott ügyben a bírói kollégium tagjának. Azonos véleményt megfogalmazhattak, de a törvény más-más helyére hivatkozva kellett érvelésüket felépíteniük. Teljesen azonos vélemény esetén a két bíró véleménye egy szavazattal ért föl.

A bűnösség megállapításához, kimondásához legalább két szavazattöbbség kellett. Abban az esetben, ha 35–36 volt a szavazati arány a bűnösség mellett, akkor újra megnyitották a vitát és a felmentés mellett érvelők megpróbálhattak meggyőzni legalább 1 bírót, hogy változtassa meg véleményét. Ha ez nem hozott eredményt, utána a bűnösség mellett érvelők próbálhattak meg az „ellentábor” 1 emberének meggyőzését, hogy az elítéléshez szükséges legalább 2 szavazattöbbségük meglegyen. Ha nem oldódott meg a patthelyzet, akkor az elnök kijelentette, hogy az ügy annyira bonyolult, hogy a testület képtelen volt megoldani és lezárta az ügyet, a vádlottat pedig felmentették. A bírók közötti vita már az érintett felek kizárásával ment végbe, s az ítélethozatal után a bíró nem mondhatta el nyilvánosan, hogy hogyan szavazott.

¹³³ Lásd: 4Móz 5,12kk. Vannak ennek az eljárásnak nyomai még a középkori boszorkányperekben is, az „igazság próbája” révén, illetve az ókorban pl. egy feleség hűtlenségének „kivizsgálása” során: a megvádolt asszonyt a pap elé viszik, aki a templom porából egy marékkal egy edénybe tett, megeskette az asszonyt, majd az átok szavait az edényben lévő porba írta, vízzel összekeverte és megitta az asszonnyal. A következményektől függött a bűnössége: ha beteg lett vagy meddő lett, akkor bűnös volt...

¹³⁴ Lásd 2Móz 28,30 – az urím és tumím, ami fényt és jogot jelent.

¹³⁵ Egy eseményre vonatkozóan pl.: a szombatévekkel összefüggésben lévő hétéves ciklusok melyik évében, az év melyik hónapjában, a hónap melyik napján történt az eset, a hét melyik napján, hányadik órájában és hol történt az eset?

Ha minden bíró a vádlott elítélésére szavazott, akkor a vádlottat fel kellett menteni. Ennek a furcsa „megoldásnak” az volt az oka, hogy ha minden bíró a felmentésre szavazott, akkor a vádlottat felmentették és az ítéletet azonnal kihirdették. Ha azonban legalább 2 szavazat-többséggel a bűnösség kimondására került sor, akkor azt aznap nem lehetett kihirdetni. Kötelező volt másnapig várni, és az éjszaka folyamán a bírók kettesével (egy felmentő és egy elítélő nézetet valló) még egyszer megtárgyalták az ügyet. A bírók másnap ismét összeültek, újra szavaztak. Reggelre bármelyik bíró megváltoztathatta a véleményét. Ha az eredmény változatlanul az volt, mint korábban, akkor elítélték a vádlottat. Ez eljárási szabály volt. A teljes egyhangú elítélés esetében, valójában nem lehetett az éjszaka folyamán kit meggyőzni, nem volt kivel egyeztetni, ha mindenki egyet értett. Vagyis nem tudták betartani az eljárást és az utolsó kettesével történő tárgyalási szakaszt lehetetlenség volt megvalósítani. Tehát másnap reggel nem lehetett ítéletet hirdetni az ügyben. Az ártatlanság vélelmét szem előtt tartva, tehát fel kellett menteni a vádlottat.

11. Az ítélet végrehajtása

Ha halálos ítéletet hozott a bíróság, akkor azt azonnal végre kellett hajtani. Az elítéltet ki kellett vezetni a kivégzés helyszínére, ami rendszerint a városon kívül volt. Gyakorlatilag az ítélethirdetés és a kivégzés között néhány óra még eltelte. Ez az idő is lényeges volt az eljárás szempontjából. Amíg az elítélt a vesztőhelyre nem ért, addig bárkinek esélye volt olyan tanúvallomással, vagy egyéb bizonyítékkal előállnia, ami megváltoztathatja a bíróság ítéletét. Ebben az esetben egy bírósági szolga fehér zászlóval jelzett a város szélén várakozó lovas hírnöknek, aki a vesztőhelyre vágatott, hogy a kivégzést megállítsa. Az elítéltet visszakísérték a bíróság elé és az új körülmény figyelembevételével újratárgyalták az ügyet. Maga az elítélt is kérhette, hogy vezessék vissza a bíróság elé és tárgyalják újra az ügyét. Ezt akár többször is meg lehetett tenni. Azonban ha az újratárgyalt ügy ugyanazzal az ítélettel végződött, akkor – második nekifutásra – már két tudós ember is elkísérte az elítéltet a vesztőhelyre, s az estlelesen újra felhozott újratárgyalási kérelmének az okát ott helyben mérlegelte. Ha valóban lényeges volt az ok, akkor másodszor is visszakísérték a bíróság elé, ha azonban a tudós férfiak szerint az új fejlemény nem befolyásolhatta az újabb újratárgyalás végkimenetelét, akkor már nem kísérték vissza az elítéltet, hanem kivégezték az illetőt.

Mindezen eljárási elvek és szabályok figyelembevételével, lássuk Jézus perének részleteit. Az eljárás lefolytatását nem találjuk meg sehol pontosan rögzítve, mondhatnánk: nincs jegyzőkönyv a perről. Az evangéliumokból „áll össze” az a kép, amelyből az eljárásra következtethetünk. Az evangéliumokból azonban nem egy jogi eljárásról kapunk képet. Ha mégis megpróbáljuk a fenti eljárási elveket és összetevőket Jézus perében kimutatni, akkor elsődlegesen azt kell megállapítanunk, hogy az eljárás nem lett pontosan lefolytatva, mivel annak legfeljebb a vizsgálati része mehetett végbe. „Jézus nem követett el olyan bűncselekményt – legyen az mózesi vagy rabbinikus törvény szerinti – amely alapján Jézust egy zsidó törvényszék halálra ítélhette volna. Az istenkáromlás vádja, amely halálbüntetést vonhatott volna maga után, nem volt megalapozott”¹³⁶.

Az evangéliumok¹³⁷ szerint a szanhedrin éjszaka ülésezett. Ez nem lehetett tárgyalás, maximum csak a vizsgálat történhetett éjszaka. A tárgyalással meg kellett volna várni a nappali hiva-

¹³⁶ Szathmáry Béla: A zsidó jog alapjai; i. m. 96. o.

¹³⁷ Az utolsó vacsora leírása után, az idézett evangéliumokban folyamatosan következnek az események. Vagyis egyértelmű, hogy a „beesteledés” után, de még aznap került sor arra, hogy Jézust a főpaphoz vitték. „Amikor

talos órát, bár az evangéliumban találunk erre való utalást¹³⁸. Csakhogy ez sem lehetett a valódi tárgyalás, mert a vizsgálattal kellett volna kezdeni. Büntetőeljárást ugyanis éjjel nem volt szabad elkezdni. Annak pedig már az eljárás elején tisztázottnak kellett lennie, hogy polgári eljárásról, vagy büntetőeljárásról van-e szó. Ha büntetőeljárás, akkor nem lehet éjjel elkezdni. Akkor miért és hogyan vihették Jézust éjjel a főpap házába? Ha polgári eljárás, akkor nem végződhet halálos ítélettel... Ráadásul az ítélet meghozatalát követően – mivel bűnösnek találták – még egy napot kellett volna várni az ítélet kihirdetésével és végrehajtásával. A vizsgálat során is megragadható néhány eljárásbeli hiányosság és ellentmondás: a tanúvallomások nem voltak egybehangzóak¹³⁹, ennek eleve felmentést kellett volna eredményeznie. A vád: a templom lerombolásáról tett kijelentés és a templom megtisztításának cselekménye, önmagában nem vonhatott maga után olyan eljárást, ami halálbüntetéssel kellett volna zárni. Az istenkáromlás vádja is gyenge lábakon áll, hiszen a főpap kérdésére: „Te vagy a Krisztus, az Áldottnak Fia?” (Mk 14,61) Jézus nem mondta ki Isten nevét, és önmagát sem nevezte Istennek. Jézus válaszáat: „Én vagyok, és meglátjátok az Emberfiát, amint a Hatalmas jobbán ül, és eljön az ég felhőiben” (Mk 14,62) a főpap felfoghatta úgy, mint teofánia-formula, az Ézsaiás 43-ból: „áni hú – én vagyok”. Ez az önkijelentés istenkáromlásnak számíthatott. Egyes teológusok szerint ezt a bírók is istenkáromlásnak tekintették, ezért döntöttek végülis Jézus bűnösségéről. Csakhogy az ítéletet egyhangú szavazással hozták meg. Az evangélium tanúsága szerint egyetlen szavazat sem szólt felmentésről¹⁴⁰. S ha minden bíró vétkesnek mondja a vádlottat, akkor – fent a 10. pontban láthattuk – a vádlottat fel kell menteni.

Azt azonban tisztáznunk kell, hogy nem tudjuk, Jézust milyen büntetőjogi eljárási szabályok alapján hallgatták meg, ügyében a vizsgálatot és a tárgyalást milyen eljárási rend betartásával végezték, s milyen érvényben lévő jogszabály alapján kellett „belekeverni” a római hatalom képviselőjét az egész eljárásba. Ezeket azért nem tudjuk, mert – hangsúlyozom – a fent vázolt eljárási rend, Jézus perét követően két évszázaddal később lett írásba foglalva. Jogi szempontok szerint tehát ennyi bizonytalanságon és ellentmondáson keresztül tekinthetünk Jézus perére. Ugyanakkor tudjuk és hisszük, hogy az egyszeri és tökéletes áldozatnak be kellett következnie, „Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen” (Jn 3,16).

beesteledett ... Ekkor Jézust a főpaphoz vitték, és oda gyülekeztek a főpapok, a vének és az írástudók is mind.” (Mk 14,17.53); „Amikor este lett, asztalhoz telepedett a tizenkét tanítvánnyal ... azok pedig, akik elfogták Jézust, elvitték Kajafához, a főpaphoz, ahol összegyűltek az írástudók és a vének.” (Mt 26,20.57)

¹³⁸ „Amint megvirradt, összegyűlt a nép véneinek tanácsa, a főpapok, és az írástudók, és bekísértették őt a nagytanácsba” (Lk 22,66).

¹³⁹ „Sokan tettek ugyan ellene hamis tanúvallomást, a vallomások azonban nem egyeztek” (Mk 14,56)

¹⁴⁰ „Azok pedig együttesen kimondták az ítéletet, hogy méltó a halálra” (Mk 14,64)

VII. Jogtörténeti kitekintés¹⁴¹

Az alábbiakban az Újszövetség korától kezdődően, rövid kitekintést teszünk az egyházjog fejlődésére. Mivel azonban az egyházjog nem egy önállóan és öncélúan létező és fejlődő jelenség, ezért a jogtörténeti kitekintés szerves összefüggésben van azzal a társadalmi helyzettel és a keresztyén egyház struktúrájának és fejlődésének alakulásával, amely az egyes korokra – társadalmi szempontból – jellemző.

1. A Római Birodalom időszaka

A keresztyén egyház megszületésének idejében és az azt követő 2–3 évszázadban a szokásjog érvényesült. Nagyon fontos eleme egy-egy élethelyzet megítélésének és szabályozásának a rendelkezés apostoli, vagyis közvetve a jézusi eredete. A legkorábbi idők egyházi szabálygyűjteményei¹⁴² apostoli eredetűnek mondják magukat. Ezek az iratok azonban nem az első századok „termékei”. A császári közigazgatásnak megfelelően, három közigazgatási szintet különböztetünk meg a kor társadalmában. Ez a városi szint, a tartományi szint és a birodalmi szint. Ez a közigazgatási felosztás egységesnek nevezhető a Róma Birodalom területén. Ez az egység pedig azt jelenti, hogy adott volt az egységes (állami) jogszolgáltatás lehetősége is. A Róma Birodalom – soknemzeti-ségű államként – türelmes volt a más vallásokkal szemben, nem kívánta a maga vallását rákényszeríteni a meghódított vidékek leigázott népeire. Az első idők szabálygyűjteményei – bár az apostolokra hivatkoznak, mégis – álapostoli gyűjtemények. Nagy Konstantin¹⁴³ császár időszákáig, tehát nincs az írott jog szintjén szabályozva az egyházban a hittani, az erkölcsi, a liturgiai, vagy éppenséggel az egyházjogi hagyomány. Ezek közül a pseudoapostoli gyűjtemények közül a legjelentősebbek:

1. a *Didakhé* (a II. század elejéről)
2. a *Didaszkália* (a III. század 2. negyedéből)
3. a *Traditio Apostolica* (215 körül)
4. a *85 apostoli kánon* (a IV. század végéről)

S mindezeket a kollekciókat magában foglalja az Apostoli Konstitúciók (380 körül). Ugyanennek az időszaknak – egyházjogi értelemben – jogforrásai az újszövetségi kánon iratai. A legré-

¹⁴¹ Erdő Péter: Egyházjog; Szent István Társulat; Budapest; 1996. és Szathmáry Béla: Magyar Egyházjog; Századvég Kiadó; Budapest; 2004. vonatkozó fejezetei alapján.

¹⁴² A legkorábbi egyházi szabálygyűjteményeket kollekcióknak nevezzük.

¹⁴³ Gaius Flavius Valerius Aurelius Constantinus, más néven I. Constantinus vagy Nagy Konstantin császár (272 – 337), római császár. 306. július 25-én kiáltottak ki augustusszá és ettől kezdve terjesztette ki uralmát a Római Birodalom egyre nagyobb részére. Neve leginkább a 313-ban kiadott ún. milánói ediktum révén ismert, amely rendelettel a Római Birodalom területén államvallássá tette a keresztyénséget, véget vetve ezzel az első századok véres keresztyénüldözésének. Jelen volt a 325-ben megtartott niceai zsinaton, amelynek egyik legfontosabb kérdése Jézus és az Atya egylényegűségének ill. hasonló lényegűségének kérdése volt. Nagy Konstantin császárt tartják az első keresztyén császárnak, bár hite felől sokaknak kétségei merülnek fel, mivel csak halálos ágyán – vagy egyesek szerint még ott sem – vette fel a keresztyénséget.

gebbi egyházszervezetre vonatkozó információk megtalálhatóak a páli levelekben és az Apostolok Cselekedeteiről írott könyvben. Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy ezek az iratok az evangéliumokkal együtt, későbbi eredetűek, mint ahogy elindult az első keresztyén gyülekezetek élete. A kezdetek egyházszervezetéről csak következtetések útján tudunk képet alkotni. „Az biztos, hogy ebből a korból az egyházalkotmányra, egyházkormányzatra vonatkozó írásos források nem állnak rendelkezésünkre. Jogi hatalma a gyülekezetekben, ebben az időben senkinek sem volt, mindenkinek jogában állt tanítani, s mindenki élhetett is vele, aki az isteni adományral, a karizmával bírt, aminél fogva képesnek és hivatottnak érezte magát az isteni ige hirdetésére. A közösség elöljáróinak nem jogi alávetettség miatt engedelmeskedtek a hívők, hanem szeretetből. Szokás tehát ezt az őskeresztyén egyházszervezetet karizmatikus szervezetnek minősíteni. Ezzel azonban elismerünk valamiféle szervezettséget, amely viszont szokáson és nem jogi szabályokon alapult”¹⁴⁴. A páli levelekben azonban egyértelmű rendelkezéseket találunk az egyházfegyelmel kapcsolatban. A büntetések között megjelenik a kirekesztés¹⁴⁵, ám már ott van a bűnbánatot gyakorló és megtérő emberrel szembeni megbocsátás¹⁴⁶ intézménye is. A megvesszőzéssel¹⁴⁷ való fenyegetésnek is gyakorlati szokásokon alapuló gyökerei lehetnek. És ne feledkezzünk meg a halálbüntetésről, amelyet Péter mond ki Anániással és Safirával¹⁴⁸ szemben, azok hazugsága miatt. Pál rendelkezései szerint, a keresztyének vitás ügyekben nem fordulhattak világi bírósághoz¹⁴⁹, hanem vitáikat egymás között szeretetben kellett elrendezniük. És nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az egyházszervezetben már rögtön a kezdeti időkben létezett és működött a zsinat¹⁵⁰ intézménye.

¹⁴⁴ Szathmáry Béla: Magyar egyházjog; i. m. 10. o.

¹⁴⁵ „Ti pedig felfuvalkodtatok ahelyett, hogy inkább megszorodtatok volna, és eltávolítottatok volna közületek azt, aki ilyen dolgot cselekedett” (1Kor 5,2); „Levelemben már megírtam nektek, hogy nem szabad kapcsolatot tartani paráznákkal. De nem általában e világ paráznáival vagy nyereszkedőivel, harácsolóival vagy bálványimádóival, hiszen akkor ki kellene menetek a világból. Most tehát azt írom nektek, hogy ne éljete közösségben azzal, akit bár testvérnek neveznek, de parázna vagy nyereszkedő, bálványimádó vagy rágalmozó, részeges vagy harácsoló. Az ilyennel még együtt se egyetek” (1Kor 5,9-11).

¹⁴⁶ „Elég az ilyennek az a büntetés, amit a többség mért rá. Most viszont inkább bocsássatok meg neki, és vigasztaljátok meg, hogy a túlságos nagy szomorúság valamiképpen meg ne emésze az ilyet” (2Kor 2,6-7).

¹⁴⁷ „Mit akartok? Bottal menjek hozzátok, vagy szeretettel és szelíd lélekkel?” (1Kor 4,21)

¹⁴⁸ „Egy ember, név szerint Anániás, feleségével, Szafirával együtt eladott egy birtokot, és árából feleségének tudtával félretett magának, egy részét pedig elvitte, és az apostolok lába elé tette. Péter azonban így szólt: „Anániás, miért szállta meg a Sátán a szívedet, hogy hazudj a Szentléleknek, és félretegyél magadnak a föld árából? Ha megmaradt volna, nem neked maradt volna-e meg, és miután eladtad, nem te rendelkeztl-e az árával? Mi indította szívedet ilyen cselekedetre? Nem embereknek hazudtál, hanem az Istennek.” Amint meghallotta Anániás ezeket a szavakat, összeesett, és meghalt. Erre nagy félelem szállta meg mindazokat, akik ezt hallották. Az ifjak pedig felálltak és betakarták őt, majd kivitték és eltemették. Mintegy három óra múlva a felesége is bement, mit sem tudva a történetéről. Péter megkérdezte tőle: „Mondd meg nekem, ennyiért adtátok-e el a földet?” Ő így felelt: „Úgy van, ennyiért.” Péter erre így szólt hozzá: „Miért egyeztetek meg abban, hogy megkísértitek az Úr Lelkét? Íme, azok, akik a férjedet eltemették, az ajtó előtt állnak, és kivisznek téged.” Az asszony pedig azonnal összeesett a lába előtt, és meghalt. Amikor bejöttek az ifjak, halva találták, kivitték őt is, és eltemették a férje mellé” (ApCsel 5,1-10).

¹⁴⁹ „Hogyan merészel közületek valaki, akinek a másikkal peres ügye van, a hitetlenek, s nem a szentek előtt törvénykezni? Vagy nem tudjátok, hogy a szentek a világ felett fognak ítélni? És ha ti ítéltetek a világ felett, arra talán méltatlanok vagytok, hogy jelentéktelen ügyekben ítéltetek? Vagy nem tudjátok, hogy angyalok fölött is ítéltünk majd? Akkor mennyivel inkább ítéltethetünk a mindennapi élet dolgaiban! Ha tehát hétköznapi ügyekben pereskedtek, akkor azokat ültetitek a bírói székbe, akik semmit sem számítanak a gyülekezet előtt? Megszégyenítésül mondom nektek! Ennyire nincs közöttetek egyetlen bölcs sem, aki igazságot tudna tenni testvérei között? Sőt testvér a testvérral pereskedik, méghozzá hitetlenek előtt. Egyáltalán már az is nagy gyarláság bennetek, hogy pereskedtek egymással. Miért nem szenveditek el inkább a sérelmet? Miért nem tűritek el inkább a kárt?” (1Kor 6,1-7).

¹⁵⁰ Lásd a jeruzsálemi zsinatról szóló leírást az ApCsel 15-ben.

Nagy Konstantin császár után, jelentős változást eredményezett az egyházstruktúrák kialakulásában a Nyugat-római Birodalom 476-ban bekövetkezett bukása. Az egyházszervezet és az egyházjog fejlődése más-más úton haladt nyugaton a Római Birodalomban és keleten a Bizánci Birodalomban.

„Bár a püspökök zsinatai keleten a II., nyugaton a III. századtól megjelentek, számottevő zsinati szövegemlékeink csak a IV. századtól vannak. Ekkortól kezdve tette lehetővé az egyházat körülvevő légkör, s kívánta meg a keresztények növekvő száma és szervezetsége, hogy a püspökök a keresztény életre vonatkozó jogalkotói tevékenységüket – akár az egész egyházra szóló érvénnyel is (egyetemes zsinat) – szélesebb körben kibontakoztassák. A fegyelmi témákról szóló pápai ügylevek, vagyis a dekretáliskok szintén a IV. századtól kezdik meg történelmi pályafutásukat. Mindezekben a jogszabályokban technikai, de nyelvi szempontból is erőteljesen jelentkezik a római jog hatása. Ezek a folyamatok azt eredményezték, hogy az egyházi élet szabályainak tipikus formájává a szokásjog helyett egyre inkább az írott jog vált”¹⁵¹.

Az első zsinati jogszabályok (kánonok) gyűjteménye a keleti egyházhoz kötődik. Meletiosz¹⁵², antiochiai püspök idejében állították össze a *Syntagma Canonum* nevű gyűjteményt. A továbbiakban ezt bővítették az egyes zsinatok kánonjaival.

A keleti és nyugati egyház megosztottságára jellemző, hogy a keleti kánonokba – egy kivétellel¹⁵³ – nem vették át a nyugati zsinatok szabályozásait.

A keleti egyház kánonjai, a kezdetek idejében, a kronológiát vették szerkesztési alapul. Vagyis a zsinatok által elfogadott rendelkezések időrendiségük alapján kerültek bele az egyes gyűjteményekbe.

A keleti egyház gyűjteményeire és a helyi gyűjteményekre alapozva indult el a nyugati egyház kánonja. Az első egyetemes jelleggel bíró kollekció *Dionysius Exiguus*¹⁵⁴ gyűjteménye, amelynek három változata is ismert. A zsinati kánonok latin fordításából és a pápai dekretálisokból, időrendi sorrendet alkalmazva állította össze gyűjteményét, amelyet *Codex canonum*-nak, *Corpus canonum*-nak, vagy *Collectio Dionyssiana*-nak nevezünk. Sokáig ezt használta jogforrásként a római (nyugati) egyház. „Ennek bővített változatát, a *Collectio Dionysio-Hadrianát* küldte el I. Hadriánusz pápa 774-ben Nagy Károlynak. Később ez a kollekció a Frank Birodalomban mintegy hivatalos gyűjteménnyé vált, s a XII. századig a latin egyházban vezető szerepet játszott”¹⁵⁵.

¹⁵¹ Erdő Péter: Egyházjog; i. m. 48. o.

¹⁵² Meletiosz (300?–381?) püspök. A niceai zsinat utáni arianus viták határozták meg életét. 360-ban választották meg antiochiai püspökké, de az arianusok elűzték. Majd 362-ben tért vissza Antiochiába, miután Julianus Apostata császár (331–363 között uralkodott) visszarendelte székhelyükre a száműzött püspököket. 381-ben a II. konstantinápolyi zsinaton ő elnökölt, ám a zsinat befejezése előtt váratlanul meghalt. A keleti egyházban szentként tisztelik.

¹⁵³ Az ún. carthagoi anyagot átvette a keleti egyház, de csak II. Jusztiniánusz császár személyes hatására, és ezt is csak azért, mert Észak-Afrika 534–698-ig – Beliszariosz hódításai nyomán – a Bizánci Birodalomhoz tartozott.

¹⁵⁴ Dionysius Exiguus (470?–550?) jogász, kronológus, szerzetes. Rómába élt, munkásságával jelentősen hozzájárult a görög, a keleti és a latin irodalom és szellemiség megismertetéséhez. 498–501 között legalább 3 féle összeállításban közreadta a keleti zsinatok kánonjainak gyűjteményét és fordítását. Ehhez csatolta az első 50 apostoli kánont. Munkája a nyugati egyházban forrásmunka lett. Megjelentette a pápai dekretáliákat Siriciustól II. Anasztázig. Munkáját *Dionysiana seu Corpus canonum* címmel ismerjük. Nagy tekintélyű tudós volt, I. János pápa, 525-ben tőle kért tanácsot a húsvét idejének kiszámításához. Ő alkalmazta először az időszámításban a Krisztus előtt és Krisztus után jelölést, ám időszámításában azonban 4–7 évvel tévedett.

¹⁵⁵ Erdő Péter: Egyházjog; i. m. 49. o.

A Dionysios-féle gyűjtemény mellett még egy jelentős kollektiót tartunk számon ebből az időszakból. A *Collectoi Hispana* nevű gyűjtemény, a VII. században keletkezett és az afrikai, hispániai és galliai zsinatok határozatait, valamint a további pápai dekretálisokat tartalmazza. A zsinati anyagokat földrajzi egységekben, azon belül pedig időrendben közli. „Ennek a világos felépítésű és kiemelkedően bőséges gyűjteménynek a hatása egész Nyugat-Európában évszázadokon át érvényesült”¹⁵⁶.

2. A középkori egyházjog

Két nagy történelmi mozgalom bírt befolyással a középkori egyházjog formálódására. Az egyik a IX. század karoling reneszánsza, a másik a XI. század gregoriánus reformja.

2.1. A karoling reform

Nagy Károlyt 800. karácsonyán császárrá koronázták. A nagyhatalmú és nagy befolyású császár, integráló hatalom volt. Uralkodásában az egységesség tudata és tudatosítása érvényesült. Így valamelyest feléledni látszott a hajdani dicső Római Birodalom légköre. Ez természetesen hatással volt az egyházjog fejlődésére is. A kor kisebb, helyi illetékességgel bíró törvénygyűjteményei már alkalmatlanok egy nagy és egyetemes birodalom céljaira. Az egyetemességet szem előtt tartó birodalmi célok elérésére készült a már említett *Collectio Dionysio-Hadriana*. A cél elérésének másik eszközeként pedig megjelentek a hamis gyűjtemények. Ezekre a „hamisítványokra” azért volt szükség, mert a történelmi tekintélynek örvendő kollektiók már nem tartalmazták a kor (a IX. század) korabeli problémáinak megoldásait. És egy „réginek” beállított gyűjteménynek mégiscsak nagyobb tekintélye van... A hamisítványok zömében 847 és 852 között készültek. Nem voltak teljes hamisítványok, hanem korábbi valós anyagot is tartalmazó, de szükség szerint „aktualizált” gyűjtemények voltak. Az egyik legismertebbe a *Decretales Pseudoisidorianae* volt. Ez a *Collectio Hispana* egyik változatának az átírása volt. Úgy alakították át, hogy egyes pápai leveleket (dekretálisokat) egyszerűen átfogalmaztak, s amire nem volt szabályozás, azt teljesen hamisított pápai dekretálisként egyszerűen megírták és a gyűjtemény elejére szerkesztették.

A karoling időszak után, a X. században még erőteljesen rezonált a karoling egyetemesség eszménye. Ám mellette kezdett kibontakozni egy új eszme is. Ennek művelői erőteljesen hangsúlyozták az egyháznak az államtól való függetlenségét, de nem utasították el radikálisan az állami végrehajtó szervek részvételét és szerepvállalását az egyház ügyeiben. Ez az eszme készítette elő a gregoriánus reformot.

2.2. A gregoriánus reform

A X–XI. század társadalmi életében, erősen összemosódott az állami és a világi hatalom. A feudális társadalmi rendszerben élő egyház szinte hűbéri függőségbe került a világi hatalomtól. Ismeretes az egyházi tisztségekkel való visszaélés, üzletelés, az investitúra¹⁵⁷, a pénzen vásárolható

¹⁵⁶ Erdő Péter: Egyházjog; i.m. 49.o.

¹⁵⁷ Investitúra = egyházi tisztségek világiakkal történő betöltése, a pápaság és a császárság hatalmi harca

egyházi tisztségek gyakorlata (simónia) és a klérus erkölcsi, lelki és szellemi alkalmatlanságának kérdése. Ebben az időszakban kerül a pápai székbe VII. Gergely¹⁵⁸. Megújodási törekvései egyháztörténeti jelentőségűek. Lényegük, hogy mind az egyházi, mind a világi életben a pápai hatalom és tekintély megszilárdításával kívánta orvosolni a problémákat. A reformjait segítő gyűjtemények közül a legjelentősebb a *Collectio in 74 titulos digesta*, amely 1050 körül készült.

2.3. A XII–XIII. század egyházjoga

Az egyház ebben az időszakban, a világi hatalomra nézve befolyásos, ám attól független intézményként él. Vezető szerepe van a középkor eseményeinek alakulásában és alakításában. Gondoljunk csak pl. a keresztes háborúkra...

Az egyházjog vonatkozásában egy jelentős – és előkészített – szemléletváltást figyelhetünk meg. Míg a keresztyénség első évezredében a helyi érvényű jogszabálygyűjtemények és a keleti és nyugati egyház sajátos jogfejlődésének lehettünk tanúi, addig a karoling reform behozta az egyetemesség gondolatát, a gregoriánus reform pedig az egyház vezető szerepének és a pápai tekintélynek a megerősödését a világi hatalmasságokkal szemben. Kezd körvonalazódni előttünk az a változás, amely egy Róma központú, világegyház egységes és általános jogalkotását és jogérvényesítését mutatja fel. Hogy ez létrejöhessen, értelemszerűen szükség van az egyes gyűjtemények, kollekciók közötti ellentmondások feloldására. Jelentős joganyag, óriási jogforrás halmozódott fel az első évezred végére. Ahhoz, hogy ezen belül ne legyenek egymásnak ellentmondó szabályozások, és egy egységes egészet mutasson az egyházi jogrend, szükséges volt az addig ismert jogforrási anyag átvizsgálása és az ellentmondások feloldása. Ezt a nagy és egységesítő munkát a bolognai egyetem egyik gyakorlati teológia tanára, Gratianus mester¹⁵⁹ végezte el. Munkájának eredeti címe: Az eltérő jogszabályok összhangja, de a jogtudomány *Decretum Gratiani*¹⁶⁰-ként tartja számon a művet. Munkája nem volt hivatalos kollekció, mégis kiemelke-

¹⁵⁸ VII. Gergely (1015/1029–1085), a 157. pápa volt. 1073-ban választották meg pápává. Őt nevezik a pápaság története során az egyik legkiemelkedőbb vezetőnek, és a középkor egyik legmeghatározóbb alakjának. A szegény sorból származó Gergely életére nagy hatással voltak a Cluny-i bencés kolostorban folytatott tanulmányai. Itt egy olyan értékrendet sajátított el, amely az egyház megreformálására indította. Később ez tette lehetővé, hogy valóban egészen más alapokra helyezze az egyre erkölcslenebb egyházi szervezetet. Az ő nevéhez fűződik az investitúra harc kiéleződése, s a pápai és császári (egyházi és világi) hatalom között a valós hatalmért és a tekintélyért folytatott küzdelem. Ennek kiemelkedő eseménye volt az ún. kanosszajárás. VII. Gergely pápa kiközösítette az egyházból IV. Henrik német-római császárt. A pápa Canossa várában tartózkodott, amikor 1077. január 25-én vezeklő ruhában gyalogosan érkezve, megjelent a vár kapuja előtt IV. Henrik császár és 3 napon át kérte a pápa bocsánatát. VII. Gergely pápa 3 napig várakoztatta a német-római császárt, majd fogadta őt és – megalázkodását, bűnbánatát elfogadva – föloldozta a kiközösítés alól.

¹⁵⁹ Gratianus, az egyházi jogtudomány atyja. – Bolognában élt, és az egyetemen a gyakorlati teológia jog- és erkölcstan tanára volt. Fő műve, amelyet 1140/50-ben írt, a *Concordia discordantium canonum* (Az eltérő jogszabályok összhangja) címmel jelent meg. A mű *Decretum Gratiani* címmel, évszázadokon át az egyházjog oktatásának tankönyve volt a római katolikus egyetemeken. A munka részben az egyházi jogszabályok gyűjteménye, részben pedig ezeknek az egyházi írók által írt magyarázatait foglalja magába. Luther a könyvet máglyára vetette. Gratianus volt az, aki egyházjogot elválasztotta a teológiától, és skolasztikus-jogászi módszerrel dolgozta föl a szabályozásokat, amelyekhez magyarázatokat fűzött. Ő a kánonjog tudományának megalapítója.

¹⁶⁰ A *Decretum Gratiani*-t, a klasszikus kánonjog első dokumentumaként tartják számon. A törvénykönyv jelentős hányada ma inkább a teológia vagy a dogmatika körébe tartozna. Gratianus gyűjteménye nem felel meg a pozitív tételes jog követelményeinek. Szövege nélküli az imperatív formát.

dett a korábbi gyűjtemények sorából. Ezzel a kollekcióval, valójában a római jogtól és a teológiától elvált az egyházjogtudomány és azokkal párhuzamosan fejlődött a továbbiakban. Gratiani mesternek – a bolognai iskolának – a hatása abban is megmutatkozott, hogy az ő módszerére és egyházjog-látására épülve alakult ki a francia-rajnai iskola és az angol-normann iskola is.

A *Decretum Gratiani* szövegét széljegyzetekkel¹⁶¹ látták el a jogtudósok, s a *Decretum* szövegéhez írt különálló magyarázatok¹⁶² önálló művek lettek. Az egész *Decretum*ot magyarázó irodalom legösszefoglalóbb és legteljesebb műve Pisai Huguccio summája¹⁶³.

A középkorban az egyetemes zsinatok¹⁶⁴ sorából, a jogalkotás tekintetében, kiemelkedik az 1215-ben megtartott IV. Lateráni Zsinat. Ennek a rendelkezései külön gyűjteményben szerepelnek, és ehhez az egyházjogi anyaghoz külön glosszaapparátusok is készültek.

A középkor legjellemzőbb jogforrásai a pápai dekretálisok voltak. Ezekből is gyűjteményeket állítottak össze. A legjelentősebb dekretális gyűjteményt 1188 és 1192 között készítette Bernardus Babli Papiensis¹⁶⁵. Gyűjteményének címe *Breviarium extravagantium*, amelyet később *Compilatio prima* néven tartottak számon. A tárgyalt anyagot öt könyvre¹⁶⁶, a könyveket címekre, a címeket fejezetekre osztotta fel. Ezzel a rendszerrel megalapozta a dekretálisok gyűjteményének további tudományos rendszerezését. 1226-ig még négy hasonlóan rendszerezett nagy gyűjtemény jelent meg. Ezt az öt gyűjteményt nevezik együtt *Quinque compilationes antiquae*-nek. Ebből az öt könyvből merítve készült el 1234-ben a *Liber Extra*, amely IX. Gergely pápa legbővebb és legnagyobb hatású dekretális gyűjteménye, amelyet a pápa hivatalosan is egyetemesen kötelező érvényű és kizárólagos gyűjteményként hirdetett ki.

A XIII. század végén még egy jelentős gyűjteményt kell megemlítenünk, amit VIII. Bonifác pápa hirdetett ki, dekretális gyűjteményként. Ezt az 1298-ban megjelent gyűjteményt *Liber Sextus*-nak nevezzük.

2.4. A kései középkor, XIV–XVI. század egyházjoga

A XIV. századtól a reformációig, illetve a Tridenti Zsinatig¹⁶⁷ terjedő időszak a római egyházban a korábbi idők egyházjogi teljesítményéhez képesten hanyatlást mutat. Ez az időszak az államok megerősödésének időszaka.

Európát a XIV. században a lakosságot megtizedelő pestisjárvány sújtja, elindul a polgárosodás folyamata, s a humanista ébredéssel párhuzamosan, nagy lendületet ad a kulturális fejlődésnek a papír megjelenése és a könyvnyomtatás elterjedése.

A korszak legjelentősebb gyűjteménye a *Corpus Iuris Canonici*. Ez a gyűjtemény az 1317-ben hitelesnek kiadott *Clementinae* című gyűjteményre, s még két további¹⁶⁸, nem hivatalos gyűjteményre épült. E három kollekciót foglalták egybe a *Decretum Gratiani*-val és a *Liber Sextusszal*. Ez a jelentős egyházjogi gyűjteménycsoport bővült, s a „római korrektörök” szakbizottsága által

¹⁶¹ Ezeket a széljegyzeteket glosszáknak nevezzük.

¹⁶² Ezeket a magyarázatokat summáknak nevezzük.

¹⁶³ Pisai Huguccio summája 1188–1190 között készült. A summa nem került kiadásra.

¹⁶⁴ Egyetemes zsinatok = synodi; helyi zsinatok = concilia

¹⁶⁵ Bernardus Papiensis (?–1213) olasz egyházjogász.

¹⁶⁶ Az öt könyv: iudex, iudicium, clerus, connubia, crimen

¹⁶⁷ Tridenti Zsinat 1545–1563

¹⁶⁸ Extravagantes Ioannis XXII (1325) és Extravagantes communes (1500,1503).

jóváhagyott változatát XIII. Gergely pápa adta ki, s nyilvánította jogilag hitelesnek 1582-ben. A *Corpus Iuris Canonici*-t nevezzük kánoni törvénytárnak.

3. A keresztyén egyházszervezet kialakulása

Az ősgyülekezet mintájára, a keresztyén egyház nem intézményesen, hanem gyülekezetekben kezdte meg az életét. Az első gyülekezet a jeruzsálemi gyülekezet volt, amely a pünkösdi események: Péter és az apostolok ígéhirdetése révén (ApCsel 2,14-36) alakult meg. Az első gyülekezet „megszületéséről” szóló újszövetségi leírást az ApCsel 2,36-47-ben találjuk. Elmondható róla, hogy a Szentlélek munkája révén jött létre, és a gyülekezethez tartozók ösztönösen szerveződtek, az apostolok útmutatása alapján. Több, a jeruzsálemihez hasonló gyülekezetről is beszélhetünk, amelyekre jellemző, hogy az egyetemesség gondolata távol állt tőlük. Egymástól függetlenül és egymással párhuzamosan léteztek¹⁶⁹. Nincsenek hivatalos tisztviselők, a gyülekezet tagjai egyenrangúak.

Az egyetemes egyház alapjait Pál apostol rakta le. Az egyházi szervezettel kapcsolatos első információk a páli levelekből ismertek. Az egyházi szervezet kialakulására nézve, főleg a Timóteushoz írott első levélre összpontosíthatunk.

A III. század végén már jogilag szervezett egyházközségeket látunk, amelyek élén a püspök áll. Ebben a korban a „püspök” (episkopos) alatt, ne a mai tisztségre gondoljunk. Az akkori „püspök” inkább a mai lelkésznek felel meg.

Ezek között az egyházközségek között még nincs egyházstrukturális, jogi kapcsolat. Az egységesülést jelentősen meggyorsította a Diocletianus¹⁷⁰ császár nevéhez kötődő keresztyénülődés és az első századok tévtanítása elleni szükségszerű védekezés. Ez a két indíttatás vezetett az egyetemes, ill. ökumenikus zsinatokhoz. Ezek, bár teológiai és tantisztasági kérdésekkel foglalkoztak, ám egységet hoztak létre a püspökök között, aminek egyházstrukturális következményei, hozadékai is lettek.

3.1. Az első egyházi struktúrák

A 325-ben, Niceában megtartott első egyetemes zsinat határozatai – mint jogforrások – már rögzítik az akkor létező egyházi szervezet felépítését. Ez a szervezeti felépítés az államigazgatási rendszert tükrözte. A városok egy tartományhoz tartoztak, amelynek székhelye kiemelkedett a többi város sorából. A tartományok is egy felettes közigazgatási egységbe tömörültek, amelynek ugyancsak volt egy székhelye. Ennek a közigazgatási beosztásnak megfelelően, a városokban

¹⁶⁹ Pl. a Jelenések könyve is hét egymástól függetlenül létező gyülekezetről beszél.

¹⁷⁰ Caius Aurelius Valerius Diocletianus (245?–312), római császár 284. november 20-tól 305.május 1-ig. Diocletianus uralkodása autokratikus kormányzás volt. Ő volt a Római Birodalom második nagy korszakának, a dominátusnak a megalapozója. Reformjai hozzájárultak ahhoz, hogy a Nyugat-római Birodalom még további kétszáz évig fennálljon, és megteremtették a Bizánci Birodalom létrejöttének alapjait. Nagy kegyetlenséggel nyomta el a lázadásokat. Rómában nem szerették – fukarsága miatt – ezért székhelye a Kis-ázsiai Nikomediában volt. Alkotmányreformjának lényege, hogy a birodalomnak több egymás alá rendelt uralkodója volt. Ez a rend viszont csak az ő életében működött. 303–304-ben rendelte el a keresztyének üldözését, arra az elvre támaszkodva, hogy a trónt a vallással is támogatni kell, s aki nem a császárt tiszteli és imádja, az Róma ellensége.

a püspök állt a helyi keresztyén közösség élén. A tartományi székhely egyházi vezetője, a metropolita – idővel – a közigazgatásilag alá tartozó városok püspökei fölé emelkedett egyházi szempontok szerint is. És a metropoliták fölött álltak a pátriárchák (exarchák, primások), akik egy-egy „országnyi” területnek lettek az egyházi vezetőivé. A három legrégebbi patriarchátus: a római, az alexandriai és az antiochiai volt. „Felsőterületük” az alábbiak szerint oszlott meg:

A római pátriárkához tartozott: Itália, Gallia, Hispánia, Britannia és Illíria;

Az alexandriai pátriárkához tartozott: Egyiptom, Líbia és Pentapolisz;

Az antiochiai pátriárkához tartozott: Szíria, Fönícia, Arábia, Cilicia, Isauria és Mezopotámia.

Ezt a felosztást a niceai zsinat 4. és 6. kánonja rögzítette. A pátriárkáknak tiszteletbeli elsőbbségük volt a többiekkel szemben. A 7. kánon kimondta, hogy a jeruzsálemi püspökség, a három pátriárkátus után következik a tiszteletadásban. Erre a rendre építve, a 381-ben Konstantinápolyban megtartott zsinat létrehozta a jeruzsálemi és a bizánci pátriárkátust. A 3. kánon kimondta azt is, hogy a Róma püspöke után a Konstantinápolyi püspöké legyen a tiszteletbeli elsőség, mert Konstantinápoly az Új Róma. Így lett nagy Teodosius császár¹⁷¹ uralkodása alatt a bizánci pátriárka a legfontosabb egyházi vezető.

3.2. A primátus kialakulása

Valójában öt jelentős város¹⁷² (patriárkátus) formálódik vezető szerepre, de két város – a birodalmi fővárosi státusa okán – még ezek közül is kiemelkedik: Róma és Bizánc. A II. egyetemes zsinat (Konstantinápoly) Bizáncot kiemelő döntése sértette Róma és Alexandria érdekeit. Ezért Róma nem ismerte el Bizánc 2. helyét egészen az 1215. évi Lateráni Zsinatig. A 451-ben megtartott kalcedoni IV. egyetemes zsinat is foglalkozott ezzel a kérdéssel és megerősítette Bizánc helyzetét azzal, hogy püspökét megerősítette a tiszteletreméltóság második helyén, valamint Bizánc fennhatósága¹⁷³ alá sorolta Pontuszt, Kis-Ázsiát és Thrákiát, valamint a birodalom határa mellett élő barbár népeket.

„A IV. egyetemes zsinat Jeruzsálemet kivonta a keszáriai metropolita joghatósága alól, és a nagy püspökségek között az ötödik helyre rangsorolta. Így alakult ki az ortodoxok által pentarchiának nevezett rendszer, amely a többi püspökség fölé emelte Rómát, Bizáncot, Alexandriát, Antiochiát és Jeruzsálemet. Az első négy a birodalom legnagyobb városa, Jeruzsálem pedig az „egyházak anyja”, a szent város volt. E városok püspökeinek – a pátriárkáknak – a joghatósága kiterjedt az akkori keresztyén világra¹⁷⁴. „A pentarchia rendszere így egyesítette a Rómának alárendelt, monarchikusan felépített nyugati területeken működő egyházat az egymással mellérendeltségi viszonyban álló, keleti területeken lévő egyházakkal”¹⁷⁵.

¹⁷¹ Flavius Theodosius (347. január 11. – 395. január 17.), I. Theodosius, vagy Nagy Theodosius, a Római Birodalom császára volt 379-től haláláig. Újraegyesítette a birodalom nyugati és keleti felét, így ő volt az egységes birodalom utolsó császára. Ő tette államvallássá a keresztyénséget. 380-ban eretneknek nevezi és betiltja az arianizmust. 391-ben törvénnyel vet véget a pogány kultuszok imádásának és ezáltal szabad utat ad a keresztyénségnek ahhoz, hogy államvallássá legyen: *Una vera catolica fides* – egyetlen igaz egyetemes hit a kereszténység. Halála után néhány évtizeddel a Római Birodalom véglegesen kettészakadt Kelet-római Birodalomra és Nyugat-római Birodalomra.

¹⁷² Róma, Antiochia, Alexandria, Konstantinápoly (más néven Bizánc) és Jeruzsálem.

¹⁷³ Jogilag jurisdikciója alá rendelte a területeket.

¹⁷⁴ Kivételt ez alól csak Ciprus jelentett, amely nem egyháza a kezdetektől fogva önálló – autokefál – egyház volt. Ezt a függetlenséget a 431-ben, Efezusban megtartott III. egyetemes zsinat 8. kánonja megerősítette.

¹⁷⁵ Szathmáry Béla: Magyar egyházjog; i.m. 14.o.

Róma elsőse ekkor még nem jelentett egyház-igazgatási funkciót. „Csak” első volt az egyenlők között.

Hogyan lett mégis Rómából Róma?

A keleti és nyugati nagy központ (Róma és Bizánc) elsőbbségi vitájában, Róma püspökének érdekében arra a legendára hivatkoztak, hogy a római gyülekezetet Péter apostol alapította. Érdekes érv ez, hiszen Jeruzsálemben meg maga Jézus Krisztus gyűjtötte a tanítványait, tehát ilyen alapon Jeruzsálemet illette volna meg az első hely. „Bár Péter római egyházalapításának írásos nyomai az újszövetségi könyvek keletkezési idejéből nincsenek, így Pál valódi leveleiben sem találunk erre utaló adatokat, a II. század végére mégis általánosan elfogadott hagyománnyá vált a római gyülekezet apostoli alapítása”¹⁷⁶.

I. Leó¹⁷⁷ pápa dolgozta ki a pápai primátus elvének alaptéziseit. Szerinte Péter huszonöt évig volt Róma püspöke. „Mindenesetre 445-ben III. Valentinianus császártól olyan rendelet sikerült kikényszeríteni, miszerint az apostoli szék rendelkezését a többi tartományok püspökei törvénynek tekintsék, s a Rómába idézett püspök vonakodása esetén előállítására világi karhatalmat vehetnek igénybe. Ezt követően Leó kijelentette, hogy Péter utóda a hatalom teljességével rendelkezik (*plenitudo potestatis*), és a kormányzói joghatóságot (*primatus iurisdictionis*) személyesen, illetve megbízottai által gyakorolja”¹⁷⁸.

A Nyugat-római Birodalom bukása, nem vonta maga után a pápai hatalom eltűnését, mivel a keresztyénség terjedése Európa nyugati felében erre az időszakra már megerősödött. Ez pedig azt jelentette, hogy a világi (császári) hatalom megszűnése után, a pápai hatalom csak tovább erősödött, részben betöltve ezzel a birodalom bukása nyomán keletkezett űrt.

Róma egyházi vezető szerepére és a pápaság intézményére utalva kijelenthetjük, hogy a történelmi és politikai események következtében kialakult emberi hatalmat isteni eredetű hatalomként állította be a római egyház. És az emberek által kialakított egyházi hivatalt, isteni jogból eredeztethető hivatalnak mondták, s így is gyakorolták. Ennek természetes következménye az lett, hogy az isteni eredet okán, az emberileg és hatalmi eszközökkel (is) kialakított egyház-szervezetet Krisztus igaz anyaszentegyházával azonosították, és azt annak jelentették ki. Ebben a középkorban kialakított eszmeiségben gyökerezik számos olyan római katolikus tan, amelynek közvetlen, vagy közvetett befolyása volt az egyházjog fejlődésére is. Ilyen tan pl. az egyedül üdvözítő egyháznak a római katolikus egyházzal való azonosítása, és a pápai csalhatatlanság tana is.

¹⁷⁶ Szathmáry Béla: Magyar egyházjog; i. m. 15. o.

¹⁷⁷ I. (Nagy Szent) Leó volt a 45. pápa. Életéről csak annyi adat maradt fenn, hogy Toscanában született. 440. szeptember 29-étől uralkodott az egész egyház felett, és több mint 21 éves uralkodása alatt megváltoztatta a keresztyén világot. Alapjaiban szilárdította meg Róma hatalmát. A pápa befolyása az élet és a romjaiba dőlt birodalom minden területén soha nem látott mértékű lett. A 449-ben Efezusban megtartott zsinaton Leó legnagyobb ellenségei gyűltek össze. A pápa levelét fel sem engedték olvasni. Leó tiltakozását fejezte ki a császárnál, és rablózsinatnak nevezte a tanácskozást. A császár azonban kiállt a zsinat döntései mellett, de 450 nyarán váratlanul meghalt. A birodalom élére új császár állhatott, akinek legfőbb célja az egység elérése volt. Ezt csak a pápa segítségével tudta elérni, így Leó pártjára állt. Amikor III. Valentinianus császár gyilkosság áldozata lett, az Észak-Afrikát dúló Geiserich, vandál király megtámadta Rómát. A rómaiak menekülni kezdtek, mert az új császárt, Petroniust, katonái megölték. Leó találkozott Geiserichkel és megállapodást kötött vele: a vandálok megígérték, hogy nem égetik föl Rómát, és nem ölik le a lakosságot. Amikor a hadizsákmánnyal megrakott hajóik kifutottak az ostiai kikötőből, a rómaiak tudták, hogy életüket Leó pápának köszönhetik.

¹⁷⁸ Szathmáry Béla: Magyar egyházjog; i. m. 15. o.

4. Az egyházi rend kálvini értelmezése

A reformáció századában sokkal fontosabb és sokkal gyorsabban „születik” az új egyházstruktúrák egyházzogi alapja, mint az ösgyülekezet esetében. Ez társadalmi okokkal magyarázható. A XVI. században ugyanis nem egy új vallás megalapításáról, hanem egy eltorzult egyház helyreállításáról van szó.

Az „új vallások” nemcsak teológiai térfélen kényszerülnek igei tanításuk igazolására. Szükség van tehát egy erkölcsi és egyházi magatartást szabályozó kapaszkodóra is. Ezt alkotja meg a reformáció az ún. egyházrendekben. A protestantizmus lutheri irányzata sokkal gazdagabb ebből a szempontból, mint a kálvini helvét reformáció. „Kálvin János Genfi egyházrendjét 1541-ből és 1561-ből a legjelentősebbek között említhetjük szerzőjük, a keletkezési helyük autoritása, de mindenekelőtt a tartalma miatt. Ennek elsősorban a későbbi, bővített kiadása az elterjedt. Emellett a legnagyobb hatású az Emdeni Zsinat aktái 1571-ből, amely a zsinat-presbiteri egyházstruktúrát artikulálta. Ezt a rendszert vette át a világ összes – klasszikus – református egyháza, és tartja magát ehhez a mai napig. A Kurpfalzi egyházrend különös jelentősége abban van, hogy az 1563-as kiadásának része a teljes Heidelbergi káté, amely szintúgy minden református egyháznak az egyetlen vagy egyik alap-hitvallása”¹⁷⁹.

Luther Mártonnak, a jelképesnél sokkal erőteljesebb és egyértelműbb cselekedete, hogy elégette a *Decretum Gratiani*-t, a középkori egyház hatalmának végét jelentette. A törvény (törvénykönyv) volt a hatalom egyik jelképe. Luther – igei alapokon állva – összefoglalta a kánonjog főbb tételeit is. Egyetlen példa: arra, hogy a kánonjog pl. a pápával kapcsolatban kimondta, hogy a pápát ezen a földön senki meg nem ítélni, ám az ő kötelessége, hogy minden embert megítéljen a földön, Luther így reagált: „ha ez a cikk helytálló, úgy oda Krisztus és az ő igéje, de ha nem helytálló, úgy vége az egész egyházzognak pápástul és Szentszékestül”¹⁸⁰. Nyilvánvaló tehát, hogy a reformáció teljesen másképp tekint az egyházra, mint a római egyház. Még a lutheri és a kálvini értelmezés között is jelentős különbség van. Nagyon leegyszerűsítve: míg a római katolikus felfogásban az egyház a hierarchiáról szó, Lutheréknél pedig az egyház az egy hivatal, addig Kálvinnál az egyház az a hely, ahol Isten evilági uralma megjelenik. Ez pedig azt jelenti, hogy az Isten evilági uralma nem zárkozhat be a templomok falai, illetve az egyház keretei közé. A kálvini felfogás és a Genfben, részlegesen megvalósított gyakorlat szerint a társadalom nem demokratikus, ahol a nép és a többség az úr, hanem theokratikus kell, hogy legyen, ahol az Isten felsége érvényesül a népfelség helyett. A theokrácia egy olyan államforma, ahol Isten uralma alatt áll az egész és teljes élet. Ebből kifolyólag a közállapotok – úgymint közélet, közerkölcs, emberi jogrend – az Isten akaratához, törvényeihez, parancsolataihoz, rendeleteihez, vagyis a Szentíráshoz vannak igazítva. Kálvin theokrácia-fogalma így foglalható össze: „A rend forrása Istentől van. Az állami törvények egyben Isten törvényei. Az állami, a közösségi élet célja Isten

¹⁷⁹ Görözdí Zsolt: A protestáns egyházrendek problematikája a reformáció egyházaiban a 16. században; Fórum Társadalomtudományi Szemle; X. évf., 2008/4.; 48.o. A szerző még ugyanezen a helyen további egyházrendeket is megemlít, úgy mint: „*Apologeticum Scriptum*, 1557; *Basel*, 1529; *Berner Reformation*, 1528; *Emden, Stadtgemeinde*, 1594; *Emder presbyterium*, *Predigercoetus*, *Visitationen*, *Frankfurter reformierte Kirchenordnung*, 1554; *Glastonbury*, *Groningen*, 1594; *Ordinancies*, 1554 (németül 1556); *Zürcher Chorgerichtsordnung*, 1525; *Zürcher Kirchenordnung*, 1529; *Zürcher Nachtmahlsordnung*, 1525; *Zürcher Prädicantenordnung*, 1532; *Zürcher Taufordnung*”.

¹⁸⁰ Szathmáry Béla: Magyar egyházzog; i.m. 22.o.

országának előkészítése. Kálvin világosan látta, hogy Genf nem Isten országa, és az Ordonance nem a Tízparancsolat¹⁸¹. Kálvin János röviddel a Genfben való visszatérése után, 1541-ben, elfogadtatta a városi tanáccsal az *Egyházi Rendtartást*¹⁸². Ez valójában egy egyházi szabályrendelet-gyűjtemény, amelynek központi lényege a négy egyházi tisztség felállítása, s az egyes tisztségek magyarázata. Ismeretes a kálvini megállapítás a református egyház „négy isméről”:

1. az ige hirdettetik;
2. a sákramentumokat kiszolgáltatják;
3. a szeretetszolgálatot végzik;
4. az egyházfegyelmet gyakorolják.

A reformációnak nagy igazsága, hogy önmaga egyházát – eltérően a római katolikus felfogástól – nem tekinti az üdvösség elnyeréséhez kizárólagos „közegnek”. Amikor egyházzal beszél, akkor mindig Krisztus egyházáról beszél. Amikor anyaszentegyházról szól, akkor az egyetemes anyaszentegyházról, mint Jézus Krisztus menyasszonyáról beszél. „Krisztus egyetemes egyháza konkrét helyi, tartományi, országos egyházakban, gyülekezetekben él, amelyek minőségileg az egész egyházat, a Krisztus testét jelenítik meg és képviselik. Az egyház katholicitásához¹⁸³ hozzátartozik, hogy nincs helyhez és időhöz kötve; de mint ezen a földön élő egyház, mindig konkrét helyeken és meghatározott történeti helyzetekben jelenik meg, és gyakorolja funkcióit, így a hitvallást és a szükséghez képest a hitvallás-alkotást is”¹⁸⁴. Ebben a felfogásban nincs semmi felekezeti kizárólagosság. S ez a felfogás érvényes a reformátusság egyházképére: vagyis az egyház Krisztus egyháza, ezért annak szabályait is Jézus Krisztustól, az Úrtól kell elkérni és elfogadni, ill. a Szentírása alapján állva, s azzal kizárólag összhangban, isteni törvényként megalkotni.

4.1. Egyházkormányzók Kálvinnál

Kálvin János az igei alapokhoz, az ősgyülekezeti rendhez nyúlt vissza. Egyházi tisztségei nem „új keletűek”, hiszen a reformáció kiemelkedő alakjai is alkottak egyházi rendeket.

Luther például az ígértetést tartotta egyetlen meghatározó egyházi tisztségnek, és a „minden hívők egyetemes papságának” elvét vallotta, amikor egyházi tisztviselőkről gondolkodott.

Bucer már részletesebben taglalja az egyházi tisztviselők kérdését és igei alapokon állva „megalkotja” az ún. hármast. Legfőbb tisztség nála a presbiteri tisztség. Emellett megjelöli az ígértetési és a diakónusi szolgálati területet, de e három tisztség között nincs nála semmiféle alá- és fölérendeltségi viszony. Az egyházi tisztviselők tehát egyenlők.

Kálvin megfogalmazása szerint „A régi zsinagógának – úgymond –, s azután az egyháznak megvoltak a maga vénei, akiknek tanácsa nélkül semmit sem végeztek; s hogy ez minő hanyagság folytán ment ki a szokásból, nem tudom, ha esetleg nem a tanítók tétlensége, vagy inkább gőgössége folytán, mivel egyedül ők akartak valaminek látszani”¹⁸⁵. Ez a gondolat a presbiteri-

¹⁸¹ Az idézet közvetett átvétel: Orosz Adrien: Kálvin János a theokráciáról és az egyházi rendekről című tanulmányában, (internetes elérhetősége 2009.12.8-n: http://www.egyhazszervezet.hu/adattar/files/pdf/t_oa_001.pdf), idézi az eredeti forrást: Dr. Gálfy Zoltán: Kálvin Ordonance-a és a Theokrácia. (Kézirat) 2–3. p.

¹⁸² Ordonances ecclesiastiques

¹⁸³ Értsd alatta: „egyetemességéhez”, ill. „közönséges, egyszerű voltához”.

¹⁸⁴ Bevezetés a II. Helvét Hitvalláshoz; A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya; Budapest; 1992.; 90. o.

¹⁸⁵ Kálvin János: Institutio (1559); IV.11.6.; Pápa; 1910.

umra – egyháztanácsra, konzisztóriumra – utal. Kálvin, a buceri ún. hármast bősítette ki és négy egyházi tisztséget különböztetett meg:

1. doktorok (tanítók)
2. pásztorok (igehirdetők)
3. presbiterek (vének)
4. diakónusok

4.1.1. A DOKTOROK

Doktorok, vagy tanítók. Tulajdonképpen feladatuk tanítani a gyülekezethez tartozó híveket az igaz tudományra, hogy az evangélium tisztaságát meg ne tudja rontani se a tudatlanság, se a tévtanítás. Nagy felelősség hárul tehát a doktorok (tanítók) rendjére. Kálvin nagy fontosságot tulajdonított ennek a rendnek, s a pásztorok feladatkörét az alábbiak szerint különböztette meg a doktorokétól: „Következnek a pásztorok és doktorok (tanítók), akiket az egyház soha nem nélkülözhet, s akik között véleményem szerint az a különbség, hogy a tanítók sem a fegyelmezéssel, sem a szentségek kiszolgáltatásával, sem intelmekkel és buzdításokkal nem foglalkoznak, hanem hatáskörükbe csak az írás magyarázata tartozik, hogy a tiszta és igaz tudomány a hívők között megmaradjon. A pásztori hivatal azonban mindezekre kiterjed¹⁸⁶. Fontos feladatuk volt az iskola és a kollégium vezetése, vagyis az ifjúsággal való foglalatosság is. A doktorok voltak hivatottak a tantisztaság felett őrködni és meghatározni az iskolákban alkalmazott nevelési kritériumokat is. A doktorok dolga a presbiterek útbaigazítása, s ha a lelkipásztor hibázna, akkor hibáját a doktoroknak kell megfogalmazniuk, s a helyesbítés irányát – a Szentírás alapján – kijelölniük.

4.1.2. A PÁSZTOROK

„A pásztorok tisztében is az a két dolog képezi a legtöbbet, hogy az evangéliumot hirdessék és a szentségeket kiszolgáltassák. A tanítás módja pedig nemcsak a nyilvános prédikálásban áll, hanem a magán intelmekre is kiterjed ... olyanképpen álljanak ők az egyház élén, hogy nemcsak tétlenül birtokolják a méltóságot, hanem hogy Krisztus tudományával oktassák a népet az igazi jámborságra, a szentségeket kiszolgáltassák, s az igazi fegyelmet megtartsák és gyakorolják. Mindazoknak ugyanis, akik őrállóul rendeltettek az egyházban, azt hirdeti az Úr, hogy ha valaki tudatlanságból az ő hanyagságuk miatt vész el, annak vérét az ő kezeikből kívánja meg (Ez 3,17). Őrájuk is vonatkozik mindannyiokra az, amit Pál önmagáról mond (1Kor 9,16): Jaj nekem, ha az evangéliumot nem prédikálom, mivel rám van bízva ez a sáfárság. Szóval, amiképp az apostolok viselkedtek az egész világgal szemben, úgy kell viselkedni minden egyes pásztornak a reá bízott nyájjal szemben.”¹⁸⁷

Az Egyházi Rendtartás 173 cikkelyéből 39 foglalkozik a pásztorokkal: hogyan történik elhívásuk, megvizsgálásuk, beiktatásuk. Szól az életrendjükéről, munkájukról. Kálvin elkészítette a lelkészi eskü szövegét is, s annak utolsó sora jól mutatja a nagy reformátor theokratikus meggyőződését: „ígérem, hogy a hatóságoknak és a népnek szolgállok mindaddig, míg ez nem akadályoz abban a szolgálatban, amellyel hivatásom szerint Istennek tartozom”. A lelkész igehirdetési feladatáról is rendelkezik. Eszerint a lelkipásztor minden vasárnap reggel és délután hirdet igét, valamint hétköznap háromszor: hétfőn, kedden és pénteken.

¹⁸⁶ Kálvin János: *Institutio* (1559); IV.3.4.; Pápa; 1910.

¹⁸⁷ Kálvin János: *Institutio* (1559); IV.3.6.; Pápa; 1910

4.1.3. A PRESBITEREK

A presbiter (gör. vén, „öregebb”) az őskeresztyén egyházban a gyülekezet tisztviselőjét jelentette. Ezekre a tisztviselőkre volt bízva a tanítás és az egyház ügyeinek intézése. Eleinte episkopusoknak (értsd: „felügyelő”) nevezték őket is, később azonban a presbiteri testület feje lett az episkopus (püspök). Kálvin ezt írja a presbiteri feladatról: „a Szentírás világosan bizonyosságot tesz arról, hogy a presbiter feladata egyházának igazgatása”¹⁸⁸. Felügyeleti hatáskörük kiterjedt a gyülekezethez tartozó minden ember életére. Szeretetteljesen kellett figyelmeztetniük azokat, akikről úgy látták, hogy eltévelyedtek, ill. bűnös életet folytatnak.

A presbiterek a lelkipásztorok egyenrangú partnerei és ők végzik az egyházi szervező munkát. Genfben a városi Kis Tanácsból két presbitert, a Hatvanak tanácsából négy presbitert, s a Kétszázak tanácsából hat presbitert választottak. Ők – a lelkésztestülettel együtt – alkották a konzisztóriumot¹⁸⁹. Ez a testület Kálvin szerint az egyházi élet tengelye. A presbitereknek, tapasztalataikról be kellett számolniuk a lelkipásztoroknak. Életük rendes, tisztességes kellett, hogy legyen. Nem volt a presbiteri tisztségre való alkalmassághoz megszabott életkor. Megbízásuk egy évre szólt. Esküjük szövegében ez állt: „mihelyt tudomásomra jut a presbitériumnak jelentendő dolog, kötelességemhez híven teljesítem, gyűlölet és személyválogatás nélkül, annak érdekében, hogy a városban a jó rend és az Istenbe vetett hit megmaradjon”.

4.1.4. A DIAKÓNUSOK

Ők a szeretetszolgálatot végző egyházi tisztségviselők. Szolgálatuk két irányba mutatott: egyik az adományok gyűjtése és szétosztása, vagyis a szegényekkel való törődés volt, másik a betegek és elesettek ápolása, gondozása. Kálvin így ír róluk: „A diakonusoknak épen az volt akkor a dolguk, mint az apostolok idején. Ők ugyanis a hívők napi adományait és az egyház évi jövedelmét gondozták, hogy azt igazi rendeltetésére juttassák, vagyis részben az egyházi szolgálók, részben a szegények táplálására osszák szét ... Azokban a kánonokban ugyanis, melyeket az apostoloknak tulajdonítanak, ez olvasható: megparancsoljuk, hogy az egyházi jószágok a püspök hatalmában legyenek. Ha ugyanis az emberek lelkei, amik pedig becsesebbek, ő reá vannak bízva, mennyivel inkább illik, hogy ő viseljen gondot a pénzre is, úgy, hogy a presbiterek és diakonusok az ő hatalmával osszának szét mindent a szegényeknek, hogy félelemmel és kellő pontossággal végezzenek mindent ... A diakonus, aki a szegények gondozója volt, azt, amit adtak, elfogadja azért, hogy kioassa”¹⁹⁰. Kálvin is kétféle diakónust különböztetett meg: az alamizsnaosztót és a másokon könyörülő.

4.2. Kálvin egyházalkotmánya

Kálvin egyházalkotmánya szervesen kötődik az egyházzal kialakított képéhez és az egyházi tisztségekhez, melyekről az előző részekben volt szó. Minden egyházalkotmánynak az alapja az, hogy megalkotója miként vélekedik magáról az egyházzal. A protestantizmus tanítása (is) látható és láthatatlan egyházzal beszél. Struktúrája azonban csak a látható egyháznak van, és csak a látható egyház ragadható meg az egyházjog szempontjából.

¹⁸⁸ Kálvin János: *Institutio* (1559); IV.5.8.; Pápa; 1910

¹⁸⁹ Konzisztórium = egyháztanács = mai értelemben: presbitérium

¹⁹⁰ Kálvin János: *Institutio* (1559); IV.5.15.; Pápa; 1910.

Kálvin nemcsak a látható egyházat különbözteti meg a láthatatlantól, hanem a látható egyháznak is kettős értelme van. „Jelenti először az embereknek az egész világon elterjedt összességét, mely az egy Istent és az egy Krisztust vallja, a keresztyén hitre megkeresztelkedik, a szent vacsorával való élés által a tudományban és szeretetben való egyességet bebizonyítja, az Úr ígében egyértelmű és a Krisztus által rendelt igehirdetési tisztet megtartja. Másodszor jelenti az egy helyen megtelepedett gyülekezetet. ...mert Krisztus nemcsak az összességnek ígérte, hogy vele lesz a világ végzetéig, és nem csalhat meg az ő ígérete: valahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott leszek én közöttük. Eszerint a gyülekezet is magának Krisztusnak a vezetése alatt áll és az abban lakó össze emberek, a pásztorok is, tagjai a gyülekezetnek. Sőt a jog szempontjából tekintve, első sorban a gyülekezetet kell egyház alatt értenünk”¹⁹¹.

Kálvin, a genfi kis kátéban az egyház fogalmát úgy határozta meg, hogy az egyház azon hívek testülete és társasága, akiket Isten az üdvösségre predestinált.

Minden egyes gyülekezet Isten valódi anyaszentegyháza, s azért és attól válik azzá, hogy benne az ige helyesen hirdettetik és a sákramentumokat helyesen szolgáltatják ki. „Ám az egyház földi feladatai végzéséhez külső szervezetre szükség van. E földi feladatokat nem a közönséges anyaszentegyház végzi, hanem a gyülekezet. Sem prédikálni, sem sákramentumokat kiszolgáltatni, sem fegyelmet gyakorolni, sem szegényeket gondozni nem lehet máshol, mint a gyülekezetben”¹⁹². „Ám kálvinista felfogás mellett az egyetemes egyház és a gyülekezet közötti viszony ne a szervezet és az ő szerve között, hanem két, bár egymással a legszorosabb összefüggésben lévő szervezet között fennálló viszony”¹⁹³.

Mindebből nyilvánvaló, hogy Kálvin felfogásában az egyházi hatalom a gyülekezet kezében van, de a gyülekezet ugyanakkor köteles az egyházi szolgálatok elvégzésére. Ennek érdekében három szerve van, funkciójának és feladatának megfelelően:

1. az igehirdetés feladatának végzését,
2. a kormányzást,
3. és a szegények gondozását végző szerv.

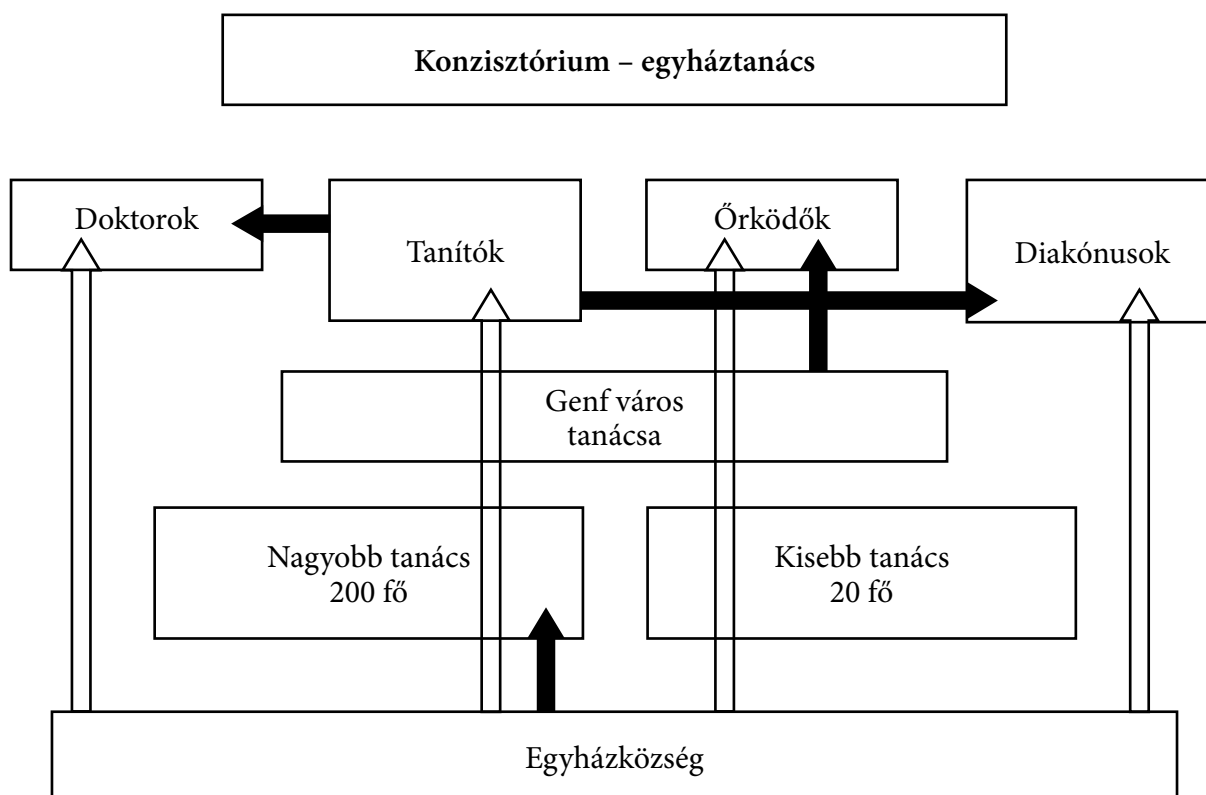
S e három kötődik még egyhez, amely az egész egyházi, ill. gyülekezeti szolgálatot összefogja. Ez a konzisztórium.

Itt köszön vissza az egyház ismérveiről szóló kálvini tanítás és az egyházi tisztségekkel kapcsolatos felosztás. S ennek figyelembevételével válik érthetővé a genfi egyház szerkezeti felépítését mutató ábra, amely az egyházközség, mint gyülekezet talajára építve, abból hozza elő a maga tisztségviselőit és szerveit, még akkor is, ha azok éppenséggel városi tanácsstagok is. Egy bonyolult összekapcsolása ez a világi és egyházi hatalomnak, amely azonban Isten szuverenitása és tekintélye alá van vetve és az Úrnak szolgál.

¹⁹¹ Dr. Kun Béla: Kálvin egyházalkotmánya; Hegedűs Sándor Könyvkereskedése; Debrecen; 1906.

¹⁹² Dr. Kun Béla: Kálvin egyházalkotmánya; Hegedűs Sándor Könyvkereskedése; Debrecen; 1906.

¹⁹³ Dr. Kun Béla: Kálvin egyházalkotmánya; Hegedűs Sándor Könyvkereskedése; Debrecen; 1906.

Fontos jogelv, amely a kálvini egyházszabályzatból vezethető le: az ellenállás joga. Rendkívül fontos, társadalmi rendet és történelmet formáló református eszme ez. Hiszen a protestantizmus lutheri iránya kimondja, hogy az engedelmség kötelesség! Az egyén engedelmeskedni köteles az állammal és az uralkodóval, valamint az egyházzal fennálló kapcsolatrendszerében is. Ehhez képest a kálvini reformáció azt mondja, hogy szükség van az öntudatos védekezésre mindenféle elnyomással szemben! Először alaposan meg kell vizsgálni, hogy a világi felsőbbtség méltó-e egyáltalán a hivatalára? Ha nem méltó, akkor megengedett vele szemben az ellenállás. Ha a felsőbbtség nem Isten dicsőségét szolgálja, akkor nem méltó a hivatalára és mindazok számára, akik Isten dicsőségét szolgálják, az ilyen felsőbbtség megszűnik felsőbbségnek lenni. A lázadás jogosultságát pedig az a tény adja, hogy mindenféle állami és társadalmi rendet az emberek alkotnak. Ugyanazok az emberek, akik Isten népének közösségét, vagyis a gyülekezetet, egyházat is jelentik. Ha tehát mindenféle állami rendet az Isten népének közössége alkot, akkor hitbéli meggyőződését érvényesítheti minden ember a társadalmi és politikai kérdésekben is. Ebből pedig egyenesen következik a népfelség, a szabadság és az öngazgatás eszményének vallási, pontosabban református alapja. Ezt nem kellene elfelejtenünk, sőt jó lenne egyre határozottabban a lelkünkbe hordoznunk és gyakorolnunk!

VIII. Melléklet

1. Szemelvények a magyar református egyházjogtörténet anyagából, a reformáció századából

Az 1517. október 31-i wittenbergi események után röviddel az „új tanok” már megjelentek Magyarországon is. A protestantizmusnak nem volt szüksége új egyházstruktúrára, hanem sokkal inkább a fennálló egyházi rend átalakítására. Itt is a Szentírást vették alapul az őseink. A magyar protestantizmus kezdeti időszakában a lutheri és kálvini irányzat nem vált el markáns módon egymástól. A különbségek nem is egyházjogi, hanem sokkal inkább dogmatikai kérdésekben mutatkoztak meg. A kálvini és a lutheri irány definitív elválása is az úrvacsora kérdésének értelmezése miatt történt meg.

A reformáció századának első protestáns magyar zsinatai is sokkal inkább foglalkoztak tanítzaságbeli és dogmatikai kérdésekkel, mintsem egyházstrukturális, vagy közvetlen egyházjogi szabályokkal.

Az alábbiakban Kiss Áron¹⁹⁴ nyomán vesszük sorra a XVI. század zsinatait és azok fontosabb egyházjogi végzéseit, néhány szemelvény idézésével.

1545 – az erdődi zsinat.

Példaként hozom, hogy az első zsinatok egyike, milyen kérdésekben hozott végzéseket:

I. cikk. A Szentháromságról.

II. cikk. Isten fiáról, az egyetlen közbenjáróról.

III. cikk. A bűnös embernek isten előtti megigazulásáról.

IV. cikk. Mi és minő legyen a megigazító hit.

V. cikk. A jó cselekedeteket hány és minő okokból kell mívelni. (Három okból.)

VI. cikk. Két szentség, a keresztség és úrvacsora és azoknak kiszolgáltatása s eredményei.

VII. cikk. A meghalt szentekről, akiket jótetteik követésével, hivatásuk és szeretetök becsülésével, nem pedig segélyül hívással kell tisztelni.

VIII. cikk. A keresztyén szabadság fokozatai.

IX. cikk. A hármás gyónásról vagy bűnvallásról, s miért kell a fülbegyónást az egyházban fenntartani? Három okból: 1. a tudomány, 2. a vigasz, és 3. a felmentés végett.

X. cikk. Az egyház fejről, aki a Krisztus nem pedig a püspökök sorrendi utódsága.

XI. cikk. Miért távoztunk el a püspökök sorrendi utódságától? Isten parancsából.

XII. cikk. Egyetértés az ágostai hitvallással.

1549 és 1550 – a tornai zsinatok.

Az 1549-ben megtartott zsinat XIII cikket adott ki a lekipásztorok tisztéről, életéről, erkölcséről és viseletéről vagy ruházatáról. Az 1550-ben tartott zsinaton állást foglaltak a püspök tisztéről.

¹⁹⁴ Kiss Áron: A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései. Magyarországi Protestánsok, Budapest, 1881.

téről és munkájáról, amit elsősorban az egyházlátogatásban láttak az akkori zsinati atyák. Meg is határoztak 19 kérdést, amit vizsgálnia kell a vizitátornak az egyházlátogatások alkalmával.

1552 – a beregszászi zsinat.

Hitelvi és dogmatikai kérdésekkel foglalkozott.

1.1. Az óvári zsinat végzései 1554-ből

1554 – az óvári zsinat.

Végzéseiből következik, hogy már javában zajlott az úrvacsora tan lutheri és kálvini értelmezéséből fakadó különbség. Elindult a protestáns „felekezetek” önállósulása. A zsinat végzései között azonban jócskán találunk olyan témát is, ami valóban egyházi szabályozást feltételez. A zsinat nem törvényben hozta meg a vonatkozó döntését, hanem hitvallásszerű szövegben. Állásfoglalásban, ami ugyancsak magatartásszabályként értelmezhető, tehát jogilag is releváns a zsinat végzése. Az itteni eredmények, a címek szintjén:

1. Mi az úrvacsora sákramentumának kegyes és katolikus értelme?
2. Vajon kovászos vagy kovásztalan kenyérral kell-e az úrvacsorát kiszolgáltatni?
3. Vajon a feloldást nyilvános vagy magános alakban kell-e az egyházban fenntartani?
4. Vajon a képeket avagy még az oltárokat is le lehet-e a fejedelmek és egyház beleegyezése nélkül rontani?
5. Vajon szükségesek-e a keresztszülék a kisdedek megkeresztelésének idején?
6. Vajon a házassági egybeköttetésnek eskü nélkül kell-e történni?
7. Vajon az asszonyokat a gyermekágy napjainak eltelése után szükség-e a templomba kegyeletesen bevezetni?
8. Vajon az emberi tekintéllyel rendelt ünnepnapokat egyáltalában el kell-e törölni?
9. Vajon szükséges-e, hogy az egyházzolgáknak szuperintendenseik és felsőségi segédek (*espereseik*) legyenek?

1.2. A 2. erdődi zsinat végzései 1555-ből

1555 – a második erdődi zsinat.

A végzések között jócskán találunk itt is az egyház életét szabályozó határozatot. Néhányat – főleg a tantsztsággal, dogmatikai kérdésekkel kapcsolatosakat – csak a címe szintjén jelzem, de az egyházfegyelem szempontjából érdekesebb végzéseket szó szerint közlöm.

I. cikk. A lelkipásztorok tisztéről.

Hogy pedig a lelkipásztorok tiszte az egyházban annál teljesebben átértve legyen és a közegyházi szolgai hivatalokra törvényes hivatással bíró alkalmas egyének vétessenek fel, akik elől járni jól tudjanak, – mert akik jól forgolódnak, azok kettős tisztességre érdemesek, ellenben akik rosszul kormányoznak, kettős megszégyenítésre méltók, – legyen a szuperintendenstől és tisztársaitól adott bizonyáglevelük, nehogy annak hiányában az emberek valami kétséget találjanak támasztani az ő törvényes választatásuk és hivatásuk felől. A szentírást pedig forgassák kezükben éjjel-nappal, amint Pál meghagyja és annak szövegével, Isten kegye mellett, mennyire csak lehet, barátkozzanak meg, s legyenek a tanulásban és tanításban szorgalmatosak és a teljes Szentírás mind két részét, a törvényt és evangéliumot tanulják meg jól. Az Isten ígését a Pál

intéseként a néppel, a Krisztus parancsa szerint közöljék. S hogy továbbá megtartsák amaz igaz beszéd módját, melynek végcélja, hogy azokat, amelyek az igaz hitre és szeretetre tartoznak, – megvetve a haszontalan meséket és kötőlődzködő kérdéseket, – szorgalmasan szívükre kössék; miképpen az apostol tanítja, hogy „a parancsolatnak vége a tiszta szívből eredő szeretet”, tiszta öntudat és nem költött hit.

II. cikk. A sákramentumokról.

III. cikk. Az úrvacsoráról.

IV. cikk. A bűnvallásról, gyónásról és feloldozásról.

V. cikk. A magán bűnvallásról (fülbegyónásról) és feloldozásról.

VI. cikk. Az egyházi fegyelemről.

Minden józan ember belátja azt, hogy ez mennyire szükséges az egyházban, mert az egyház egysége azon összetársulásban áll, mely a Krisztus, mint egy fő alatt, ugyanazon evangélium, ugyanazon egyházi szolgálat és szilárd igazsággal van egybekapcsolva, melynek engedelmeskednünk kell ama mondat szerint: „A ki titeket hallgat, engem hallgat”, hogy megmaradjon a hitnek egysége, a sákramentumokkal való élés és az evangéliumban parancsolt fegyelem. Mert amint Cyprián tanítja, azon egyedüli fegyelem, – a mellyel a bűnök a felebarátok hasznára, nyilvánosan vagy magánlag meggátoltatnak, köttetnek és büntetnek, melyet követni üdvösnek, elhanyagolni halálosnak ismerünk, – abban áll, amit Pál apostol Timóteus és Titus püspököknek ír, hogy „tudják meg, mi módon kelljen az Isten házában forgolódniuk, mely az élő Istennek egyháza, oszlopa és erőssége az igazságnak”. „Azokat, akik vétkeznek, mindenekelőtt megfeddje, hogy egyebek is megfélemljenek”. Amint, úgymond, „én is Hymenaeust és Sándort, akik az igazság mellől eltévelyedtek, adtam a Sátánnak, azaz kiközösítettem, a testnek veszedelmére, hogy mind ők, mind mások az egyházban tanulják meg azt, hogy ne káromoljanak”. Azért is a lelkipásztoroknak komolyan kell vigyázni arra, hogy erkölcsük és életük az ő hivatalukhoz méltó legyen, a Krisztus és az apostolok parancsa szerint, hogy a népet nemcsak tudományukkal, de életükkel is oktassák, ne-hogy akiket szóval tanítanak, példáikkal megrontsák. Ami pedig, hogy most néhol így történik, az nyilván van; midőn némelyek nem öröködnék, nem is törődnek az egyház gondjaival, hanem itt és ott, naponkénti regélésekkel és az emberek összejöveteleiben, s csoportjaikban gondtalanul heverésznek. A honnan kitetszik, hogy a lelkészek fegyelmének elmulasztása, az egyháznak romlása.

VII. cikk. A lelkipásztorok és egyházi szolgák életéről.

A Krisztus egyházának szolgái, ha e nevükben gyönyörködnek, meglássák, hogy e nemes és szent nevet szelídséggel, türelemmel, gonddal, szorgalommal, lelki nyugalommal, kitartással, józansággal, vendégszeretettel és minden jelesebb erények összességével feldíszíteni igyekezzenek, és hogy minden emberekkel amennyire lehet békében éljenek, s magokat ne vegyítsék, vagy ne merítsék a világ gondjaiba, sem pedig üzérkedések, avagy más nemtelen nyerészkedésekbe. Mert a kegyesség magában nagy nyereség, ha valaki a középszerű dolgokkal megelégszik; mert semmit sem hoztunk e világra és semmit sem vihetünk innét el, de ha eledelünk van és ruházatunk, azokkal megelégedjünk. Tartsák azért magokat az egyházak lelkipásztorai szolgatársáikkal együtt törvényes hivatásuknak határai közt, hogy keressék inkább azt, miképpen lehessen a Krisztus tanácsa és parancsa szerint Isten országát és annak igazságát terjeszteni, és ne sújtsák a lelkeket a holnapi nap gondjával, mert elég minden napnak a maga terhe, és az apostolnak ama mondásához: „Egy istennel vitézkedő se elegendjék az életnek szorgalmatosságába”. Továbbá a lelkészeknek és presbitereknek tiszte még, hogy ne csak szónokoljanak a nép előtt, hanem házanként is intsék és tanítsák azokat és hogy magokat minden vértől tisztán tartsák.

VIII. cikk. Szinte azon szövegű vagy tárgyú.

Az Isten igéjének hirdetői minden módon kerüljék a korcsmákat, sem olyakat magok ne tartanak. Mert ha a korcsmába járni tilos – mint a Gracián parancsából világos – mennyivel inkább tiltva van az azoknak, akik a templomokban szolgálnak. Sőt óvakodjanak, hogy a lakodalmakba is a poharazás és más fajtalanságok kikerülése tekintetéből, ne járjanak, avagy hogy a kéjhölgyek lakomáiban részt ne vegyenek, nehogy ott vagy szemük, vagy fülök azok rút látványosságának és beszédeinek ragályával megfertőztessék, mely tettért magáért hivatalból való letétellel büntettetnek.

IX. cikk. A papok házasságáról.

Amit a papok házasságáról a Szentírás tanít, az eléggé világos. Akik magukat megtartóztatni nem tudják, az Isten nevében és félelmében nősüljenek meg: „mert jobb házasságban élni, mint égni”. És „a püspöknek feddhetetlennek, egy feleségű férfiúnak kell lenni”. Ismét „az egyházi szolgáknak rendszeretőknek kell lenni, feleségeikkel együtt”. „A diakónok is legyenek egy feleségű férfiak, kik az ő házukban jól tudjanak elől járni és magzataikat engedelemben tartóztatni, mert ki a maga házában nem tud elől járni, mi módon bírhatja az Isten anyaszentegyházát”. Egyre vigyázzanak szorgalmasan azon papok, kik nőtlenül élni nem képesek, hogy ne valamely becstelen személyt, hanem vagy szűzleányt, vagy tisztas özvegyet vegyenek feleségül. A szerfeletti fényűzést pedig mind önmaguk, mind feleségeik vagy gyermekeik ruházatában kerüljék, s legyen mind az ő magok, mind hitvestársaik öltözete tisztességes. A sisakos, vagy hajtott végű fövegeket se viseljék a mohabiták vagy mohamedánok módjára, amint korunkban látjuk, hogy némelyek ez ocsmányságot a pogány udvarok ildomtalan utánzásával hordják, nehogy az ilyekben emiatt az Isten neve megutáltassék. Vigyázzanak továbbá szorgalommal, hogy nejeik ne legyenek szemtelenek, fecsegők, hazugok, haszontalan beszédűek, avagy költekezők, hanem inkább legyenek olyak, minőknek lenni kell a kegyességet jótetteikben feltüntető asszonyoknak, és tanulják meg, hogy férjeiknek, mint uraiknak, csendben és teljes önmegadásukkal engedelmeskedjenek. Mert szent Pál sem engedi meg a nőknek, az Isten parancsa szerint, hogy férjeik felett hatalmaskodjanak.

X. cikk. Az Isten igéjének hirdetéséről.

Továbbá hogy Isten igéjét a más bosszantása, s minden vetélkedés nélkül terjesszék, a bűnököt a Pál intése szerint, mérséklettel fedezzék fel és róják meg, a magán gyűlöletet kerüljék és a prófétai s apostoli szigorral a személyek tekintetbe vétele mellett és a vétek súlyához mérten éljenek. Minden tévelygést teljességgel kerüljenek, a hamis tudományt cáfolják, az igaz tudományhoz pedig ragaszkodjanak állhatatossággal. S továbbá mindnyájan óvakodjanak, hogy sarlójukat s más bűzjába ne vágják, a régi kánonok és más ez egyházi cikkek között jelzett rendeletek szerint.

XI. cikk. A házassági esetekről.

A lelkipásztorok a közemberek közti házasság esetében gondosan figyelmezzenek az életkor egyezésére és igyekezzenek kitudakozni az atyafiság fokozatának miként állását, hogy senki ne vegyen 14 éven aluli leányt, s mielőtt a házasságot megkötnék, hirdessék is ki azt kétszer vagy háromszor a gyülekezet előtt. A házassági esketés pedig legyen a gyülekezet előtt illően, nem titkon. Óvakodjanak attól is, hogy az össze nem illő személyeket össze ne eskessék. S ne is hagyjanak addig helyben semmi kézfogást, míg azt a helységnek jó, tisztas és idősebb polgárai a törvény és saját tekintélyük szerint el nem intézték. Továbbá, hogy ezután senki ne merészeljen a házassági esetekben valami ítéletet mondani, hanem halasszon minden válópert a következő zsinat idejére.

XII. cikk. A felsőbbek iránt kimutatandó engedelmességről.

Mínt hogy az engedelmisség jobb az áldozatnál, mutassa ki minden lelkész engedelmisségét a felső hatóság iránt, mindazokban, amelyek az Isten dicsőségére és felebarátink épületére

céloznak, s fogadásuk szerint szíveljék el és ne nehezteljék szuperintendensüknek jóakarató intéset, sőt súlyosabb bűnök esetében még kemény dorgálását sem, nehogy midőn a Scyllát kerülik, bele essenek a Charibdisbe.

XIII. cikk. A lelkipásztor helyváltoztatásáról.

Jónak látta az atyafiság, hogy jövőre a lelkészeknek ne legyen szabad esperesük beegyezése nélkül valamely lelkészségbe belépni, avagy kilépni azon lelkészségből, melyet ki-ki törvényes meghívás után az isteni gondviseléstől nyert.

XIV. cikk. A jövedelmekről.

És mivel méltó a munkás a maga bérére, az egyházzolgáknak is meg kell adni törvényes jog szerint az ő megszabott fizetésüket vagy tiszteletdíjukat, nehogy a szegénység miatt hivatalukban megrestüljenek. Miért is míg még a régi egyházban nem fizettetett meg egészen a távozó előd szolgálati díja, más egyházi szolga annak a helyére utódul ne menjen. Különben a szabályszegő a gyűlés kemény ítéletét vonja magára.

XV. cikk. A szertartásokról.

Fel kell ügyelni arra is, hogy az egyházban sem a könyörgésekbe, sem a himnuszokba (dicsőnékek), sem a felolvasásokba (lectiones), sem a folyóbeszédbe (prózákba) be ne vétesék semmi, ami a kanonikus könyvekben és bevett szerzőknél megírva nem található. S hogy azon külszertartások, amelyek a kegyességre, rendre és az egyház nyugalmaára hatással vannak, megtartassanak; és hogy míg a templomokban az egyházi szertartások folynak, addig házi vagy világi dolgokat sem magok ne végezzenek, sem pedig házaiknál végeztetni ne engedjenek, hogy így együtt énekelvén, dicsőíttessék folytonos dicséreteikkel az Isten. Mert ideje van a munkálkodásnak, ideje van evésnek, ivásnak stb. és ideje van a szent dolgokkai foglalkozásnak.

XVI. cikk. A felebaráti szeretetről.

A szeretet nem azokról gondoskodik, amelyek sajátjai, hanem amelyek a máséi. Vigyázzanak azért minden egyházzolgák, nehogy a tudósabbak irigységből kinevessék, lealázzák vagy megkisebbsítsék a tanulatlanabbakat. Továbbá, hogy magokat kevélyen ne viseljék, avagy valami módon meg ne alacsonyítsák és a képzetlenebbek megvetésével be ne fertőztessék. Mert ha a szent apostol mondása szerint egymást marjátok, elnyelitek, meglássátok, hogy viszont egymástól meg ne emésztessetek.

XVII. cikk. Fenséges Második János fejedelem parancsáról.

Fejedelmünknek, 2-dik Jánosnak parancsa, mely amint átlátható, az egyház tekintélyéről szól, ez: hogy ezután senki ne merészeljen az ő nagyságos uralkodása alatt álló birodalomban bármely egyházat annak megszokott és törvényes szertartásaiban valamivel megújítani, abban valamit megváltoztatni, rendül szabni, eltörlni, a felsőbbeknek afelőli megkérdezése vagy beegyezése nélkül, avagy a kérdésnek a gyűlés elé terjesztése nélkül. Azt pedig, hogy a minap Óváriban az úrvacsora kiszolgáltatásában az oltár lebontásával és az asztal behelyezésével változás történt, anélkül, hogy a fejedelmet afelől megkérdezték volna, akinek hatalmával azt tenni kellett volna, a mi egyházunk felette rosszalja és az ily újítás szerzőjének nagy bűnül tulajdonítja. S bárha urunk, a nagyságos fejedelem, a maga fejedelmi kegyéből, a mi megtorlásunk mérvét ez alkalommal megenyhítette; mindazáltal ezt az újítási vakmerőséget jövőre a maga birodalmában sehol megengedni nem fogja. És az esperesek (seniorok) nézete is az, hogy mindenek, amelyeknek szabályszerűen történniük kell, a főtől rendeztessenek, és hogy intézkedni kell, miszerint a tudományban és a hit lényeges részeiben különböző érzelmek ne keletkezzenek, amelyek a hol létrejönnek a legveszélyesebbek. A szertartásokról pedig nem kell annyira vetélkedni, mint ame-

lyek nem is igen lehetnek mindenütt hasonlóak, a mi egyházunkban azonban már régen bizonyos rendbe vannak hozva, s nem is könnyen engedjük meg, hogy azt a rendet valaki valami módon, még nagyobb botránnyal, mint ha azt fenntartjuk, megzavarja; megtartjuk azért ezt a szabályt: A rendezetlenek engedjenek a rendezetteknek, s nem a rendezettek a rendezetleneknek

XVIII. cikk. A zsinatok vizsgálatáról. (visitatio Synodorum.)

Végre ezek állandó gyakorlattal megtartandók: hogy legyenek minden évben a magok alkalmas és illő idejében látogatások és gyűlések, amelyeken mindenről szoros vizsgálat tartassék; továbbá az egyházi ügyek is fokozatosan és a régi kánonok szerint a magok rendén és módján tárgyalassanak; azok pedig, akik konokságukban tovább mennek: a kánonok ősi tekintélyével, a közelebbi gyűlésig az atyafiak testvéri köréből és az egyházból kitiltassanak és különben vissza ne vétessenek, ha csak elébb a következő gyűléstől fel nem szabadíttatnak. Amint a Distinctiókban van.

XIX. cikk. A hamis tudomány tényeiről.

Elhatározta a közönség, hogy mindazokat, akik ebben az egyházi hatóságban, akár hamis tudományok, akár rossz életük miatt vádoltatnak, meg kell idézni; tudományuk és életük felől számadásra kell venni, amit ha teljesíteni vonakodnának, meg kell őket hivataluktól fosztani.

XX. cikk. A felavatásról.

A lelkipásztoroknak fő gondot kell fordítaniuk arra, hogy a Pál tanítása szerint, kezüket valakire hamar ne vessék, hanem jó bizonyosságú, szent lélekkel és bölcsességgel teljes férfiakat alkalmazzanak, nem a heverésre, hanem az egyházzolgai munkára. Minél fogva igen helyeslendő a régi egyház szokása, hogy a felavatandók először vizsgáltassanak meg, képeztesse ki és az ige hirdetésére az egyház kegyes és tudós előjáróinak közbizonyítványára bocsáttassanak ki. Óhajtandó, hogy az egyháznak ezen terhes és igen szükséges gondozására többen vétessenek fel, hogy ezen egyházi szolgálat által a többi egyházak is megtartassanak. Akarjuk továbbá, hogy a kátét is a mi egyházainkban a dékánok, avagy az egyházi szolgák mindenütt tanítsák, úgy mindazáltal, hogy a lelkész mindenütt ügyeljen fel, hogyan oktattatnak a tanulatlanok, és hogy a megvizsgálandók vizsgáik és vallástételeik után tartsanak ugyanott a jelenlévőkkel imádságokat, a kátéfejtegetéssel foglalkozó és azt tanuló gyermekekért.

1559 – vásárhelyi zsinat.

Dogmatikai kérdésekkel foglalkozik

1560 – medgyesi zsinat.

Dogmatikai kérdésekkel foglalkozik.

1561 – kolozsvári zsinat.

Előkészíti és tárgyalja a debreceni (más nevén) az egervölgyi hitvallást

1562 – tarcali zsinat és 1563 – tordai zsinat

Tárgyalja és elfogadja Béza hitvallásának magyar fordítását, sőt ki is bővíti a magyar szöveget.

1564 – enyedi országos zsinat.

Itt válik egyértelművé a protestantizmus kálvini és lutheri ágának kettéválása a magyar protestánsok között. A kettéválásnak az úrvacsora tan értelmezésében vannak gyökerei.

1566 – gönci zsinat.

Károli Gáspár hívta össze és a szentháromság tant tárgyalja, az egyre erősödő unitárius hatás miatt.

1566 – tordali zsinat.

Ugyancsak az unitáriusok miatt a szentháromsággal kapcsolatban fogalmaz meg hitvallási szöveget, de nem zárja le a kérdést.

1566 – gyulafehérvári zsinat

A tordai zsinat folytatása: téma a Szentháromság, kiváltó oka az unitáriusok erősödése és Dávid Ferenc személye.

1566 – marosvásárhelyi zsinat

A gyulafehérvári zsinat folytatása.

1567 – debreceni zsinat.

Zömében dogmatikai kérdésekkel foglalkozik.

1568 – szikszói zsinat.

Dávid Ferenc miatt, az unitáriusokkal szembe helyezkedve, a szentháromság kérdésével foglalkozik, de félbeszakad a zsinat.

1568 – kassai zsinat.

A szikszói folytatása, amelyre meghívták Dávid Ferencét is, de ők nem jelentek meg. Az unitárius eszméket képviselő Egri Lukácsot helyben le is tartóztatják.

1568 – gyulafehérvári zsinat.

Dávid Ferencék nem mertek elmenni a szikszói zsinatra, inkább összehívtak egy „saját” zsinatot, amelyre a magyarországi lelkészeket invitálták meg.

1568 – sárospataki zsinat.

A Kassán letartóztatott Egri Lukács további írásai miatt hívták össze.

1569 – nagyváradai zsinat.

A Dávid Ferencék gyulafehérvári zsinatának folytatása. Itt szakították meg – királyi utasításra – az unitáriusok a további személyes párbeszédet a reformátusokkal és az evangélikusokkal.

1570 – csengeri zsinat.

Továbbra is a szentháromságtanról folyik a dogmatikai vita. Meghívták Dávid Ferencet, de ő nem jelent meg a csengeri zsinaton.

1.3. A hercegszőlősi zsinat végzése 1576-ból

1576 – hercegszőlősi zsinat.

Itt fogadják el az ún. *Hercegszőlősi kánonokat*. Ez egy valódi egyházi rendtartás a XVI. századból, amelyet szó szerint közlök az alábbiakban:

AZ ALSÓ ES FELSŐ BARANYÁBAN VALÓ ECCLÉSIÁKNAK ARTICULUSI, *mellyek Herchegszőlősön irattanak negyven Praedikátorok jelön voltában, melyeket mindnyájon jóvá hattanak.*

Anno Domini 1576. 16. Augusti.

1. Miképpen hogy csak az egy igaz és örökké való Istent kell minden keresztyén embernek esmerni és vallani, az melly Isten minden ez világi fejedelmeknek fölötté vagyon: Ezenképpen az hitnek és az idvességnek dolgaiban semmit minekünk ez világi hatalmasokkal nem kel gondolnunk, ha ezektől minket szintén el akarnának szakasztani is.

2. Ezt pedig az igaz Istent, ki a Szent írásban Jehovának neveztetik, és kinek kivüle más Isten nincsen, hisszük egynek lenni természetiben avagy állattyában. De ugyanezen egy Istent vallyok három személyben valóképpen lenni, mely az Attya, az Fiu és S. Lélek; úgy hogy az Attya ne legyen Fiu avagy S. Lélek, személye szerént, se az Fiu ne legyen Attya és Szent Lélek személye szerént, se az Szent Lélek ne legyen Attya és Fiu, hanem mindenik az ő személye szerént valóságképpen az egy Istenségben, minden egyben való elegyedés nélkül. Három Istent sem vallunk lenni, mert egy az, hogy az Isteneknek sokasága utálatos: Más a pedig hogy az háromságot nem az Istenségben, hanem az személyekben helyheztettyük.

3. Az Fő Pispök semmit az önnön fejétül ne cselekedgyék, hanem ha vallamit akar kezdeni, az Senioroknak és az kik többen arra valók lesznek, hurré tegye, és azoknak egyenlő tanácsokból és akarattyokból legyen ha mit akar cselekedni.

4. Minden tanítóktul, az Anyaszentegyháznak dolgaiban engedelmet kívánunk. Hogy ha valahol az ő jelen voltok kívántatik minden okvetetlen jelen legyenek, hanem ha oly dolog állana előttök, a ki semmi képpen őket oda nem erzettenje. Továbbá miért hogy az fő gondviselőknek néha az Anyaszentegyháznak közönséges szükségéért ki kely (kell) távoznio. Ezokáért azt akarjuk, hogy az szomszéd faluban vagy városban való praedikátor ha hívatatik be mennyen, és ot mind praedikállyon mind keresztelyen, mind eskütessen. Ezön képpen ha valamelliket az senior hivattya vagy valahova küldi az közönséges dolgoknak megszerzésére, abban is engedelmes legyen.

5. De miért hogy gyakorta az tanítók közül némely az Sátánnak indításából az ő előttök járóival semmit nem gondol, hivatallyára sem megyen el, az okáért végezésünk ez, hogy afféléket az Anyaszentegyházhoz illendő büntetéssel megbüntessük.

6. Miért hogy az S. Pál nyilván parancsollya, hogy az kik az Isten anyaszentegyházában szolgálni akarnak, azok először megpróbáltassanak, minek előtte az szolgálathoz kezdenének. Ezokáért azt kívánjuk, hogy senki se praedikállyon, se ne keresztellyen még az ő tudománya az Anyaszentegyház előtt meg nem próbáltatik. Mindaz által ezt hozzá tesszük hogy az senior esküvés alatt megengedheti az praedikállást egy ideig azoknak az kiknek tudgya mind tudományokat mind jámborságokat.

7. Az asszonyálatoknak beavatásokat (miért hogy az ó törvényhöz való dolog volt) nem akarjok az uj Testamentomban megtartani, sem nem kötelezünk senkit 40, avagy 80 napra, mint az ó törvényben, hanem csak intyük őket az természet szerint való tisztaságnak megtartására.

8. Az Szentek napjait is (miért hogy sem a Christus nem szerzette, sem az Apostolok nem parancsolták) ez okáért illenni nem akarjok, mint az Páristák, hanem csak az Urnak napját, kit Vasárnapnak nevezünk köznével, szentelyük az ő parancsolattya szerint: Mind az által ez kívül az Christus születésének, környülmetélködésének halálának, föltámadásának, menybenmenésének az szent Lélek elbocsatásának napjait megszentellyük és meg üllyük, mert egy az hogy nagy részből hitünknek ágazatit tartják, más pedig hogy ez mi idvösségünknek és vallásunknak minden dolgai ezekben vannak be foglaltatva.

9. Miképpen hogy az köznapok kézi munkára és életünknek keresésére rendöltetnek. Azonképpen az ünnep napok arra valók hogy az Istennek népei azokon minden kézi munkától magokat megvonván, az ő szent igéjének halgatásában és az szentségeknek gyakorlásában legyenek foglalatosak. De miért hogy mostan az ünnep napokon inkább gerjeztjük az Isten haragját, hogy nem mint engeztelnők, mert csak az nagy hivolkodásban, kevéségben, részegségben, fedésben, pörlésben, táncolásban vizha vonyásban, éktelen játékokban, és egyéb sok gonosságokba mulattyok el az ünnep napot: Ezokaért végezésünket, hogy az keresztyének mindazokat hátrahagyván, magokat csak az istennek szentellyék, és az ő napját nagy szentségben, józanságban, és az atyafiui szeretetnek gyakorlásában szentellyék meg, akkor ugyan csak az isten igéjét halgassák, imádkozzanak, mind Templomban, mind templomon kívül. Erre pedig az Tanítók az ő halgatójokat szorgalmatosan incsiek és serkögessék.

10. Hogy pedig ezekre ez szent dolgokra az keresztyének inkább reá szokhassanak, és az igaz tudományban naponként öregbülhessenek, azt akarjok hogy minden tanító ne csak praedikállyon, hanem az gyermekeket is az köröztéségnek fundamentomára, és az hitnek ágazatira tanítsa, a mint az régi anyaszentegyházban való tanítók is cselekettenek. (1)

11. Minden Praedikátor az ő tisztiben híven eljárjon, de azonközben meglássa, hogy más tanítónak megéjében ne hágjon, annak hire és akanattya nekül, se ne praedikállyon se ne keresztellyen, se ne esküssön, hanem ha az vagy beteg volna, és a kösség az ő szolgálattyaát kívánja, akkor meglehet az szolgálat, de ugy hogy az mit szolgálattyaért adnak el ne vegye, hanem az ot való tanítónak hagyja. Akarjok ezt is hogy senki más prédikátor helyiben ne mennyen meg az előbbit az község meg nem elégíti.

12. Minden praedikátor csak anni tehert vegyön föl az mennit látya hogy elviselhet: Ez okaért ha őket egy város, avagy egy falu eltarthattya, többhöz magokat ne kötelezzék nagyobb jutalomnak okaért. Mind az által a hol az tanítók szükön vadnak ott szabad kettő vagy három falunak szolgálni, csak hogy az Isten igéjével ne keresskedgyék az tanító, hanem az Christus Anyaszentegyházát épitse, hogy folyon az Istennek igéje, és az keresztyének mindenüt épüllyenek az hitben.

13. Ezeknek fölötte minden tanítónak az Christus nevében parancsoljuk, hogy senki nagyobb jövedelemnek okaért helyét meg ne változtassa, ha szintén hivattatnékis és inkább igyeközzék az Isten egyházának épületire, hogy nem mint az nagy jövedelömré. Az kösség is pedig az ő Pásztorát vagy reá való haragjában, vagy az önnön fejtül az fő gondviselőknék hirek nekül el ne küldgye, és mást ne fogadgyon. Mert gyakorta esik, hogy az kösség az hitlenkedőkben és csélcsepokban inkább gyönyörködik, hogy nem mint az igaz tanítóknak. És így kedvek szerént való doktorokat válogatnak magoknak.

14. Miért hogy az Szent Pál nyilván parancsolja, hogy az tanító részeges ne legyen, Ez okaért minden Praedikátor részegségtül magát megóalmazza. Ha pedig valaki részegségben találattik és mind hivattalyát, mind személyét részegségével megrutitja, azt tisztitül meg akarjok foztani. Azt sem engedgyük senkinek hogy az parasztokkal együt igyék az korcsomán.

15. Hogy pedig ezek e keresztyéneknek végezési állandók legyenek és hogy az jó rend tartás közöttünk meg maradhasson, akarattunk ez hogy minden esztendőben kétszer az tanítók öszvegyüllyenek, közönséges Synatot tegyenek, az kiben minden dolgok felől szabadon és szorgalmatosan tudakozzanak, és mindeneket jó módon és jó rendel végezzenek. Valaki pedig az közönséges gyűlést elmulatnája és reá nem menne, ha magát tisztességes és elég okkal meg nem mentheti, azt köz akarattól tisztitül meg fosztyok. Azonközben mig az gyűlés lézen, ha valami háboruság az Tanítók közöt indulna, az fő gondviselők elöt azt elvégezhetik.

16. Ez dologban pedig mindennek eszébe kely venni, hogy senki gyűlölségből, vagy valami gonosz akaratból az ő Tanító társát az senior előtt be ne vádollya, hanem szeretetből cselekedgyék ő vele, hogy az ő lelkét Istennek meg nyerhesse. Az községtől is ugyan azont kívánnyok, hogy így az egy másnak az gondviselők előtt való bevádolása inkább az Léleknek orvossága legyen, hogy nem mint az rajtunk töt bosszuságnak megállása.

17. Az tanítóknak egymással való visza vonyasokat, feddőzésöket, egy más rutitását, szidalmazását, árulását egymás ellen való sugarlásokat semmiképpen el nem tőrjük: Ezokáért ha valamely Praedikátor, vagy kevélségben vagy maga feltartásban háboruságot indit, azt az Anyaszentegyházhoz illendő büntetéssel meg akarjok büntetni.

18. Az tunya és hivolkodó Praedikátort, akki csak vassárnap veszön könyvet kezében az töb napokon pedig vagy részegeskedik vagy széllel kuritol, (értsd: futkároz) ha etzer kétszer megintetvén jobba nem lészen, tisztitól meg fosztyok. Azt akarjok azért, hogy minden héten, mikor az kösségnek töb ürössége vagon az dologtul, háromszor praedikállyon, ha töbyszer nemis. Urnapján pedig mindenkor kétszer. Így ő maga is az ő tudományában épülhet, az kösségis az Praedikatióra inkább reá szokik.

19. Senki eztendőjének előtte az ő Ecclesiáját el ne hadgya, hanem ha másuvá akar menni eztendőjét kitölcsé, akkoris pedig elmenését az Seniornak hurré tegye. Ezt is erőssen parancsolljuk az Urnak nevével hogy senki magát valahová ugy ne igérje, hogy osztán őket meg csallya, hanem előszer meg lássa ha mehet, vagy nem. Mert az hazugság jóllehet minden emberben rut, de főképpen azokban az kik sokaknak tiköri, mind életökkel mind tudományokkal. Meglássák azért hogy hazugságokkal tiszteket, és szömélyöket meg ne rutitsák.

20. Miért hogy az Anyaszentegyháznak közönséges szüksége gyakorta való költséget kéván, ezokáért valami efféle költségben valamely tanítóra esik, azt minden szugolodás nélkül megadgya.

21. Miért hogy az Sáthán az ő tagjai által mindenkor azon forgódik, mi módon ejthesse az ő csacsogásával az igaz tanítókat veszedelembé az mint immár sokszor megkisértettek: Ezokaért azt akarjok, hogy senki az tanítók közül az meggyőzetett eretnekekkel ne disputálljon, se együt velek ne nyájaskodgyék, hogy az Istennek neve ő miattok ne szidalmaztassék és hogy az tanítókat is valami veszedelemben ne hozzák. Mert ezeket mondgya a Christus is, hagyátok el ugymond őket, mert megvakultanak. Az Szent Pális azont mongya. Az eretnek embert, ugymond egy vagy két intésnek utánna ha meg nem tér eltávoztassad. Az szent Jánosis, eszent parancsollja, valaki ugymond ez tudománt nem veszi közitökben, annak se ne köszönyetek se házatoban be ne fogadgyátok.

22. Ha valami nehéz dolog támadna valamiből az keresztyének között, abban semmit az Tanító önnön magától ne cselekedgyék, hanem mindjára az Isten igéjére és az régi keresztyéneknek isten igéje szerént való Canonira vagy reguláira tekincsen, és az szerént tegyen minden dolog felől itéletet.

23. Továbbá azt kívánjok hogy minden Praedikátornak könyve legyen, az kiben a meg keresztyölt gyermekeknek neveket és esztendejüket föl írja, az házaságban való sok szürzavarnak el távoztatásáért. Azt pedig a könyvet, ha onnan elmenneis el ne vigye, hanem az utánna valónak haggya.

24. Senki se Praedikátor se scolai Mester egy Pispökség alól más Pispökség alá ne mennyen, hanem attul az melly Pispök alatt lakot, levelet kérjen jámborsága mellett. Ezt pedig akarjok az sok hamis tanítókért, az kik alatomban közinkben bemásznak mint az Christus ő felölök meg

mondotta. Így az kösség is oly tanítót ne fogadgyon az kinek mind tudományáról mind életiről bizonság tevő levele nem lezend.

25. Jóllehet az keresztyének között, sok gonosz Istentelen szitkos átkos emberek vadnak, az kik senkinek nem kedveznek, hanem az tanítókat is gyakorta gonosz beszédökkel illetik. Mind az által minden tanítót intönk az szelédségre és alázatosságra hogy az ő hallgatójokat kinek kenyeret eszik ne szidalmazták, ha szintén ő tülök szidalmaztatnának is, Mert az Christus ezenképpen cselekedet. Ha pedig valamely tanító titkos átkos lezend, és abba taláztatik, egy avagy két intés után ha meg nem jobúl, az Urnak nevében tisztitül megfosztyok.

26. Az scola Mesterek az ő Pásztoroknak tisztességgel és engedelömvél legyenek, se az ő Pásztorokat vagy ugyan ottan az kösség közöt, vagy másut allatomban ne gyalázzák, se ne árullyák. Ha pedig valamel scola Mester az ő Pásztor ellen oknekül való háboruságot inditand, és annak igaz okát nem adhatángya meg büntettetik. Eztis ő tülök meg keványok, hogy az ő tisztekben hiven eljárjanak, mind az iffiaknak és gyermeköknek tanításában, mind pedig az templomhoz való ceremóniáknak ki szolgáltatásában, az mi abban ő reájok néz. Továbbá hogy erejeknek fölötte drága étkekre őket ne erőltessék, hanem az mit asztalokra szörözhetnek, vagy sok vagy kevés leszen azzal ökis megelégedgyenek. A Pásztorokis pedig az ő Mestereknek tisztességgel legyenek, és hogyha ebédvel, vacsorával szegődség szerént önekie tartoznak, hiven meg adgyák, ha pedig szegődségek arra nincsen, ő magokról viseljenek gondot.

27. Hogy az Anyaszentegyház mindenüt keresztyéni fenitékben és jó rendtartásban maradhasson, végezésünk az, hogy minden esztendőben etszer az Ecclesiák meglátogatassanak, és mind az tanítóknak, mind az halgatóknak tudományokról és erkölcsökről való tudakozás legyen, de úgy hogy az látogató embereknek mindenüt eledelt adgyanak azok, a kikhez menendenek.

28. Az keresztyéni gyülekezetből való kitiltást, (miképpen hogy eleitől fogva megtartatot az Isten népe közöt) most is meg akarjok tartani. Annakokáért az Isten igéjének tanítása szerint ki tiltunk minden nyilván való és cégérös bünben heverő embereket, a kik életüket soha meg nem akarják jobbitani, mint az részegeseket, hamissan esküvőket, szitkos átkozókat, lopókat, paráznákat és az kik usurával kereskednek, kik az Anyaszentegyházban botránkozást tesznek, hogy az kik megjobbulhatók meg jobbullyanak. Az kik pedig jobbulni nem akarnak, töb gonosságban és nagyob veszedelemben essenek. Eztis hozza teszük, hogy az kik kitiltatnak, addig be ne bocsátassanak míg az Istent és keresztyéneket meg nem követik.

29. Valakik az Pásztorságnak tisztit föl akarják venni, azok étellel és itallal tartoznak azoknak a kik ő érottök oda munkálkodnak. Eztet pedig azoktól megkeványok, hogy minek előtte az kösség előtt meg kérdeztetnének az előt az scholában déakul való kérdezkedés legyen tülök.

30. Az tántz miképpen hogy keresztyén és tisztességes emberhez nem illik, ezenképpen senkinek szabaddá nem hadgyok, hanem inkább azt akarjuk hogy minden Tanító(k) közönséges képen tilcsa. Az Tanítóknak pedig ha valamellik vagy őmaga vagy háza népe táncoland, tisztitül, megfoztatik.

31. Az menyegző lakodalmat avagy az kéz fogást nem hadgyok lenni sem Vasárnap, mert azt a napot Isten magának választotta, és az ő igéjének hallgatására és tanulására rendölte, nem az testnek ételben és italban való bujálkodására. Sem Szombaton, sem Hetfen, mert az emberek az ő mértékletlen életökkel italokkal az Ur napjának meg szentelésére magokat így alkalmatlanná tennék. Ugyan itten mindentől azt is kívánnjuk hogy éhóra és józanon esküssenek és esküdgyenek.

32. Senki az házasulandókat különben össze ne eskütsesse, hanem ha előb mind két félnek szabadsága felől bizonyos leend.

33. Senki egynetlen személyeket idővel, még fejedelemtül való féltében is öszve ne eskütsessen. Tizennégy esztendőnek alatta az leánzó az ifjuval se eskütsesse meg. Az férfiat pedig akki valamenire idős, tizen hat eztendősnél küszeb leánzóval is meg ne eskütsesse. Ha pedig különben cselekszik tisztit elveszti. Továbbá azt akarjok, hogy az tanítók Isten könyvéből és az természet törvényéből tegyenek ítéletet az házasságnak dolgairól, nem az Pápa Decretomából.

34. Miért hogy az titkon és alattomban való mennyegző szörzésből és kéz fogásból sok gonosságok, vissza vonnyások, gyakorta vérontások is támadnak: Ezokáért azt akarjok hogy senki titkon mennyegzőt ne szerezzen, avagy kezet ne fogjon, hanem ezek tisztességbeli emberek előtt legyenek, ha mindenkor az tanító ot nem lehetne is. Az mennyegző szerzők is pedig jól meg-lássák kiket szereznek öszve, és ha valami kétséges dolog volna benne, addig meg ne szörzzék, még az Tanítónak hurré nem adgyák: Az asszonépeknek is az mennyegző szörzést meg nem engedgyük.

35. Az melly személyek immár kezet fogtanak, ha az után egyk az másikat meg utálnája, addig őket öszve senki ne eskütsesse, mig meg nem békélnek. Ha pedig egymástul való el szakadásoknak igaz oka leend, mint hogy ha szintén meg eskütsenek volna is, egymástul elválhatnak. Így a ki ok nekül el akar az ő jegyösétől válni és semmiképpen szót nem fogad, sem kedig béke-seget nem akar, kötelben marad, a másik kedig szabad ember leszen.

36. Az keresztölés jóllehet bizonyos helhez nincsen köteleztetvén, mind az által az Isten szörzésének böcsületes voltaért azt akarjuk, hogy templomban legyen, a hol az keresztyének az Isten igéjének halgatására öszvegyülnek. Az gyermekeknek attya, rokonságival, barátival egyetemben jelen legyen. Ha pedig valamely faluban a hol tanító sem kedig Templom nem leend, ot egyéb helyen is meg lehet az keresztelés, csak hogy korcsomán avagy egyéb tiszteletlen helyen ne legyen.

37. Az szent Pál nem engedi az asszoniállatoknak az Templomban való tanítást, Annak okáért az keresztelést is ő nekik meg nem engedgyük, ha szintén kereszteletlen az gyermek meghalna is. Az Christus kedig az tanítást öszve köti az kereszteléssel, ha azért tanítani nem szabad ő nekik, keresztelniük sem szabad. Hogy ha pedig az Bába az más ember tisztiben hágván keresztölne is, az a keresztés hiáavaló leszen, s affelől az egyházi szolga ujonnan megkeresztelheti.

38. Kéványok továbbá az Urnak nevével, mind férfiaktul, mind asszoniállatoktul valakik arra való leznek, hogy az Urnak vacsorájához gyakorta járullyanak és azt el ne mulassák. Az tanítók pedig előszer azt a népnek megjelenésék, hogy minden idején magát hozzá készítsje.

39. Miért hogy az egy mással való harag tartás és gyüöltség igen ellene vagon mind az Istennek mind az ő szörzésének, az ő szent vacsorájának. Ezokáért az haragosokat és az egymással való gyüölködőket az Praedikátor az Ur asztalához ne bocsássa mind addig is mig egymással meg nem békélnek. Erre pedig az tanítónak gongyának kel lenni.

40. Miért hogy az Evangyélisták mind pedig az Szent Pál azt mongyák, hogy az Christus az végvacsorán kenyért vet kezében, azt atta tanítváninak mind az borral egyetemben: Ez okáért miis az ő vacsoráját nem az Pápa ostiájával, hanem az kenyérral és borral akarjuk kiszolgáltatni.

41. Ezt is az Tanítóktul megkiványok hogy az Ur vacsorájának osztogatásakorán az keresztyének előtt szent intéseket és tanításokat tegyenek, még pedig mennél nyilvánban lehet, hogy az Ur vacsorájáról való tudománt sok kerengő és homályos beszédekkel meg ne homályosítsák.

Erre is gondot viseljenek, hogy meglássák, kiket kellyen oda bocsátani. Mert ha olyakat bocsátanak, a kiket méltán elűzhetnének, nem különben vétköznek, mint ha az Urnak testét az ebeknek és disznóknak hánnáják.

42. Az kik semmi képpen nem akarnak élni az Ur vacsorájával azokat előszer az Tanító megincse, és ha meg nem jobulnak az Keresztyének közzül kitiltassanak. (Ez a latinban az antiokhiai és toledói zsinatra hivatkozással végződik.)

43. Az apró gyermekeket, kik sem meg nem tudják magokat próbálni, sem az Urnak teste között és egyéb külső étel között választást nem tudnak tenni, az Ur asztalához nem bocsáttyok.

44. Az sugó gyónást, és az bűnöknek előszámlálását, mellyet az Pápa papjai kívánnak az emberektől, nem javallyok. Mind az által az meg rettent lelkü emberek Praedikátorokhoz elmehetnek és tőlök vigasztalást vehetnek.

45. Miért hogy az beteg ember környül az ördög igen forgolódik, hogy mivel ötet kétségbe ejthesse a Istennek irgalmassága felől, és bűnének bocsánattya felől: Ez okáért minden tanítótul megkívánnok azt, hogy mikor az beteg ember ez vigasztalást kívánnya és őket hívattya, elmennyenek és az Isten igéjének orvosságávl gyógyítsák az ő lelköket, erőssejcsék és bátorítsák őket az ördögnek kísérteti ellen, hogy kétségben ne essenek, és az Sátánnak prédái ne legyenek, hanem nagy bátoron és vigyan mullyanak ki ez világból.

46. Minek utánna ez Artikulusok és az Keresztyén Anyaszentegyháznak rendtartásiról való régulák az Szentirásból igazaknak találatnak és minden keresztyén Praedikátoroknak teccendenek, azt akarjok, hogy minden Praedikátor nevét alá írja és azzal minden engedelmeséget ígérje, hogy ez Régulák és parancsolatok ellen nem akar járnai vakmerőképpen. Ha pedig valaki ez Régulákat megutálván, sem ő maga ezek szerént nem él, sem az ő Pásztorsága alatt valókat így nem tanítya és nem igazgattya, mint az igaz hitnek ellenségit és minden jó rendtartásnak megháborítóit az Isten igéjének fegyverével, annak utánna az fejedelmektől engettetet büntetéssel egy akarattból megbüntettyük.

Vége.

1577 – nagyváradi zsinat.

A tiszántúli – akkor tiszamelléki nevet viselt – református egyházkerületnek ekkor már tíz éve megvolt egy terjedelmes törvénykönyve az „Isten igéjéből és természet törvényéből készített 73 cikk”. Ezt a törvénygyűjtést vette napirendjéire a nagyváradi zsinat, hogy elfogadja és végleg megerősítse annak használatát.

1.4. A csepregi zsinat végzései 1586-ból

1586 – csepregi zsinat.

A Bőjthe István szuperintendens által kidolgozott 27 kánont vitatta meg és fogadta el a csepregi zsinat. A 27 szabályozás:

I. Minden predikátor szorgalmasan feleljen meg a maga hivatásának, tanítson, a templomi közimákon mindig megjelenjék, a másként cselekvők jelentessenek fel.

II. Lelkészi állomásán kívül senki se futkározzék, sem pedig a más vetésébe sarlóját ne vágja, nehogy a fel sem vett atyafiak az övéiktől is megvettessenek. A ki másként cselekszik, esperesétől három forintra büntetessék, mely pénz a zsinat idején való közélélmezésre fordíttassék.

III. Az egyház lelkipásztora legyen feje saját házának; családját isteni félelemmel kormányozza, hogy szomszédainak, s az idegeneknek jó példaul legyen, a ki másképen térszen, az az esperesétől megbüntettessék.

IV. Az egyházi szolga ne legyen részeges, viaskodó, játékos, hízelgő, lator, uzsorás, sem pedig vagyon után esengő.

V. A ruházatban, életmódban, járás-kelésben, társalgásban magát se meg ne alacsonyítsa, se nagyravágyó és dicsőség kívánó ne legyen.

VI. Magától kigondolt új rendszabályokat senki ne tegyen, a visszaéléseket meg ne erősítse, előljárói testületének botránýára ne legyen. A ki nem engedelmeskedik, három forintra büntetetik; ha meg nem jobbul, letétetik.

VII. Az egyháznak igaz, bevett hitvallásában mindenki megmaradjon, tanítsa, hogy a Krisztusban van egyedüli idvességünk, és kerüljön minden babonát. A ki a bálványozásra hajlott, többé vissza nem vétetik.

VIII. A lelkészek a szitkozódásoktól és átkozódásoktól tartózkodjanak, ne civakodjanak, sem pedig világi és hozzájuk nem illő szolgálatokba ne vegyüljenek.

IX. Felsőbbjeiknek, az egyház által rendelt tisztviselőknek engedelmeskedjenek; és midőn hívatnak, jelenjenek meg. A makacsokat hat forintra kell büntetni.

X. A szentírásból naponként olvassanak egy vagy két részt; tanulják meg azt, kiváltképen a Pál leveleit.

XI. Esperese tudta nélkül lelkészi állomásától senki más helyre ne költözzék, sem más hivatalt ne vállaljon.

XII. A zsinatokon mindig megjelenjenek, az első ízben távollevőket három forintra kell büntetni; azokat pedig, kik azt másszor is próbálni merik, le kell tenni.

XIII. Az iskolatanítók lelkipásztoruknak engedelmeskedjenek és tisztökben szorgalmasan eljárjanak.

XIV. Az iskoláknak és kollégiumoknak minden tanítói a nagyobb tanulókkal együtt legyennek jelen mindig a zsinatokon, ugyanazon törvény szerint, mint az egyházak lelkipásztorai.

XV. Úrnapokon reggel prédikációkat tartsanak, vagy az evangéliumokból, vagy a prófétákból. Ebéd után pedig vagy a Pál leveléből kell magyarázatot tartani, vagy a gyermekekkel kell a kátét felmondani.

XVI. A népesebb gyülekezetben legalább hetenként kétszer beszédeket kell tartani és a kátét tanítani.

XVII. A tudományos oktatásokat az iskolákban el nem kell hanyagolni, hanem a rektoroknak mindenütt szorgalmasan végezni, az ifjúság a vallásban és a nyelvtan elemeiben kiképeztessék.

XVIII. Évenként legalább kétszer zsinatot kell tartani és ottan mindnyájoknak meg kell jelenni.

XIX. A szuperintendens mindnyájok életéről szorgalmasan tudakozódják, és espereseivel együtt őrködjék, hogy senki cégezés bűnökbe ne essék.

XX. Senki se merészeljen az egyházakban prédikálni az esperesek engedélye nélkül és senki se merjen sákramentumokat szolgáltatni nyilvános felavatás nélkül.

XXI. Az igehirdetők a világiakkal a törvényszék előtt ne perlekedjenek, sem pedig ne ügyvédeskedjenek.

XXII. Ha közölük valaki kegyuraitól vagy pedig a világiaktól megkárosíttatik, keresse meg a végett a maga esperesét, a ki őket hívja össze és ügyöket intézze el.

XXIII. Ha a lelkipásztorok közhelyen részegen talátnak, első ízben három forintra büntetessenek, s ha másszor is azt próbálják, letétetnek.

XXIV. Azokat az iskolatanítókat, a kik részegeskednek, közhelyen dobzódnak, és még ha lelkészöktől egyszer-kétszer megintetnek is, eszökre nem térnek, iskolatanítói hivataloktól meg kell fosztani.

XXV. Azt a lelkészt, a kit uzsoráskodásban találunk, hivatalától egy egész évre fel kell függeszteni.

XXVI. A házassági ünnepélyeket, minekelőtte a házastársak összeeskettetnének, ki kell hirdetni; a kik máskép cselekesznek, azokat három forint büntetésben kell elmarasztalni, és a lakodalmaikat Úrnapokon nem kell tartani.

XXVII. A felavatandók a tisztelendő atyafiság élmezéséről gondoskodjanak s tisztességesen intézkedjenek. Hasonlóképen azok, a kik részére ítélet szolgáltatik is, fejenként egy forintot fizessenek. Így kell a többiekről is intézkedni.

1591 – nagykárolyi zsinat.

A Gergely naptár bevezetése ellen tiltakoztak a protestánsok. Ebben a tárgyban hívták össze a zsinatot is. A tiltakozásuk alapja az volt, hogy Gergely pápa, mint az egyház feje jelentette be az új időszámítás elfogadásának minden népekre való kötelezettségét.

1593 – keresztúri zsinat.

Nem tudni a zsinat tartalmáának okát, de a tárgya, hogy szerénységre és takarékosagra szólítja fel a külföldön tanuló diákokat, peregrinusokat.

1.5. A Felső-magyarországi kánon

1595-ben jelenik meg a *Felső-magyarországi Kánon*, amely már egyértelműen református szabályozást tartalmaz a református gyülekezetekre nézve:

CIKKELYEK, *a melyek szerint igazgattatik az egyház Magyarország felsőbb részeiben.*
MDXLV.

ELŐBESZÉD

Mint hogy semmi emberi társaság, semmi állam, semmi község, sőt csak egy ház sem állhat fenn bizonyos törvények nélkül, hogy ott az erénynek valami jutalma s a bűnöknek valami büntetése ne léteznének: szükség, hogy a mi társaságunkat is szent törvények kormányozzák és igazgassák *a)* hogy az apostol kívánata szerint az egyházban, mely az istennek háza, mindenek ékesen s jó renddel legyenek, *b)* úgy a tudományban mint az erkölcsökben; s az élet kegyesen és szentül rendeltessék az isten dicsőségére és az egyházi szolgálat diszére.

I. cikkely. Milyen Isten és mi módon hirdetendő.

Elsőben is tehát megállapítottuk, hogy a próféták és apostolok által ismert igaz isten az, a kinek nevében megkereszteltettünk, *a)* jelesen az Atya, Fiu és Szentlélek, ki örök istenségének természetére, felségére, dicsőségére, munkáira és imadására nézve egy, *b)* de három személyiségére, és ezek tulajdonságaira nézve helyesen van megkülönböztetve. *c)* A ki azért ezen kívül más istent hirdet az egyházban, azt egy vagy két megintés után elmozdítandónak s kiközösítendőnek ítélte a szentegyház. *d)*

a) Mát. 28. 19. b) Ján. 5. c) Ján. 5. 7. d) Tit. 3. 10.

II. A lelkészségre való meghívás bevárando.

Senkinek sem szabad vaktában rohanni a szentséges egyházi szolgálati hivatalra, a) hanem be kell várnia a meghívást, ne hogy küldetlenül láttassék pályázni. b)

a) Jéré. 14. 14. És 23. 21. b) Róm. 10. 15.

III. A vizsgálat és felavatás gyakorlando.

Az egyházi szolgálatra meghívottak valami módon meg ne kezdjék a szolgálatot sem a tanításban, sem a sákramentumok kiszolgáltatásában, a) mig meg nem vizsgáltnak és fel nem avattnak, b) hogy nagyobb legyen a lelkészség tekintélye. c)

a) 1. Tim. 3. 10. b) 1. Tim. 5. 22. c) 1. Tim. 3. 7. 10.

IV. A felavatás helye és ideje.

A felavatást nem magán, hanem közhelyen kell végrehajtani, a) a közzinat idején és az összes közönség beegyezésével, hogy valakinek valami sérelmére ne essék.

a) Csel. 1. 15.

V. Milyenek a lelkészségre méltán felveendők.

A lelkészi szolgálatra nem kell felvenni senkit, a ki legalább középszerű ismeretével nem bír a mi hitünk ágazatainak, a) és nem alkalmas a tanításra, mert senki nem taníthatja azt, a mit maga nem tud. b) Ezenkívül jó bizonyítványának is kell lenni a józan társalgásról, tiszta erkölcsről, c) nehogy nagyobb gyalázatára mint diszére legyen az egyháznak.

a) 2. Tim. 3. 14, 15. b) Tit. 1. 9. c) Tim. 3. 2. 7.

VI. Tanulni és tanítani kell.

Minthogy a Szentlélek átkot dörög azokra, a kik az isten munkáját csalárdul végézik, a) emlékezzenek meg a lelki pásztorok, hogy ők nem tunya heverésre, sem nem külső gazdálkodásra, hanem az ur gabonájába hivattnak, a melyben olvasással, tanulással és tanítással kell foglalkozniok. Különben a nem tanulók és hanyagok és a szentírásban jobban-jobban elő nem haladók, mint haszontalan béres szolgák fognak elüzetni.

a) Jerem. 48. 10.

VII. A széniorok oklevelet adjanak.

A felavatottaknak avatásukról a szénioroktól irott oklevéllel kell birni, hogy egyházukban kedveltebbek lehessenek és nagyobb tekintélyvel is taníthassanak.

VIII. A felavatottaknak két év előtt nem kell helyöket megváltoztatni.

Minthogy a lelkészeknek felavatása nem eshetik meg a hallgatók költsége nélkül: azért a felavatottak, hogy hálájokat kimutassák, helyöket két év előtt ne változtassák, hacsak az a hallgatók beegyezésével és akaratával nem történik.

IX. Micsoda forrásból kell a prédikációt meríteni.

A kik már a lelkészségbe behelyeztetek, az urnapi evangéliomokon kívül (melyek különben nagy haszonnal magyaráztathatnak) a próféták és apostolok írásaiból teljes egyházi beszédek köteleztnak meríteni, a) még pedig azért, hogy mind a pásztor, mind a hallgatók naponkint jobban előhaladjanak és növekedjenek a mennyei tudomány ismeretében.

a) Luk. 16. 29.

X. A kátét tanítani kell, még pedig mindenütt egyet és ugyanazt.

A kátét nem kell elhagyni, hanem az ifjakat naponként szükség a keresztyén hit alapigazságaira oktatni, a) hogy minekutána téjjel megelégtetnek, szilárdabb eledelt is megbirhassanak.

b) Még pedig mindenütt egy és ugyanazon kátét kell tanítani, nehogy a lelkipásztorok változásával a tudomány és oktatás alakja is megváltozzék, a hallgatók világos kárára.

a) Zsid. 6. 1. b) 1. Kór. 3. 3.

XI. A törvényt és evangéliomot prédikálni, s a sákramentumokat ki kell szolgáltatni.

Az egyházak lelkészeinek nagy szorgalommal kell teljesíteni kötelességöket, a) azaz tanítani az isten igéjét, jelesen a törvényt és evangéliomot b) s kiszolgáltatni a sákramentumokat, t. i. a keresztséget és Ur vacsoráját, hozzájuk adva az isteni ígéretek. Még pedig a keresztséget a kisdedeknek, és ha kivántatik a felnőtteknek is, hanem úgy, hogy ezeket elébb katekhizálják és a keresztyén vallásban jól megerősítsék, c) továbbá az Urvacsoráját azzal a szertartással, melyről tudjuk, hogy azzal az Ur és az apostolok éltek d).

a) Eféz. 4. 1. b) Tim. 1. c) Mát. 28. 19. d) 1. Kór. 11. 25.

XII. Mely helyen és időben kell kiszolgáltatni mind a beavató, mind a tápláló sákramentumokat.

A sákramentumot csak közhelyen kell kiszolgáltatni a gyülekezet jelenlétében, a) még pedig délelőtti időben, a mit nemcsak az urvacsoráról, hanem a keresztségről is értünk. Még pedig erről azért, mert a keresztség egyházközségünkbe való felvételét sákramentoma, s hogy továbbá a sákramentom méltósága el ne silányuljon, – kivéve mindazáltal a szükség esetét.

a) 1. Kór. 11. 18.

XIII. A keresztség kiszolgáltatását semminemű szükség esetében sem kell megengedni a nő személyeknek.

A keresztség kiszolgáltatását semmi módon nem kell megengedni az asszonyoknak, még ha azt a halálos szükség sürgetné is. Mert az asszonyoknak nincsen megengedve az egyházban való szolgálat, hanem a kiknek tiszte a tanítás, ugyan azoké a sákramentumok kiszolgáltatása is.

XIV. A sákramentumok és tisztességes temetés kiktől megtagadandók.

Elhatároztuk, hogy a kik az isten igéjét és a keresztyén vallás alapigazságait megvetik, sőt még csak az uri imát s magát az apostoli hitformát sem ismerik, az istent megvetik, a minők sok cigányok és a hasonló elvetemültek: azoknak, mint a keresztyén hittől idegeneknek, a keresztség és urvacsora sákramentumait is meg kell tagadni. Sőt ha meghalnak is, nem kell őket tisztességes temetéssel eltakarítani: „mert a mi szent, azt nem kell az ebeknek adni, sem pedig a gyöngyöt a disznóknak oda vetni”.

a) Mat. 7. 6.

XV. A makacsokkal és a lelkészek iránt ellenséges indulatot táplálókkal hogy kell bánni.

Minthogy a fenytéket nem tűnő emberek többnyire addig törnek elő makacsságban, míg teljességgel fel nem hagynak az igével és sákramentumokkal s örökös ellenségeskedésbe nem jönek a lelkipásztorokkal, az ilyeneket egyszer kétszer meg kell inteni a Krisztus parancsa szerint, a) az után ha meg nem térnek, nyilvánosan meg kell dorgálni; végre ha mindezek semmit nem használnak, ki is kell őket közösitni, még pedig úgy, hogy nemcsak az élőknek, hanem a holtaknak is, mind magoknak, mind az ő nyomaikba lépő családoknak teljesen megtiltassék mindennemű egyházi szolgálat, s tiltassanak el még a köztemetőtől is, hogy a Krisztus rendelete szerint a halottak temessék el az ő halottaikat. b)

a) Mát. 18. 15, 16, 17. b) Mát. 8. 22.

XVI. A szentek tiszteletére rendelt ünnepeket nem kell megtartani.

A szentek ünnepeit, melyeknek megtartása ugyanegy forrásból eredt a szentek segélyül hívásával, semmi módon nem kell megtartani, a) hanem csak az urnapot, a Jézus születése,

körülmetéltetése, szenvedése, a husvét, mennybemenetel és pünköst napjait a következő ünnepnapokkal.

a) Gal. 4. 10.

XVII. A szombat napot meg kell szentelni.

Mivel az urnap az isteni tiszteletre van rendeltetve, azon minden kézi munkát s minden helyen teljességgel eltiltunk. Azért a lelkészeknek lesz kötelessége felvigyázni, hogy a szombat napnak megrontói elsőben pénzre büntetessenek, az után pedig, hogy ha a hatóság tisztét nem teljesítene, az igétől és a sákramentomoktól eltiltassanak.

a) II. Móz. 20. 8, 9, 10.

XVIII. Milyen szertartásokat és miképen kell megtartani.

Azokat a szertartásokat, melyek a jó rend végett rendeltettek és a keresztyén hit és kegyesség gyakorlására valamit tesznek, meg kell tartani. Ugy mindazáltal, hogy ne csatolják ahoz az isteni tiszteletnek, érdemnek vagy szükségnek képzetét. Azután pedig több időt fordítsanak az isten igéje tanítására és hallgatására, mint a szertartásokra.

XIX. Csak egy egyházban kell szolgálni, ha csak ahoz a szomszédok régtől fogva hozzá nincsenek kötve.

Elegendő dolog, ha valaki azt az állomást, a melyet nyert, felékesítheti, azaz azon helynek, melybe az istentől helyheztetett, lelkésze lehet. Azért is ne szolgáljon senki két vagy három helynek egyszersmind, hacsak régtől fogva úgy nem volt rendelve, a mint van többnyire egy helyhez két szomszéd hely hozzá köttetve; különben azon hely egy évi jövedelmétől meg fogja fosztani a széniora.

XX. A másíknak hivatalát és jövedelmét nem kell elrabolni.

Az oly helyeken lakó lelkipásztorok, a melyek diakonusokat vagy társlelkészeket szoktak tartani, kötelezvék minden munkát és szorgalmat rá fordítani, hogy az a rend azon helyen visszaállíttassék, és a lelkipásztor tisztársa hivatalát magához ne ragadja s mind kettejük fizetését fel ne vegye, különben a diakonusság jövedelmétől meg fog fosztatni.

XXI. A lelkészek tiszte az iskolákról intézkedni.

Mivel pedig az iskolák az egyház veteményes kertjei, a lelkészek kötelessége az iskolákról intézkedni és minden helyekre oly iskolatanítókat állítani, akik a gyermekeket és ifjúságot a kegyesség követésében és tisztességes tudományokban szorgalmasan oktassák, képezzék.

XXII. Az iskolatanítók és tanulók engedelmeskedjenek a lelkipásztoroknak.

Az iskolatanítók mind magok, mind hallgatóik ép úgy köteleztetnek minden kegyes és tisztességes dolgokban lelkipásztoruk iránt a tartozott engedelmességet kimutatni, a mikép a lelkipásztorától szoktak hivatalukra meghivatni és alkalmaztatni, sőt többnyire it papok asztaláról is enni. Az engedetlenek és dacolók ellen pedig, akár tanítók, akár tanulók legyenek azok, legyen hatalmuk a lelkipásztoroknak, hogy azokat elcsapják, a dolgot azonban előre közölve a széniorral.

XXIII. A tanítók érjék be a magok élelmi járulékkal.

Miképen a lelkipásztorok tartoznak megadni tanítóiknak a határozott élelmi illetéket, ugy viszont az iskolatanítók is azokkal, a miket ezek anyagi tehetségök szerint eléjük adnak, megelégedjenek (csak hogy velök csalárdul ne bánjanak), mert tehetségén felül senkit nem lehet kényszeríteni.

XXIV. A tanítóknak szorgalmasan és értelmesen kell tanítani.

Valamint pedig joggal megkívánják a tanítók mind a lelkésztől, mind a néptől azt, a mi az övék: ugy viszont tőlök is a közígazság szabálya követeli, hogy ők is hűségesen végezzék

kötelességeket, s hogy az iskolai növendékek képezésében nem annyira magán kedvenc tanulmányaiknak feküdjenek, nem annyira magánhasznokat tekintsék, mint hallgatóiknak előmenetelét. Azért is magokat azoknak felfogásához és észtehetségéhez úgy alkalmazzák, hogy ha az egyszer elkezdett leckéket egy évök lefolyta alatt el nem végezik (kivéve az egy dialectikát, melynek magyarázatára két év engedtetik) mint herék és haszontalan szolgák minden fizetésöktől és évi tiszteletdíjoktól meg fognak fosztatni. Azok pedig, a kik sem nem tanulnak, sem nem tanítanak, a milyenek sok falusi és feleséges tanítók, elfognak mozdittatni.

XXV. Iskolaigazgatókká, kántorokká és harangozókká kiket kell tenni.

Az iskolák igazgatására és az egyházi szolgálatok más nemeire, minők az énekvezérek és harangozók hivatalai, nem kell vaktában minden heréket és a keresztyén élet és kegyességtől egészen idegeneket bocsátani, hanem azokat, a kiktől lehet remélleni, sőt a kik magok kötelezik magokat, hogy jövőben az egyház javára fognak munkálni, hogy a fiaknak az oltárról elorzott kenyerét méltatlanul el ne vegyék.

XXVI. A tanulók magokat mindenben állásukhoz illően viseljék.

Mivel az iskolák az egyháznak azon veteményes kertjei, melyekből az isten is a maga gabonájába munkásokat szokott hívni, a tanulóknak magoknak is – kik az iskolában e hasznos tudományokkal foglalkoznak, – ki kell tüntetniök nem csak erkölcsökben, hanem még külviseletökben is a kegyességet és példás szerénységet, – még ruházatot is ehez az álláshoz illőt kell viselni. Azokat pedig, a kik őhozzájok nem illő katonai öltönyt, felmetszett süveget, lovagcsizmát, török hajnyiratot és más eféléket bitorolnak s helytelenül fegyvereket viselnek és dorbézolnak, az iskolából ki kell csapni.

XXVII. A beköltözésben és helyváltoztatásban a szénior akarától kell függeni.

A lelkésznek sem valahová beköltözni, sem helyet változtatni nem kell, azon széniorinak, a ki alatt van és a ki alá rendelendő lesz, beegyezése és akarata nélkül; ki másként cselekszik, hivatalától egy évre megfosztatik.

XXVIII. A helyét csalárdsággal, gyalázzal elfoglalni nem lehet.

Senkinek sem szabad azon helyre, a melyre vágyik, rejtett vagy tilos utakon behatolni, úgy, hogy azon helynek lelkipásztorát ócsárolva, azt onnan kimozdítani igyekezzék, nem várva meghívást, s nem elégedvén meg saját helyével; különben az ilyen hivatalától egy évre megfosztatik. Ezt határozzuk azokról is, a kik a hatalmasok tekintélyéhez támaszkodva, a nép akarata ellen mintegy erővel feltolják magokat a lelkészség legnagyobb gyalázatára és az isten ígéjének dacára.

XXIX. Miképen kötelezheti el magát valaki valami helyre.

Senki se kötelezze el magát valahová, míg a magáéitól engedélyt nem kap, és az, a kit felváltani fog, tisztességesen elbocsátva és munkája díjával kielégítve nincsen; máskülönben hivatása megsemmisül, és azon helyből is, a hol addig élt, ki fog hajtani.

XXX. A más szenior hatóságába menőket jó bizonyítvánnyal kell elbocsátani.

A lakhelyüket változtató és más szenior hatóságába átmenő lelkészeknek azon széniorától, a kinek addig alatta voltak, bizonyítványt kell venniök a magok tisztességes viseletökről és azt be kell mutatniök azon széniorinak, a ki alatt leendenek; a különben cselekvők be nem vétetnek, ha pedig már bevétettek, 12 forintra fognak büntettetni. Mert az ilyenek többnyire valamely bűn elkövetésével távoznak el és költöznek máshova, hogy a megérdemelt büntetést elkerüljék.

XXXI. A kedvelt és fizetésökkel elégedett lelkészek ne változtassák meg helyeiket.

A lelkészek, ha meglegedhetnek azzal a fizetéssel, a mely nekik munkáikért fiztetetik, s ha az ő munkájok kedvesek hallgatóiknak, ne változtassák meg gyakran helyeiket, hogy ne látszasanak a magok hasznát inkább keresni, mint az egyház épülését.

XXXII. A lelkészek törvényes fizetését nem kell elvenni.

Mivel az Isteni törvény *a)*, a Krisztus *b)* és az apostolok tanítása szerint *c)* „méltó a munkás a maga bérére: tehát azon városokat és falukat, melyek a lelkészeket az ő illetékes és törvényes fizetésökben megcsalják, a lelkészeketől megfosztatásra ítéljük.

a) 4 Móz. 25. 4. *b)* Mát. 10. 10. Luk. 10. 7. *c)* 1 Kór. 9. 9. 1 Tim. 5. 18.

XXXIII. A jó lelkészeket bosszúból elhajtók nem méltók a lelkészek szolgálatára.

Azokat a hallgatókat, a kik csekély okért vagy csupán mivel a fegyelmet nem tűrik, *a)* jó tudományu és életű lelkészeiket elhajtják, mindaddig el kell a lelkészek szolgálatától tiltani, míg a zsinat előtt tettöknek elegendő okát nem adják.

a) 1 Tim. 5.

XXXIV. A lelkészek részére rendelt egyházi jövedelmeket nem kell kevesbiteni.

A kik a nép vagy a pártfogók kegyéért azt az egyházi jövedelmet, mely régtől fogva a lelkészek számára rendeltetett, kissebbíteni vagy valami módon megcsönkítani megengedik, csak hogy őket ottan eltűrjék, helyökről, mint a közjó tolvajai, ki fognak üzetni.

XXXV. A lelkészséghez tartozó szőlőket mivelní kell.

Ha valamelyik pap a lelkészséghez tartozó szőlőket elhanyagolja és miveletlen hagyja, az általa okozott kárt törvényes becsü szerint térítse meg, és addig el se bocsássák, míg eleget nem tesz, mint az oltárnak és utódainak megkárosítója; mert az Ur ugy rendelte, hogy a kik az oltárnál szolgálnak, az oltárról éljenek. *a)* 1 Kór. 13. 4 Móz. 18. 1.

XXXVI. Lelkész a világi ügyekbe ne vegyüljön.

Az egyházak lelkészeinek a világi ügyekbe (minők a törvényszéki perek, tizedbehajtások s ezekhez hasonlók) avatkozniok, mint az apostol int, semmi módon nem kell, *a)* másként 12 forintra büntettetnek a szénior által.

a) 2 Tim. 2. 4.

XXXVII. Uzsorát venni nem kell.

Azok közül, a kik az Urnak szolgálnak, senkinek sem szabad uzsorát venni, kereskedést avagy nyereszke­dést üzni *a)* és vagy pénzének vagy borának vagy terményének kamatát, gyarapítását felebarátjának nyilvános károsításával szedni. A kik pedig az uzsoráskodásban, kereskedésben találtak, először a kiadott és elfogadott javaktól fognak megfosztatni; azután, ha meg nem javulnak, ki fognak vettetni.

a) 1 Tim. 3. 8. Tit. 1. 7.

XXXVIII. A lelkészek élete feddhetetlen legyen.

A lelkészeknek igyekezniök kell, hogy feddhetetlen életűek legyenek. Azokat pedig, a kiket gonoszságban, például gyilkosságban, lopásban, paráznaságban találtak, meg kell fosztani hivataluktól és a polgári hatóság kezébe kell adni.

a) 1 Tim. 3. 10. Tit. 1. 6.

XXXIX. A részegséget kerülni kell, mert a részeges pap nem jól bánik a szentségekkel.

A kik részegséggel vádoltatnak, egyszer-kétszer megintendők, s hogyha él­­töket megjavítani nem akarják, hivataluktól megfosztandók. *a)* Ugyanazt határoztuk a verekedő, szemtelen, szitkozódó és perlekedőkről, kik a lelkészség nagy botrányára és gyalázatára nyilvánosan versengenek.

a) Tim. 3. 2. 3. Tit. 1. 7.

XL. A kik le vannak téve és az egyházzal ki nem békültek, eltiltatnak a lelkészi szolgálatól.

Azon lelkészeknek, a kik valamely rút gyalázzal megbélyegeztettek és ezért letétettek vagy kiközösítették, ha csak az egyházzal ki nem békültek, semmiképen nem lehet folytatni a lelkészi szolgálatot. Ha különben cselekesznek, örökre kivettessenek.

XLI. A letett lelkészek más széniorától sem vétetnek be.

A letett vagy hivataluktól valamely szénior által megfosztott lelkészek más szénioroktól semmi módon be nem vétethetnek, ha csak saját széniorukkal és egyházukkal előbb ki nem békültek.

XLII. Az elítélt és megbüntetett egyéneknek külső pártfogókhoz nem kell folyamodni.

Valakik valami bűn miatt elítéltetnek és az egyház által méltó büntetéssel megbüntettetnek, s ez okon a hatalmasabbakhoz és külső oltalomhoz folyamodnak, az egyháznak és annak ítéletének makacsul ellene szegülnek, mindörökre, a bocsánat minden reménye nélkül tiltassanak ki és mint rothadt tagok vettessenek el.

XLIII. A családra és öltözetre is gondot kell fordítani.

Családjak is olyan legyen a lelkészeknek, a milyenek magok tartoznak lenni, miként az apostol parancsolja, és el kell távoztatniok a mennyire lehet a fényűzést *a*), drága ruhákat *b*), idegen öltözetet, mind magoktól, mind feleségeiktől, hogy ne láttassanak többet ügyelni a külső tisztességre, mint a belsőre. Viseljenek azért hivatalukhoz és személyök méltóságához illő öltözetet.

a) Tit. 1. 6. *b*) 1. Tim. 2. 9.

XLIV. A táncot mindég és mindenütt elkerüljék.

A lejtést, vagy a mint nevezik táncot, ugy a köz, mint a magán helyeken egészen eltiltjuk a lelkészeknek. A tilalom áthágói pedig komolyan meg fognak büntettetni.

XLV. Milyen személyeket kell összeesketni.

Az elhagyott személyeket az egyház törvényes tudomása s a széniorától előzetesen vett házasságfelbontás vagy váló levél nélkül, valamint az össze nem illő párokat, s a 14 éven aluli leányokat nem kell össze esketni. Az ellen cselekvők pedig meg fognak büntettetni, először 14 forintra. Azután ha ezt többször is teszik, hivataluktól meg fognak fosztatni.

XLVI. Hogy kell elejét venni az egyenlőtlen házasságnak.

Minthogy az egyenlőtlen házasságból igen gyakran terhes vizsályok, perek és nyilvános botrányok származnak, midőn a vén banyák és részeges asszonyok hasuk kedvéért, csakhogy annál kényelmesebben élhessenek, hozzájuk nem illő személyeket kényszerítenek a velők egybekelésre: igyekezniök kell a lelkészeknek a magok polgártársaikkal, hogy minden városban és faluban biztos és tisztességes személyek állittassanak mint házasság rendezők – násznagyok – kiknek vezérletök alatt alkalmas és összeillő egyének köttessenek össze.

XLVII. Az idegeneket óvatosan kell megkeresztelni és összeesketni.

Ha valaki oly keresztelésre, vagy oly házások összekötésére szólítja fel a lelkészt, a kik nem az ő hallgatói közül valók: sehogy se szolgáljon azoknak, ha hiteles tanúkat nem állitanak, hogy saját lelkipásztoruk vagy távol, vagy beteg volt. Mert sokszor ily módon tisztátalan, alkalmatlan vagy nem szabados személyek szoktak összeesküdni. Különben a másként cselekvők 12 forintra fognak büntettetni.

XLVIII. Szombaton nem kell lakodalmazni.

Urnapokon nem kell megengedni lakodalom tartást, mert az a nap nem a vendégeskedésre, dorbézolásra, hanem a szent gyülekezetük gyakorlására – isteni tiszteletre – van rendelve. Az ellenkezők 12 frtra büntettetnek.

XLIX. Az esketést nyilvános hirdetésnek kell megelőzni.

Hogy a botrányokat ki lehessen kerülni, és tévedésből egymáshoz nem illő vagy nem szabad személyek ne eskettessenek valami módon össze, a lakodalmi ünnepélyt s magát az esketést megelőzőleg, az egyház népes gyülekezetében ki kell hirdetni azokat a személyeket, a kik házasságra összekötendők, komoly megintésével a hallgatóknak, hogy ha azok közt valami össze nem illőt, akadályt tudnak, arról a lelkészt idejekorán értesítsék.

L. A bevezetéseket, bemutatásokat el kell hagyni.

Az új házasok és gyermekágyasok ugynevezett bevezetését el kell hagyni, mert amaz pápistás, ez pedig zsidós dolog.

LI. Az ifjak, leányok és asszonyok kocsapongásaira fel kell vigyázni.

Az ifjaknak a leányokkal esténként gyakorlott összejöveteleit, bárminő szín alatt, el kell tiltani. Az ifju asszonyoknak éjjeli vendégeskedéseit és kocsapongásait pedig a keresztelési vendégségben és dőzsölő dombérozásokban teljességgel el kell törölni. Az ellenszegülőket pedig az isten igéjéből komolyan meg kell feddeni, és azután, ha megjavulni nem akarnak, meg kell tőlök a lelkészi szolgálatot tiltani.

LII. A látogatás (visitatio).

Hogy pedig mind a lelkészeket, mind magát a népet inkább meg lehessen a maga kötelességében tartani, évenként minden egyházban látogatást kell tartani az egyház bevett szokása szerint.

LIII. A zsinatot össze kell hívni és miért.

Az atyafiak felavatása végett, s hogy a lelkipásztoroknak is egymás közt, vagy másoknak a lelkészek ellen származott vádjai és perei elláttathassanak és megszüntethessenek; továbbá hogy az egyházi törvényszék elé tartozó különböző és sokszerű ügyek elintéztethessenek: a zsinatot minden évben össze kell hívni és ebben a tanítóknak is meg kell jelenni.

LIV. A zsinatot ok nélkül el nem kell mulasztani.

A kik a zsinaton meg nem jelennek, ha csak valami fontos és kikerülhetetlen akadály közbe nem jő (a melyről a szénior vagy a szomszéd lelkipásztor, vagy levél által tudósítani tartoznak) a zsinat határozata szerint 3 forintra büntetendők.

LV. A szénior meghívását nem kell megvetni.

A kik az egyháznak jelenben sürgős dolgára a széniorától meghivattak és meg nem jelentek, és saját dolgukat a közönségénél többre becsülik, először egy, azután három forintra kell büntetni, harmadszor mint makacsokat és engedetleneket ki kell vetni.

Vége.

1.6. A Borsod-, Gömör- és Hont vármegyékben lévő reformált egyházak cikkelyei

A szemelvényeknek szánt régi törvénytárak és szabályozások sorában vannak olyanok is, amelyek közelebb állnak hozzánk, hiszen közvetlenül a mi múltunkat érintik. A XVI. század végén jelent meg a mi tájainkon élő református gyülekezetek életét szabályozó gyűjtemény:

A Borsod-, Gömör- és Hont vármegyékben lévő reformált egyházak cikkelyei.

I. Minthogy az egyház az élő Istennek háza, s abban mindennek ékesen és jó renddel kell lenni: a szent zsinat kimondja, hogy az „entüdzia”, azaz az Isten igéjével erősített rend a tudományban és erkölcsben szükséges.

II. Minthogy pedig ez az Isten, a kié az egyház, mindenek ura és királya, s minden földi fejedelmeken felül áll: illő, hogy minden más földi fejedelmek előtt egyedül őhozzá ragaszkodjunk és a vallás ügyében minden hatalmasság felett csak egyedül őtet féljük.

III. Ez az igaz és egy Isten pedig, kit a próféták és apostolok ismertek, azaz kinek nevében megkereszteltettünk, t. i. az Atya, Fia és Szentlélek: örök Istenségének természetére, felségére, dicsőségére, munkájára és tiszteletére nézve ugyan egy; de személyére és annak tulajdonságaira nézve helyesen különböztetik meg, hogy három. A ki azért ezen kívül mást hirdet az egyházban, a felől elhatározta a szent egyház, hogy azt egy vagy két megintés után hivatalától el kell mozdítani és ki kell közösíteni.

IV. Mivel pedig tetszett az Istennek, hogy akarójának mind az üdv ügyében, mind életünk s cselekedetünk módjában való kijelentésére egyházat állítson, és ennek egybegyűjtésére emberek szolgálatával éljen: Isten régi intézkedése, Krisztus példája és az apostolok rendelete szerint bevétetett az egyházba, hogy az igehirdetők közül valaki, az atyafiak közegyetértéséből püspökké, – inkább kötelességére, mint tisztességére és rendi fokozatára nézve – elsővé választassék és az alárendelt egyházak gondozása s kormányzása reá bizattassék. Hogy így az Isten igéje tisztán hirdettessék és az emberek az Isten törvényében elébök irt igaz cselekedetekre hit által képeztesenek.

V. Tehát az a szénior (vagy püspök) legyen példány a többiek előtt a tudományban, hitben, életének, erkölcsének feddhetlenségében, ki hivatala határait szem előtt tartva, tartsa meg az alázatosságot és szerénységet, az alsóbbakat ne vesse meg, mindent a társak egyetértésével tegyen, és fontos dolgokban semmit magán nézetéből tenni ne próbáljon.

VI. A lelkipásztoroktól megkivánjuk, hogy szénioraiknak magukat evangéliomszerűen alájok vessék. És akarjuk, hogy midőn azokat a szénior valamely egyház ügyének elintézése tekintetéből magához hívja, vagy másuva küldi, minden kifogás nélkül, az egy kikerülhetetlen szükség esetét kivéve, fogadjanak szót. S ha valakik valami tekintetben engedetleneknek találtnak: egyházhatóságilag büntetessenek meg. A büntetés pénzbírság legyen: először három, másodszor hat forint stb.

VII. A szénior a maga vidékének egyházaival helységenként ismerkedjék meg, és azoknak szükségéről és előmeneteléről gondoskodjék; azoknak építésére tudományuk és erkölcsöknél fogva alkalmas véneket (presbytereket) rendeljen. És mivel a 1 Tim. 3. 10. nyíltan parancsolja, hogy a kik *tanítói szolgálatban lesznek, azokat előbb meg kell próbálni*, mielőtt a munkára kibocsátatnának: minden személy válogatás nélkül eltiltunk a tanítói szolgálattól és a sákramentumok kiszolgáltatásától mindenkit, míg csak tudományából és erkölcséből az egyház előtt meg nem vizsgálják. Azt mindazonáltal hozzáteszszük, hogy a szénior, egy-két kegyességéről, tudományáról és feddhetlenségéről ismeretes embernek hitletétel mellett megengedhesse, hogy a következő zsinat idejéig tanithasson.

VIII. Az újonnan vagy régebben felavatott és az egyházakba törvényes hívással meghívott lelkipásztorok Istennek a próféták és apostolok könyveibe befoglalt igéjét, tisztán, helyesen, alkalmas és szent helyen prédikálják, és a sákramentumokat azoknak első szereztesük szerint *nyilvánosan, hasonlóan szent helyen és napon szolgáltatassák ki*; és a szentek egybegyűlésének ily helyei legyenek tiszták és minden szennytől mentek, ne legyenek azok a félremenők rejthelyei (5 Móz. 13. 14.) vagy disznók ketrecai avagy latrok barlangjai.

IX. Az Úrnak napját, mivel az Isten tiszteletére, tudniillik az ige hirdetésére, sákramentumok kiszolgáltatására, könyörgésekre és hálaadásokra van szentelve, mindenki szentül megtartsa,

és a Krisztus megtestesülését dicsőítő többi ünnepekkel együtt megünnepelje, az apostoli hitvallás sorrendje szerint, jelesen: a Krisztus születésének, körülméltetésének, szenvedésének, feltámadásának és a pünköstnek ünnepeit. A szentek ünnepeit pedig, melyeket sem megváltó Urunk nem rendelt, sem az apostoli iratok meg nem hagytak, a pápistákhoz útasítjuk vissza. És mivel az ünnepnapok isteni tiszteletre vannak szentelve, el kell azokon kerülni a testi és mezei munkák folytatását, melyekkel az élelemre s más az életre megkivántatókat keresik. Hasonlag meg kell szüntetni a heverést, játékokat, részegeskedést, vendégségeket, kézfogói lakomákat, perlekedéseket, civódásokat, adóhajtásokat, a többi vétkekkel együtt, melyekkel a szent nap megszenteltetését és az Isten haragja felidéztek.

X. Az egyházban a gyermekekről és ifjakról is gondoskodni kell. Azért a káténak, apostoli hitformának, Úri imádságnak és Tízparancsolatnak összevont és rövid magyarázatát fenn kell tartani, s a nyilvános gyülekezésben a szokott órákon és időben elő kell adni az egyházakban.

Elsőben a Batizi, azután a Siderius kátéját kell tanítani.

XI. Hivatalát kiki saját községében végezze serényen és szorgalmasan, és érje be azzal, és sarlóját a más buzájába a rendes lelkipásztor tudta és engedélye nélkül ne vágja, hacsak erre a rendes lelkipásztor távolléte miatt a szükség nem kényszeríti; mert akkor jogosan szolgálhat, kivált a keresztesben és házások összeesketésében; úgy mindazáltal, hogy szolgálata jutalmát hagyja vissza a rendes (conductus = szerződött) lelkipásztornak és annak családjának, vagy osztozzanak egyenlően a munkadíjon, s hagyja annak felét a rendes lelkipásztornak.

XII. Valamint az ige hirdetése és a sákramentumok kiszolgáltatása a lelkipásztorok tiszte: úgy őket illeti a házasságok megáldása és a házastársak összeesketése. Azért vigyázzanak, hogy ezeket is helyesen hajtsák végre; és a zavar kikerülése tekintetéből elhatározta a szent zsinat, hogy mielőtt megeskettetnének a házastársak, azoknak nevei már egy héttel előbb nyilvános gyülekezésben hirdettessenek ki az egyház előtt, hogy ha netalán valami volna, a mi a házasság végrehajtását megakadályozná, nyilvánosságra jöjjön.

XIII. A lakodalmazást és házások összeesketését megtiltjuk szombaton, Úrnapokon; továbbá az ünnepek másodnapjain. Mert ha szombaton esküsznek, a következő Úrnapon borral dőzsolnak, ha ünnep másodnapján, úgy az első napján sirató (parasceve) lesz: így az Úr napjának megszentelése parancsellenesen megakadályoztatik. Hasonlag elhatároztuk, hogy a rendes ünnepeket előző és követő heteken tiltassanak el az esketések és lakodalmak.

XIV. A házások összeesketésénél szorgalmasan ügyelni kell, hogy csak szabad és becsületes személyek eskettessenek össze. Erről tehát a lelkipásztor bizonyítványt vegyen, kiváltképen ha az összeesketendők előtte ismeretlenek. A kik az össze nem illő és felette különböző korukat összeesketik: letétellel fognak büntettetni. Az ifju embereket 13 évesnél ifjabbakkal, az éretteket 16 éven alul levőkkel nem kell összeesketni: mert a természet, az isteni és császári törvények ezt az időt nyilvánítják a nősülés alkalmas korának. Ezek 16.

XV. A nőket és a világiakat eltiltjuk az ige nyilvános helyen való hirdetésétől; meri meg van írva a 1 Tim. 2. 11. 12. *hogy az asszonyi állat csendességben legyen a gyülekezésben*, és a 1 Tim. 3. 10. *hogy a ki tanít, először megpróbáltassék*. A mely nő pedig keresztelni merészkedik: egyházi büntetés alá vettessék.

XVI. A lelkipásztorok csillagoknak, világ világosságának és föld savának neveztetnek: azért szent és feddhetetlen étellel, tiszta tudománnyal és vallásos kegyességgel kell járniok egyházuk vagy hallgatóik előtt, hogy elestőkkel meg ne botránhoztassák az övéiket s alkalmat ne adjanak az Isten szavának káromlására. Kerüljék azért az apostoloktól 1. Tim. 8. 1-3. és köv. Tit. 1. 6. és

köv. feljegyzett vétkeket. Ruházatukban is tartsák meg az illendőséget és a hivatalukkal egyező tisztességet, s kerüljenek minden fényüzést, hogy szerénységüknek meg legyen a jele. A másként cselekvőket meg kell büntetni.

XVII. Elhatároztuk hát közegyetértéssel, hogy az egyházakban senki ne vállaljon bárminő hivatalt a szénior tudta nélkül. Mert mi valamint az egyházak elhagyását a szénior megnyert engedélye nélkül, úgy azoknak szolgálatára vállalkozását is a szénior avagy a presbyterek tudta és beleegyezése nélkül, a rend és atyafiságos egyetértéssel ellenkező dolognak ítéljük.

XVIII. A lelkipásztorok erejükhöz mért terhet vállaljanak az egyházakban, kerüljék és ne is vágyakozzanak azokra, a melyek erejüket haladják. Ha egy falu eltarthatja őket, a fizetésért és rút nyereség végett ne kötelezzék le magukat többeknek, a gyengébbek megvetésével és lenézésével; mert az egyházban mindenkinek meg kell lenni a maga helyének és tisztességének. Hanem a lelkészek hiánya miatt, a szükségtől kényszerítette, szolgálhat egy többeknek, például három falunak is, nem kalmárkodva az Isten beszédével, hanem gyümölcsöztetvén azt az Úrnak és építve az egyházat, hogy folyjon az Isten beszéde.

XIX. Senki el ne hagyja a maga egyházát szolgálata törvényes határideje előtt, hanem miután betöltötte a maga esztendejét, saját széniorának engedelmeivel és beegyezésével távozzék és változtassa helyét, hogy megértetvén a változtatás oka, a hiány is orvosolható legyen. A ki másként cselekszik, azt meg kell fosztani a jövő zsinatig.

XX. Egy lelkész se lépjen át egyik kerületből a másik szénior kerületébe, vagy ne fogadtassék be azon kerület széniorának bizonyítványa nélkül, a honnan eltávozott. Hasonlóképen az ugyanazon kerületben élők is szolgálatukat csélsapságból, hivatlanul, küldetlenül, míg még a rendes lelkész helyben van, más ekklézsiáknak ne ajánlgassák, azokra ne tolakodjanak, sem pedig utódjokká ne legyenek, főképen míg még elődjük törvényesen kielégítve nincsenek és egyházukat engedelem mellett el nem hagyták. A másként cselekvőt mindaddig fel kell függeszteni, míg elődjének a magából eleget nem tesz.

XXI. Az isteni törvény, a Krisztus és az apostolok ítélete szerint méltó a munkás eledelére, bérére és a kettős tisztességre; azért megkívánjuk, hogy a hallgatók lelkipásztoruk iránt tartozott tisztelettel viseltessenek, azoknak jogos béröket megadják, azoknak más igényeikről és szükségikről is gondoskodjanak, számukra biztos és kényelmes lakást adjanak. Mert ha az egyház lelkipásztorával nem törvényesen bánik, s annak rendes évi díját meg nem fizeti, meg fog fosztatni tanítójától, s nem is engedtetik meg, hogy mást vihessen.

XXII. Annakokáért megtiltjuk a lelkipásztoroknak, hogy a világi foglalkozásokba vegyüljenek, és meghatározzuk, hogy rendes és törvényes fizetéseikkel megelégedjenek, mert senki sem szolgálhat két urnak 2 Tim. 2. 4. Luk. 3. 14. A kik tehát kezeiket egyszer a bibliára vetették és az Úr szolgálatára magokat elkötelezték, tartsák vissza magukat a mezei munkáktól, az üzlettől és más az ő hivatalukkal ellenkező dolgoktól: mint a tizedeléstől, adóhajtástól, laistromozástól stb. Ha pedig az evangyéliomból és rendes fizetésből megélni nem lehet, mint ebben az oly ínséges időben: akkor szabad lesz a földmiveléshez és gépészeti kézimunkákhoz folyamodni a Pál apostol példája szerint. Csel. 18. 3.

XXIII. A régiek szokását és tisztességes eljárását a nyilvános engedelemkérésben, visszahozzuk az egyházba. Azért minden lelkész egyházi szolgálata utolsó hónapjának eljöttével mindjárt kérjen nyilvánosan engedelmet hallgatóitól, hogy így megtudva azoknak gondolkodását, ha azoknak úgy tetszik és igaz okuk az ő elbocsátására nincsen, tisztességesebben megmaradhasson a következő évre. Ha pedig egy hét alatt a hallgatók az ő jövő állapotáról és maradásáról vele nem

egyezkednek: menjen el a lelkipásztor széniorához, s szerezzé meg annak engedélyét a másuvá költözésre. Mert nem kell megvetésnek kitennünk a szent szolgálatot, sem magunkat az egyházak akarata ellenére azokra fel nem kell tolnunk.

XXIV. Önkényesen és rossz szándékból ne kevesbitsék az egyházak az őseiktől rendelt javadalmakat s ne csalják meg lelkipásztorukat. Tehát az egyházi jövedelmek mindenütt megjavíttassanak vagy a lelkipásztorok az iskolaigazgatók élelmezése terhétől felmentessenek; a hol azt meg nem tartják, ott az egyház mint szentségtörő, lelkipásztorától megfosztassék, vagy ha az a lelkipásztor hanyagsága vagy kedvezési hibájából léssen: azt a zsinatig függeszszék fel hivatalából.

XXV. Minthogy városokint véneket rendelni a püspöknek tiszte elhatároztuk, miszerint örködni fogunk nehogy nép azon hű lelkipásztorát, ki hivatalának hűségesen megfelel, valami rossz indúlatból, vagy rossz tanácsból a szénior hatalma nélkül elbocsássa, és mást kérjen. Mert gyakran megesik, hogy a nép az élősi, henye, részeges, szóhordó és az egyházi fegyelemre nem ügyelőkben inkább gyönyörködik, mint az igaz és őszinte lelkészekben, és a maga kedve szerint való pásztort választ magának, hogy minden rendreutasítás nélkül szabadabban élhessen. Mely esetben, az elbocsátott rossz hírbe hozatik, és az ige s a lelkészség tekintélye elsilányul. Azért a ki ily bocsátja el vagy veti ki a maga hűséges tanitóját, megfosztatik a lelkipásztortól, megtartva a Krisztustól előnkbe irt rendtartást. Máté 10. 4. A mogunciai zsinat végzéséből.

XXVI. Minthogy azért az egyházi fegyelem az igaz egyház testvéries jegyei szerint egy, és a nélkül az igaz egyház fenn sem állhat: a mit a Krisztus rendelt és az apostolok megtartottak, vissza kelt venni az egyházba s minden lelkésznek hűségesen megtartani és gyakorolni. Szokásban volt pedig az uj testamentomban (az ősegyházban), hogy az iszonyu és nyilvános gonosz tettekkel fertőzötteket, midőn magokat visszavitetni kérték, a templom bizonyos helyén gyászruhában közszemlére állították. Ennélfogva közegyetértéssel elhatározzuk, hogy minden egyházban legyenek bűnbánati székek és gyász vagy fekete ruhák, részint a mások intéséül és rémitéséül, hogy a hason megeséseket kerüljék el, részint hogy legyen az némi vizsgálatul, hogy vajjon a bűnbánók igazán kívánnak-e visszavitetni. Azokat, a kik a kegyes és szent régiség e szokásának nem engednek, a lelkészekből megfosztandóknak ítéljük.

XXVII. Hogy a kiközösítettekkel nem kell közösségben lenni, a szent irás tanítja; s ha valaki a kiközösítettekkel tudva vagy beszélt vagy evett vagy ivott, az mint az isten parancsának és az egyház tekintélyének megvetője, a szent emberek – hívők – társaságából kivetessék. Tehát a kiközösítetteket mindenekben kerülni kell, mert az apostol szerint nem csak azok kárhoztattatnak, a kik gonoszságot cselekesznek, hanem azok is, a kik a cselekvőkkel egytértenek. Róm. 2.

XXVIII. Az ige megvetőit, a szent beszédek és sákramentomok elhanyagolóit, kiváltképen az UrvacSORA visszautasítóit ki kell közösiteni és a tisztességes temetéstől meg kell fosztani: *Mert semmi közössége nincs a világosságnak a sötétséggel.* 2. Kór. 6. 1. Kór. 11. *És a mi szent, azt nem kell az ebeknek adni.* Mát. 1. Hanem: *Hadd temessék el – ugymond az üdvözítő – a halottak az ő halottjaikat, te pedig kövess engemet.* Luk. 9. 60. Mát. 8. 22. A cigányoknak pedig vagy a moréknak, mivel az igét és sákramentomokat megvetik, megtiltjuk, hogy egyik sákramentomot sem kell mindaddig kiszolgáltatni, míg csak megtérésöket be nem bizonyítják.

XXIX. A betegekről és az ördög által meglepettekről gondoskodni kell; azért ha a lelkészek azoktól hivatnak, tartoznak hozzájuk elmenni és őket az Isten igéjéből vigasztalni.

XXX. Az ó szövetségben senkit nem számláltak a férfiak sorába, a ki huszadik évét még vagy el nem érte vagy meg nem haladta, és szent Pál is az újoncot, az egyház kormányzatára

alkalmatlannak ítéli. 1. Tim. 3. 6. Minél fogva valamint a lelkészekről, úgy az iskolaigazgatókról is azt határozzuk, hogy a kik iskolavezetőkké kívánnak tétetni, vagy huszadévesek vagy annál éltebbek legyenek. A gyermekeket és azokat a tudatlanokat, a kik nem hogy a dialektikának és szónoklattannak, de még a nyelvtannak első elemeit sem tanulták jól meg, az iskolák tanítására, igazgatására alkalmatlanoknak ítéljük. Azok felől pedig, a kik vakmerően s a nélkül furakodtak be, hogy bennünket megkérdeztek volna, határozzuk, hogy hivatalaiktól megfosztassanak és megbüntettessenek.

XXXI. Az iskolaigazgatók kegyes és tisztességes engedelmeskedéssel adják magukat saját lelki pásztoraik alá, és azokat mások vagy a nép előtt méltatlan feladásaikkal el ne árulják. Iskolaigazgatási kötelességeiket híven teljesítsék, az ifjúságot tanítva, tiszteiket a templomban és temetések alkalmával elvégezve. Lelkészeik ellen rendzavaró viszályt ne költsenek, tisztökben hanyagok ne legyenek, s lelki pásztoruk engedelme nélkül ide s tova ne futkározzanak. Legyenek feddhetetlen életűek, kerüljék a henyéséget, lakmározásokat, becstelennel való társalgást, részegséget s a hivatalukat meggyalázó és az ifjúság építését megakadályozó vétkeket. Mert ha vakmerően ezek ellen indulnak, s kötelességeiknek meg nem felelnek, ügyök megítéltetvén, hogy ha vétkeseknek találtatnak, egyházi vizsgálat alá helyeztetnek, hivataluktól elmozdítatnak és iskolai fenyték alá vettetnek.

XXXII. Azokat az iskolaigazgatókat, a kik csak a nyereséget és csúf hasznot keresik, s nem az isteni tudomány terjesztése céljából vállalják el az iskolák igazgatását, nem vesszük be. Sőt ha kiviláglik, hogy a tanítók csak a pénzszerzés után óhajtoznak: elküldjük az iskolából. Még azokat is, a kik az iskolákat tisztességesen igazgatják, két vagy három éven túl, kivált ha akadémiákra menendők, hivatalukban tovább megmaradni nem engedjük; hanem akarjuk; hogy az általok szerzett költségeket fordítsák tudományuknak nagyobb mérvű öregbitésére, hogy mások is, a kik az iskolákban izzadnak, nyerjenek alkalmat a nagyobb előmenetelre.

XXXIII. A lelkészeiktől méltatlanságot szenvedő tanítók – és viszont amazok – járjanak el törvényesen az illetékes hatóság – és mások bírása – azaz az egyházi törvényszék előtt.

XXXIV. A lelki pásztorok viszont a keresztyéni szeretet kötelekeivel fűzzék magokhoz tanítóikat; tüntessék ki azok iránt tartozott pártfogásukat és jó indulatjokat, és adják meg azoknak a méltányos élelmezést, ha a rendes és törvényes szerződvényük szerint ezzel tartoznak; mindazáltal ők is a lelkipásztorok erejét haladó királyi étkezéseket ne követeljenek; hanem a mi az idő szűk voltához, a fizetés és tehetség mérvéhez képest számukra kiszolgáltatható, elégedjenek meg azzal. A lelki pásztor méltányos és szükséges okból való távolléte alatt pedig, kiváltképen ha a lelki pásztor egyházi ügyben van a maga egyházától távol: saját asztalukról éljenek. Továbbá a lelkészek mestereiket, ha azok kötelességeiket teljesítik, méltatlan vádjaikkal ne kisebbsék; azonban mégis vigyázzanak fel hogyan járnak el azok kötelességeikben és szelíden intsék meg őket, ha valamely fogyatkozást vesznek észre.

XXXV. A hűséges látogatást – vizitációt – minden évben szorgalmasan meg kell tartani és végrehajtani, hogy megvizsgáltsék miképen végezi az egyházban mindenik rend a maga tisztét, s mint viseli magát, hogy így a tiszta tudomány és ártatlan élet erősbödjék; az engedetlenek és hivatásuknak meg nem felelők pedig megjavíttassanak, jó életre téríttessenek, s hogy a rendetlen szabadosság által a sok gonoszságra ablak ne nyitassék, istennek haragja fel ne gerjesztessék és ítélete az egyházra ne vonassék. A látogatást pedig majd a zsinat kövesse, hogy a látogatók az észlelt és feljegyzett hibákat előterjesszák és a botrányt okozó vétkekben találtattak a gyűlés előtt egyházi ítélet szerint szigoruan megbüntettessenek, hogy egyebek is megfélemljenek 1. Tim. 5. 20.

XXXVI. Ha valamelyik egyházi férfiúnak vagy lelkésznek lelkész ellen vagyon pere, ne hagyja el saját széniorát, sem a világi törvényszékekhez ne szaladjon, hanem először indíttassék meg a kereset a kebelbeli szénior előtt és aztán annak tudomásával, a ki előtt mind a két fél akarja, ott nyerjenek ítéletet. Ha pedig valaki másképen cselekszik, a kanonokok alá fog tartozni. Ugyanezt határozzuk az iskolaigazgatókról a kálcedoni zsinat szerint.

XXXVII. Minthogy pedig Péternek a mennyország kulcsai adatnak Mát. 16. 19., s nem fegyver, a mely a polgári hatóságnak adatott, hogy legyen őre a tízparancsnak és védelmezője a jócselekedőknek s megbosszulója a gonosztevőknek; és ismét az isten az ő fegyveretlen egyházát azzal vigasztalja, hogy a királyok lesznek az ő táplálói: folyamodunk a kegyes hatóságokhoz, grófokhoz és nemes urakhoz, az egyház pártfogóihoz, mint az Isten szolgálóihoz is, alázattal esedezünk nékiek, hogy megemlékezve a nevekre, a melyekre őket méltóztatta, és a kötelességre, a melyet rájuk ruházott és a melyről előttök oly sok példák vannak feltárva, ismerjék el kegyelmes jóakaratukból az egyházi cikkelyeket, és mint olyakat, a melyek az Isten igéjén alapulnak, és a kegyeseknek (bármely helyen és rendben éljenek) épületére szolgálnak, hagyják helybe, erősítsék meg és parancsolják meg, hogy azokat mindenenek megtartsák, hogy az egyház az apostolok rendelete szerint, siessen könyörgését kiönteni minden mások előtt a hatóságokáért, mint az emberi társaság fejeiért; és az isten is az ő igazainak könyörgését meghallgatván, legyen kegyelemmel mellettök, szerencsésítse minden áldásával a hatóságok igazgatását. A mit ha a hatóságok és egyházak pártfogói elmulasztanak, tapasztalni fogják, hogy az igaz isten igazságos bíró és az övéinek megbosszulója.

XXXVIII. Miután ezek a cikkek megbiráltattak és a hit szabálya szerint helybe hagyattak s a lelki pásztoroknak is tetszetek: akarjuk, hogy ennek mind egyenkint aláírjanak, hogy azután azokat vakmerően megsérteni ne merészeljék. Ha pedig valaki, kevély fenhéjazásában felfuvalkodva, megsértené: azt mint a hitnek nyilvános ellenségét s a jó rend megháborítóját és megsértőjét: szellemi törvényhatóságunk által megbüntettetni határoztuk stb. stb.

1.7. A tasnádi zsinat végzései 1597-ből

1597 – tasnádi zsinat.

A bevezetett Gergely naptárral kapcsolatban hozott végzéseket, de ennél fontosabb kérdésekben is döntött. Mint például a kátéoktatás. Ennek is zsinati végzésnek is közlöm a teljes átírt szövegét.

1. A szent zsinat a régi kalendáriom hatályát annyiban enyhíti, hogy azoknak, a kik a régi naptárt tartották, szabad és jó lelkiismerettel megengedtetik törvényes meghívás mellett oly helyekre is elmenni, a hol az új naptárt tartják, de azonban csendben, hogy az ne láttassék, miszerint az egyház aláírásától elállott.

2. Elhatározta a sz. zsinat, hogy a kátét az ifjuságnak az idők és körülmények tekintetbe vételével a szabott órákon szorgalmasan tanítani kell.

3. Elhatározta azt is, hogy a haza megmaradásáért való könyörgésekkel, s azokban az egyház üdvéért való könyörgéssel nem kell felhagyni.

4. Megállapította azt is, hogy az egyházi törvényes igazságszolgáltatásnál a perlekedő a per folytatásért fizessen két pénzt, a bizonyítvány kiadásáért ismét kettőt, és az idézésre nyomott pecsétért is ismét kettőt. Az elválásért pedig két forint követelését állapította meg. A válólevélért,

a mint már régebben is a szükséghez képest határozta, hogy a mint összeegyezni lehet 1 forintot, vagy mikor nem lehet, kevesebbet is elfogadjanak.

5. A reggeli könyörgéseket, a hol azok szokásban voltak, ha az egyház kívánja, mint a hely engedi, meg kell tartani; a mennyiben az nem mindenütt lehető.

6. Az egyház a Krisztus születése, feltámadása, s a pünköst napjait, az utána következő nappal megünneplendőknek ítéli, úgy hogy azokon két-két predikáció tartassák, a harmadik nap pedig elmaradjon.

7. A mi pedig a keresztség kiszolgáltatását és a lakadalmazást illeti: elhatározta e zsinat, hogy azokat vasárnap és szombaton el kell mellőzni, mihelyt a helyi lelkész észreveszi, hogy ott vendégségek tartatnak, nehogy a vendégség miatt a templomi beszédeket elhanyagolják. Különben, a hol a keresztséghez vendégséget nem kötnek, ott kiváltképen vasárnap kell azokat végezni, mert az oly sákramentom, a mit a közgyülekezetben kell kiszolgáltatni.

8. Ugyanott Szatmári István a csengeri egyház papja, s a szatmári egyházmegye esperese, tudós és kegyes férfit, a templomi közgyülekezetben a felavatandók vizsgája előtt szélütést kapván, két óra múlva meghalt, és ugyanott a lelkészek tisztos gyülekezete által eltemettetett.

Nemcsak ezek a zsinatok voltak a reformáció századában Magyarország területén. A XVI. század zsinatait ne úgy képzeljük el, mint a mai zsinatokat. Azokra az alkalmakra csak a lelkészek mentek el. Még nem volt református egyházstruktúra, még nem volt érvényesítve a zsinat-presbiteri elv és a paritás elve. Mindaz, amire ma azt mondjuk, hogy „református egyházjog”, vagy „református egyházrend”, az ebben az évszázadban alapozódott meg és fejlődött tovább a mai formájára.

IX. Zárszó

Az egyházjog is változik és fejlődik. Részben követi – és követnie is kell – a társadalmi változásokat, részben megpróbálja megelőzni az előre látható és sejthető romlást és rombolást.

Az egyházjog nem korlátoz, hanem – egy furcsa hasonlaltal élve – ő maga a korlát. Egy olyan korlát, mint amilyen általában a hidakon van. Ha valaki lassan és fáradtan megy át a hídon, akkor belekapaszkodhat. Neki segítséget, támaszt jelent a korlát. Aki gyorsan és magabiztosan rohan neki, azt – bár megüti, de – visszatartja attól, hogy lezuhanjon a mélységbe. Aki pedig teljesen „normálisan”, rendesen lép a hídra, hogy átérjen a másik partra, annak lehet, hogy fel sem tűnik, hogy ott van az a bizonyos korlát...

X. Felhasznált irodalom

- A Magyarországi Református Egyház Törvényei. Az 1928. évi május hó 8. napján megnyílt negyedik budapesti országos zsinat által alkotott kilenc törvénycikk. Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1933.
- A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház – Hatályos Egyházi Jogszabályok Hivatalos Gyűjteménye – 2015/2. elektronikus változat a SZRKE használatára. Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Irodája, Rimaszombat, 2015. Elérhetőség 2015 márciusában: <http://reformata.sk/data/documents/2015/03/03/Torvenytar-2015-2.pdf>
- A. COOK Stanley: The laws of Moses and the Code of Hammurabi, London; 1903.
- BÁNDY György: Az Ószövetség teológiája. Selye János Egyetem, Komárom, 2010. ISBN 978-80-8122-002-9
- CASTIGLIONE László: Az ókor nagyjai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.
- CSIHA Kálmán: Az Isten ösvényein. A Heidelbergi Káté gyakorlati magyarázata. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár, 2000. ISBN 973-9964-60-5
- DR. KUN Béla: Kálvin egyházalkotmánya. Hegedűs Sándor Könyvkereskedése, Debrecen, 1906.
- Egyházi törvények a Magyarországi Református Egyházban. Az 1904. év november havának tizedik napján megnyílt második budapesti országos református zsinat által alkotott kilencz törvénycikk. Debreczen Sz. Kir. Város Könyvnyomda-vállalata, Debrecen, 1906.
- ERDŐ Péter: Egyházjog. Szent István Társulat, Budapest, 1996. ISBN 963 360 856 2
- GÖRÖZDI Zsolt: A protestáns egyházrendek problematikája a reformáció egyházaiban a 16. században. In.: Fórum Társadalomtudományi Szemle, X. évf., 2008/4. 43–54.
- GÖRÖZDI Zsolt: Protestáns egyházértelmezés a reformáció századában a jelentősebb egyházi rendtartásokban; Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó; Budapest, 2014. ISBN 9789632368894
- HARMATTA János (szerk.): Ókori keleti történeti chrestomathia; Osiris Kiadó; Budapest; 2003. ISBN 9789633894255
- KÁLVIN János: A keresztyén vallás rendszere (1559) I-II.; Pápa; 1910. Hasonmás kiadás: MRE Kálvin János Kiadó, Budapest, 1995. ISBN 963 300599 x;
- KISS Áron: A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései; Magyarországi Protestáns Egylet, Budapest, 1881. Internetes hozzáférés 2015 februárjában: <http://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/07/25/dd/1/618.380.pdf>
- KÓNYA Peter (szerk.): Doba kuruckých bojov – Kuruc küzdelmek kora. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov, 2014. ISBN 978-80-555-1234-1
- KÓNYOVÁ Annamária: Reformovaná cirkev v Hornom Uhorsku v období kuruckých bojov. In.: Kónya Péter (szerk.): Doba kuruckých bojov – Kuruc küzdelmek kora. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov, 2014. ISBN 978-80-555-1234-1
- KOVÁCS Albert: Egyházjogtan különös tekintettel a magyar protestáns egyház jogi viszonyaira. Magyarországi Protestáns Egylet, Budapest, 1878.

- LÉVAI Attila: Adalékok a kuruc kor dunántúli történéseihez – református szemszögből. In.: Kónya Péter (szerk.): Doba kuruckých bojov – Kuruc küzdelmek kora. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov, 2014. ISBN 978-80-555-1234-1
- OROSZ Adrien: Kálvin János a theokráciáról és az egyházi rendekről; In.: Református Egyház, LVII. évf. 11. szám, 2005. november.
- POLÁNYI Imre: Az ókori világ története, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. ISBN 9631729648
- ROBBERS Gerhard (szerk.): Állam és Egyház az Európai Unióban. (ford.: Szabó Endre Győző), Pápai Református Teológiai Akadémia, Pápa, 2004. ISBN 963 86458 4 9
- ROMÁN József – Marót Miklós: Babeltől Babelig, Gondolat Kiadó, Budapest, 1965. ISBN 0459000105138
- SOMOGYI Alfréd: A törvényadó helyzete, szerepe és hatása az ókori Izrael és Babilon jogrendszerére – a mózesi ötkönyv legiszlatív szövegeinek isteni többlete (doktori értekezés) 2008.; kézirat.
- SOMOGYI Alfréd: Az önálló egyháztagság, a választójogúság és a választói névjegyzék egyházi jogi összefüggésének vizsgálata a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház 2007-ben érvényes jogrendjében. In: Studia Caroliensia 2007/3. 143–161.p
- SZATHMÁRY Béla: A Zsidó jog alapjai; Századvég-LUX; Budapest; 2003. ISBN 963-9211-47-8
- SZATHMÁRY Béla: Magyar egyházjog; Századvég Kiadó; Budapest; 2004. ISBN 963-9211-52-4
- SZIGETI Péter: Jogtani és államtani alapvonalak; Rejtjel Kiadó, Budapest; 2002. ISBN
- VARGA Imre: Református keresztyén kiskaté; Szlovákiai Református Keresztyén Egyház, Komárom, 2008. ISBN 978-80-89269-11-2
- WOODHEAD, Henry (szerk): Az istenkirályok kora, Budapest, Dunakönyv Kiadó kft., 1993. ISBN 963-7961-36-4

Univerzita J. Selyeho
Fakulta reformovanej teológie
Bratislavská cesta 3322
SK – 945 01 Komárno
www.ujs.sk

ThDr. Somogyi Alfréd, PhD
Egyházjog – 1.
Egyházi- és egyházjogi alapismeretek

Első kiadás

Terjedelem: 8,05 szerzői ív
Nyomta: EQUILIBRIA, s.r.o. Košice
Példányszám: 100

Kiadta: Selye János Egyetem, Komárom, 2015

ThDr. Somogyi Alfréd, PhD
Cirkevné právo – 1.
Základné vedomosti o cirkvi a o cirkevom práve

Prvé vydanie

Rozsah: 8,05 AH
Tlač: EQUILIBRIA, s.r.o. Košice
Počet výtlačkov: 100

Vydal: Univerzita J. Selyeho, Komárno, 2015

ISBN 978-80-8122-124-8